భారతి

మాసపత్రిక

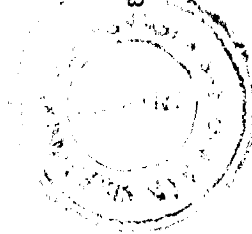

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మార్చి 1972

సంపుటము : 49 : సంచిక 3 :

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1972

నిద్రకన్యకలు

శ్రీ బెల్లంకొండ చంద్రమౌళి శాస్త్రి

స్నేహమ్మా ఇది, ఒంటరైతి నని మీ శృంగారమున్ జూపెదర్ !
బాహాటమ్మగు ప్రేమమా, హృదయ కీలాభీల మార్పింతురో !
ఊహల్ పేర్వగ జాలడన్న సడి నేమో వాత్సల్యయంబు! లో
హోహో!! నాపతితత్వమెంచి కవుగిళ్లాచేరు కారుణ్యమా!!

దీపము చేబట్టికొని తెచ్చితి రేలనె చిమ్మచీకటుల్ !
మాపులటన్న మీకు నయమా భయమా మరి యీ దినాంత వే
ళా పరగాయనీ పరిమళాలసలాలసలౌచు వత్తు రే
లా! పలుకే పసిండియగు నన్నటు లేటికొ మౌనముద్రలున్!

శాటీ ముక్త కుచాభిరామ మసృణ శ్యామచ్ఛవిచ్ఛన్న మూ
చీ టీకాముఖచూచుకల్ కనులగుప్పెన్ విచ్చులేనే కనుల్ !!
మాటామంచియె లేని మీ హాయ లవేలా! సుప్తిగుప్తిక్రియా
కూట స్వప్న చిరాంధ్యలోకములకున్ గొంపోదురే నన్నిటుల్ !!

రవరవలాడు మీపయిట లందము లూచినగాలి తాకి నీ
రవముగ దీపికల్ మలిగిమాన్పడె! గాఢ తమస్వినీ వినీ
ల వివృత కైశికీ జఘన లాస్యము జేసెదు మీ స్వరూపముల్
తవిలెనులెంక నాముకుళితాక్షుల! మీరలు నిద్రకన్యలా!?

క్రోధికి కామికిన్ బరమలోభికి జంకెదరేమొ! కావ్య స
ద్బోధను కండ్లు గప్పెదరు! ఉన్నను లేకను తృప్తిగాంచు ధీ
నాథులనున్, బురాణశ్రవణాదృతులన్, దృఢదీక్షితార్థి వి
ద్యాధరులన్, బలే మయికమందునముంతురు లజ్జలేదనో!

పవ లెల్లన్ బనిపాటులన్ బడలి కొంపంజేరి కూలీడు లే
శవికాసంబుగ భార్యతో సుతులతో సల్లాపియౌనంత మీ

రవురా జోలలువాడవోయెదరు! నిర్వ్యాపార సందానితా
ర్థవిధృష్యంతు లికెంతరమ్మనుచు సాగన్దీయ పోరేలనో!

మూరింబోవునొ మీావిధుంతుదసమభూ్రిభంగముల్! నన్ను శ
య్యారీత్యంతరుగా పొనర్చెను, జగద్యాత్రిప్రిణీతక్షమా
శారింఛోళిసమంచితార్తి ని వినున్ సాధించనా; భావ సం
ధ్యారామమ్మున నిద్రికన్యకల కేలా దృప్తకందర్పముల్ !!

వికలితభావు జేయకుడు విశ్వజగత్సుసమాగవేష ధీ
సుకృతి కవిన్; భవద్విరహశోచిత హిండన మిశ్రిరేఖ లీ
లొకలొకరే సమర్థముగ దో్రియగజాలిన గూఢసుందరుల్!
ముకురమునన్ గనంబడనివో కబరీ నిబిరీస భారముల్ !!

మిమ్మొక యందుకెంతయును మెచ్చికొనన్వలె—అంగరంగ భే
దమ్ములునున్, వయోరయవిధానములాచక కొందరన్ సుతా
రమ్ముగ పట్టి ఇట్టె వదలాడుదు, రందర నెప్పుడెప్డు దీ
ర్ఘమ్మగు వృత్తబంధరతలౌదురు స్వైరవృగీద్భగీరితల్.!!

ఆకలెరుంగదున్ రుచిని - ఔనటె నిద్రిసుఖం బెరుంగదన్
లోకులవాకు మీాకె తగునో! పువుపాన్పుల! రాతినేలలా!
పాకమురాని మీా వలపు పట్టులు నెవ్వరు మెచ్చికొందురే
గాక! నిశాప్రిశాంతవశకాంతులు మీాకు ప్రిసన్నమయ్యెడున్ !!—

———

సౌందరనందము - కథా సందర్భము

శ్రీ నాగళ్ల గురుప్రసాదరావు

శిష్టసాహిత్యమును వలచినవారు కన్నుల కద్దుకొనఁదగిన కావ్యములలో సౌందరనంద మొకటి. కీర్తిశేషులు, సుగృహీత నామధేయులు నయిన పింగళి లక్ష్మీకాంతము, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు దీనిని రచించిరి. సౌందరనంద సృష్టినిగూర్చి యీ జంట కవులు కావ్యప్రారంభమున 'విజ్ఞప్తి'లో నిట్లు చెప్పిరి. 'సంస్కృతమున అశ్వఘోషమహాకవి సౌందరనంద మను కావ్యమొండు రచించెను. మా గ్రంథమునకును దానికిని ఇతివృత్తములో నీషత్తు పోలిక గలదుకాని ఇంకెందును సాదృశ్యములేదు. ఇది దానికి అనువాదము కాని అనుకరణముగాని కాదు. అశ్వఘోషుని శ్లోకములకు ఛాయలని చెప్పదగినవి 5, 6 పద్యములు మాత్రము మొదటి రెండు సర్గలలో నున్నవి. గ్రంథనామ మింపుగా నుండుటచే నదియే కైకొంటిమి.'

సౌందరనందమను పేరుపెట్టినది యశ్వఘోషుఁడే. ఈ కావ్యనామమునుగూర్చి సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు 'తత్సమ చంద్రిక' తద్ధిత ప్రకరణములో (పారట. 231) నిట్లు వ్రాసిరి. 'సుందరీనందౌ అధికృత్య కృతోగ్రంథః అను నర్థమున ద్వంద్వసమాసమగుటఁ 'గిరాతార్జునీయము' అన్నట్లు 'సుందరనందీయము'అని కావలసియున్నది. అశ్వఘోషుఁడు 'సౌందరనందము'అని ప్రౌఢముగాఁ బ్రయోగించెను. 'సుందర్యాః అయం సౌందరః, సౌందరశ్చ అసౌనందః సౌందరనందః, తమధికృత్య కృతోగ్రంథః' అని విగ్రహమును జెప్పకొందుమేని 'సుందరీనందుల చరిత్రము'అని యర్థమురాక కేవలము సుందరీవశగతుఁడగునందుని చరిత్రముఅని అర్థమగును. అప్పుడును సౌందరనందపదము వృద్ధప్రాతిప్రదికము కాన నిందలి (చ) సూత్రముచే [ఆఖ్యాయికావాచకములకు అన్ప్రత్యయము బహుళముగా లోపించును. ఇవి యట్లు స్త్రీలింగములుగానే యుండును. వాసవదత్తా మధికృత్యకృతా ఆఖ్యాయికా వాసవదత్తా మొదలగునవి, ఈ యర్థమున వృద్ధప్రాతిపదికములకు 'ఈయ' ప్రత్యయము వచ్చును. శారీరకీయము (శారీరకం జీవాత్మాన మధికృత్య కృతో గ్రంథః) శారీరక భాష్యముఅని వ్యవహారము గలదు. అది అభేదోపచార సిద్ధము.] 'సౌందర నందీయము' కావలసియున్నది. అయినను రఘువంశాది శబ్దములవలె అభేదోపచారము వలన సౌందరనందము అనుపదము సిద్ధించును. సుందరనందస్య ఇదం 'సౌందరనందము' అనియును గొందఱు చెప్పదురు. కాని 'నందుఁడు' అను సంజ్ఞయుండును; కానీ 'సుందరనందుఁడు' అని సంజ్ఞయుండదు.' వ్యాకరణము మాట యెట్లున్నను సౌందరనంద మనుపేరు ఆంధ్ర కావ్యకర్త లనినట్లు చెవికింపుగా నున్నదనుటలో సందేహములేదు.

అశ్వఘోషుని కావ్యమున కాంధ్ర సౌందరనంద మనువాదముకాని యనుకరణముగాని కాదని తత్కర్త లనిరిగదా ! సంస్కృత సౌందరనందము పోయినపోకడ యెట్టిది ? ఆంధ్ర సౌందరనందము పట్టినబాట యెట్టిది ? సుందరీనందులకథ పాలీ వాఙ్మయమునం దెట్లున్నది? సంస్కృత వాఙ్మయమం దెట్లున్నది ? ఆంధ్రకవు లాకథలో నెట్టి మార్పులుచేసిరి? ఆ మార్పులకు హేతువులేమి ? ఈ విషయము లీ వ్యాసమునఁ బ్రధానములు. కేవలము కథకు సంబంధించిన విమర్శయే యిందుండును. ఆంధ్రకావ్య శిల్ప పరామర్శ కిందు చోటులేదు. కాని కథా సంవిధాన వైచిత్రి కావ్యకళలో నొకయంగ మనుమాట రసికులు

మఱవరానిది. అట్టిచో నాయీవ్యాసము కావ్యశిల్ప వివరణమునందు నేకదేశ మగును.

సంస్కృత సాహిత్య ప్రపంచమున అశ్వ ఘోషుని యవతరణ మొక ప్రధాన ఘట్టము. ఆయన వేదాంతవేత్త. మహాకవి. వాల్మీకిని 'ఆదికవి' 'ధీమాన్' అని మన్నించినవాఁడు. కాళీదాసు అశ్వ ఘోషున కెంతో ఋణపడి యున్నాఁడని విమర్శకులు తేల్చి చెప్పిరి. యువాన్‌చాంగ్ చెప్పిన మాటలనుబట్టి భూమండలమును వెలుఁగువాకలతో ముంచియెత్తిన నలువురు సూర్యులలో అశ్వఘోషుఁ డొకఁడు. ఆయన కుషాణ చక్రవర్తి కనిష్కుని కాలమువాఁడు. ఆనాఁడు జరిగిన చతుర్థ బౌద్ధసంగీతి (సదస్సు) కుపాధ్యక్షుఁడు. ఇట్టి మహామేధావినిగూర్చి పరిశోధకులకుఁ దెలిసిన విషయము స్వల్పమే యగుట దౌర్భాగ్యమనక తప్పదు. అశ్వఘోషుఁడు రచించిన కావ్యములు బుద్ధచరిత్రము, సౌందరనందము. ఆయన రూపకములనుగూడ రచించెను. రాహుల్ సాంకృత్యాయనుని వ్రాతలనుబట్టి యశ్వఘోషుఁడు యవనరంగస్థల విధానమును దెలిసికొని భారతీయ రంగస్థలమును దిద్దితీర్చెనని తెలియుచున్నది. 'వోల్గానుంచి గంగాతీరము' అను అసాధారణ గ్రంథములో రాహుల్ సాంకృత్యాయనుఁడు 'ప్రభా' యను కథయందు 'ఊర్వశీ వియోగమనే నాటకమే భారతీయ నాటకములలో మొదటిది. అశ్వఘోషుడే మొదటి భారతనాటక రచయిత. ఇది కవియొక్క ప్రథమ ప్రయత్నమైనా 'రాష్ట్రపాల్' 'సారిపుత్ర' మొదలగు నాటకాలతో సమానమైనది' యని వక్కాణించెను. అశ్వఘోషుఁడు రచించిన రూపక త్రయములో 'సారిపుత్ర ప్రకరణము' ముఖ్యము. దీనిలో తొమ్మిది యంకములు కలవు. బుద్ధచరిత్ర, సౌందరనంద, సారిపుత్రప్రకరణముల యంతమున ఆయన తన్నుగూర్చి 'ఆర్య సువర్ణాక్షీ పుత్రస్య సాకేతకస్య భిక్షో రాచార్య భదంతాశ్వఘోషస్య మహాకవేః మహావాదినః కృతిరియమ్' అని చెప్పికొనెను. అశ్వఘోషుఁడు సువర్ణాక్షీపుత్రుఁడు. సాకేతకుఁడు.

అశ్వఘోషుని సౌందరనందము పదునెనిమిది సర్గల మహాకావ్యము. నేనుజూచిన సంస్కృత సౌందరనందము క్రీ. శ. 1939 లో 'Bibliotheca Indica' గ్రంథమాలవారు ప్రకటించినట్టిది. మహామహోపాధ్యాయ హరప్రసాదశాస్త్రి దానిని బరిష్కరింపఁగా చింతాచరణచక్రవర్తి కొన్ని క్రొత్త పలుకులను జేర్చెను. ఆ గ్రంథమాలలో దానిసంఖ్య 192. పునర్ముద్రణసంఖ్య 1524.

సంస్కృత సౌందరనందమునకు కపిలవస్తు వర్ణనము, రాజవర్ణనము, తథాగతవర్ణనము నను మొదటి మూఁడుసర్గలు రూపకమునకుఁ బ్రస్తావన వంటివి. వానిలో శాక్యులచరిత్ర, కపిలవస్తు నగర నిర్మాణము, గౌతముని నందుని జన్మవృత్తాంతము, మహాభినిష్క్రమణము, మహాధర్మచక్ర ప్రవర్తనము, బుద్ధుని పునరాగమనము, శుద్ధోదన తథాగతుల పునస్సమాగమము వర్ణింపఁబడినవి. నందప్రవాజనమను నాల్గవసర్గనుండి సుందరీనందుల కథకలదు. బుద్ధుఁడు కపిలవస్తునగరములో ధర్మబోధ గావించుచున్నను, ఎండ కన్నెఱుఁగక,యిల్లాలి చెలువపుటురిలోఁ జిక్కిన నందున కేమియుఁ జెవి దూఱలేదు. ఒకనాఁడు సుందరి ప్రియుని హస్తములలో అద్దమును నిలిపి చెక్కిళ్ల నలంకరించుకొనుచుండెను. నందుఁడు కొంటెతనముతో ఉఛ్వాసి యూఁదగా నూర్పుతుంపులకు దర్పణము మాసెను. అలుకపూనిన సుందరి మగని బుజ్జవములకు మురిసిపోయి సింగారించుకొనుట ముగించెను. ఈలోన బుద్ధుఁడు భిక్షకై నందుని యింటికివచ్చి యుత్తచేతులతోఁ దిరిగిపోయెను. ఆయన తిరిగి పోవుట యొక వృద్ధపరిచారిక చూచి నెత్తి నోరుగొట్టుకొని నందునకుఁ జెప్పెను. నందుఁడు సిగ్గువడి బుద్ధుని తోడ్కొనిరాఁగా బయలుదేరెను. సుందరి వలదని వారించినది. మకరికా పత్రముల తడి యాఱులోపల వత్తునని వాగ్దానముచేసి నందుఁడు మఱి వెడలెను.

వెడలిన నందుఁ డొకానొకచోట గుంపుకట్టిన జనుల నడుమ బుద్ధుని జూచెను. ఆయనను సమీపింప వీలుగాక తాళితాళి తుదకెట్లోచేరి భిక్షార్థము రండని ప్రార్థించెను. బుద్ధుఁడు నాఁటికి భిక్ష వల

దని భిక్షాపాత్ర నందునిచేత నుంచెను. విహారమునకు నడువుమని పలికెను. పాపము! నందుఁ డేమిచేయఁ గలఁడు? పోవకతప్పినదిగాదు. శరీరము విహారమువైపు గదలఁగా మనసు మగువ చెక్కిళ్లపై ప్రాలినది. విహారమునకు వెళ్లిన నందునకు బుద్ధుఁడు ధర్మబోధ గావించెను. ఫలములేదు. ఇంతలో వైదేహముని (ఆనందుఁడు) రాఁగా బుద్ధుఁ డతనిని నందునకుఁ బ్రవజ్య యిమ్మని యాజ్ఞాపించెను. నందుఁ డంగీకరింపలేదు. వైదేహముని భగవానున కీ విషయము చెప్పెను. మరల బుద్ధుఁడు నందుని బ్రబోధించెను. గతిలేక నందుఁడు ప్రవ్రజ్య కంగీకరించెను. బిట్టు విలపించెను.

సుందరి కీ వృత్తాంతము తెలిసినది. ఆఱవ సర్గమున సుందరీ విలాపము వర్ణితమయినది. అసలా సర్గపేరే భార్యావిలాపము. సప్తమ సర్గలో నందుని శోకము వర్ణింపఁబడినది. సన్న్యాసమున సంతోషము శూన్యమని యనుకొన్న నందుఁడు ఋషులు, రాజులు నెట్లు సన్న్యాసము స్వీకరించియు బరాజయము పొందిరో యోజించెను. మఱునాఁటి ప్రొద్దుట బుద్ధుఁడు భిక్షకు వెళ్లినపుడు విహారమునుండి తప్పించుకొని పోవలయునని నిశ్చయించెను.

అష్టమసర్గము మైత్రేయుఁడు అను భిక్షువు వచ్చి నందుని యోగక్షేమము విచారించుటతో మొదలగును. వారిరువురు నొక యేకాంత ప్రదేశమునకు వెళ్లి చర్చలు గావింతురు. స్త్రీ విఘాతము, మదాపవాదము నను అష్టమ నవమ సర్గములలో వారి చర్చలు కలవు. నందుని మనసు మాఱలేదు. మైత్రేయుఁడీ విషయము బుద్ధునకుఁ దెలిపెను.

బుద్ధుఁడు నందుని పిలిపించెను. వారిరువురు హిమాలయముల మీఁదుగా స్వర్గమునకు వెళ్లిరి. వెళ్లుచు బుద్ధుఁడొక యొంటికంటికోతిని జూపి 'సుందరి దీనికంటె అందగత్తెయా?' యని నందు నడుగును. నందుఁడు 'వేయిరెట్లు అందగత్తె' యనును. వారు స్వర్గమునకు వెళ్లిరి. నందుఁ డట యప్సరసలను జూచెను. అతనిలో మదనవికారములు పుట్టినవి. వారిని పొందవలయునని యతఁ డనుకొనెను. సుందరి మఱపునఁ బడినది. కఠోర నియమములచే దేవాంగలను పొందఁగలవని బుద్ధుఁడు చెప్పెను. నందుఁ డంగీకరించెను.

నియమములచే నందుఁ డెండిపోయి వఱుగయ్యెను. కాని యతని హృదయముమాత్ర మప్సరసల కొఱకు కున్విళు లూరుచుండెను. ఇంతలో బుద్ధ భగవానుని ప్రియశిష్యుఁడు ఆనందుఁడువచ్చి నందుని హృదయ పరివర్తనమున కభినందించెను. 'అప్సరసల కొఱ కీ కఠోర నియమములను బాలించుచున్నావఁట! నిజమా?' యని యడిగెను. అవునని నందుఁడు చెప్పెను. ఇఁక ఆనందుఁడు రెచ్చిపోయి యనర్గళముగా నిహలోక సౌఖ్యముల యస్థిరతనుగూర్చి, పరలోక సుఖముల యశాశ్వతత్వమునుగూర్చి యుపన్యసించెను. నందుఁడు లజ్జకు లోఁవడియెను. మొదట అతఁడు అప్సరసలకొఱకు భార్యను మఱచెను. తుదకు అమృతత్వము కొఱకు అప్సరసలను మఱచెను.

గుండె నిబ్బరముతో నందుఁడు బుద్ధుని సమీపించి తనకు అప్సరసలపట్ల మోహములేదని పలికెను. బుద్ధుఁడు పరమానందభరితుఁడై యతనికి ధర్మబోధ గావించి, శాంతిపథమున ముందునకుఁబొమ్మని కోరెను. ప్రత్యవమర్శ, శీలేంద్రియజయము, ఆదిప్రస్థానము, వితర్కప్రహాణము, ఆర్యసత్య వ్యాఖ్యానము అను సర్గలు బుద్ధబోధతో నిండినవి.

పదునేడవ సర్గము అమృతాధిగమము. ఇందు నందుఁ డరణ్యమున కేగి ధ్యానము నాశయించిన కథ కలదు. అతఁడు నిర్వాణదశను సమీపించెను. అర్హతుఁడాయెను. కృతజ్ఞతాబుద్ధియై బుద్ధుని పాదముల నాశ్రయించెను. బుద్ధుఁడు ఆత్మవిముక్తి నిపొంది తృప్తివహింపక బహుజనవిముక్తికై పాటుపడుమని నందుని ఆజ్ఞాపించెను. ఇట్లు పాటుపడుటయే మహాయాన బౌద్ధలక్షణము. నందుఁడు వెళ్లిపోయి సుందరిని జూచెను. చుట్టాలను జూచెను. కాని యతఁడు వెనుకటి నందుఁడుగాఁడు. దీనితో ఆజ్ఞావ్యాకరణము అను పదునెనిమిదవ సర్గము ముగిసెను. సౌందరనంద కావ్యము సమాప్తమయినది.

ఈ విధముగా సౌందరనందమును రచించిన యశ్వఘోషుఁ డంతమున నిట్లు వక్కాణించెను.

ఇత్యేషా వ్యుపశాంతయే
నరతయే మోక్షార్థగర్భాకృతిః
శ్రోతౄణాం గ్రహణార్థ మన్యమనసాం
కావ్యోపచారాత్ కృతా
యన్మోక్షాత్ కృత మన్యదత్ర హి మయా
తత్కావ్యధర్మాత్కృతమ్
పాతుం తిక్తమివౌషధం
మధుయుతం హృద్యం కథం స్యాదితి

ప్రాయేణాలోక్య లోకం
విషయరతిపరం మోక్షాత్ ప్రతిహతం
కావ్యవ్యాజేన తత్త్వం కథిత మిహ మయా
మోక్షపరమితి
తద్బుద్ధ్వా శామికం యత్
తదవహితమితో గ్రాహ్యం నలలితమ్
పాంశుభ్యో ధాతుజేభ్యో
నియతముపకరం చామీకరమితి.

ఈ శ్లోకముల తాత్పర్యము సంగ్రహముగా నిట్లుండును. మోక్షార్థగర్భమయిన యీ కృతి యుపశమముకొఱకేకాని యానందార్థముగాదు. లౌకిక విషయ లంపటత్వముగల శ్రోతలు గ్రహించుటకు వీలుగా కావ్యోపచారమునుబట్టి యీ కృతి వ్రాయఁబడినది. ఇందు మోక్షముకంటె భిన్నమయిన విషయమును కావ్యధర్మమును పురస్కరించుకొని వ్రాసితిని. మందు చేదుగా నున్నప్పటికి మధుయుతమయినచోఁ ద్రాగుటకు హృద్యముగా నుండునుగదా! విషయరతి పరము, మోక్షదూరమునయిన లోకమునుజూచి, కావ్య వ్యాజమున మోక్షతత్త్వమును దెలిపితిని. శమకారకమయిన యా తత్త్వమునే దీనినుండి గ్రహింపవలయునుగాని మిగిలిన సొగసులపట్ల మోహము పనికిరాదు. ఖనిజముల ధూళిగాక వానియందలి బంగారము నియతముగా నుపకరించునుగదా!

పాలీ వాఙ్మయ మందును సుందరీనందులకథ కలదు. ధమ్మపథమునందు 'యథాగారమ్ దుచ్ఛన్నమ్' 'యథాగారమ్ సుచ్ఛన్నమ్' అను రెండు శ్లోకములను బుద్ధుఁడు నందునితోఁ జెప్పెనఁట! ఈ రెండు శ్లోకములు ధమ్మపథములో యమకవగ్గమునందుఁ గలవు. వానికి సర్వేపల్లిరాధాకృష్ణ పండితుని యాంగ్లానువాద మిట్లున్నది.

As rain breaks through an ill-thatched house, so passion makes its way into an unreflecting mind. (13)

As rain does not break through a well-thatched house, so passion does not make its way into a reflecting mind. (14)

ప్రథమ శ్లోకమును నందుని ప్రవ్రజ్యకు ముందును, ద్వితీయ శ్లోకమును నందుఁడు సంబోధి పొందినతరువాతను బుద్ధుఁడు చెప్పెనఁట! ఈ శ్లోకవ్యాఖ్యాత నందుని ప్రవ్రజనస్వీకారమును సంపూర్ణకథగాఁ జెప్పెను.

సుందరీ ప్రస్తావనము ధమ్మపథము నందుఁ గలదు. అందలి జరావగ్గమునందు 'అట్ఠీనమ్ నగరమ్ కత్వా (కతమ్ అని రాధాకృష్ణ పండితుని ధమ్మపథములోఁ గలదు) మాంసలోహిత లేపనమ్' అను శ్లోకము కలదు. బుద్ధుఁడు సుందరి నుద్దేశించి యీ శ్లోకమును జెప్పెనఁట! దానికి రాధాకృష్ణ పండితుని యాంగ్లానువాద మిట్లున్నది.

Of the bones a citadel is made, plastered over with flesh and blood, and in it dwell old age and death, pride and deceit. (15)

పాలీభాషలో ఈ శ్లోక వ్యాఖ్యాత సుందరీ వృత్తాంతమును వర్ణించెను. సౌందర్యరాశియయిన సుందరికి రూపనంద, సుందరీనంద, జనపదకల్యాణి యను పేర్లు కలవఁట!

త్రిపిటకములలో సుత్తపిటక మొకటి. దీనిలో నైదుభాగములు కలవు. వానిలో ఖుద్దకనికాయ మొకటి. ఖుద్దకనికాయములో థేరగాథలు, థేరీగాథలు కలవు. అవి బౌద్ధసన్న్యాసులు, సన్న్యాసినులు చెప్పిన

సంకలన గ్రంథములు. ఈ గాథలలో నందుఁడు చెప్పిన వని నమ్మబడుచున్న యొక కొన్ని శ్లోకములు కలవు.

ఏది యెట్లయిననేమి ? సౌందరనంద కథకు, పాలీ వాఙ్మయమందలి సుందరినందుల కథకు భేదము కలదు. ఆ భేదములనుగూర్చి హరప్రసాదశాస్త్రి యిట్లు వ్రాసెను: సుందరీనందులు 'లలితోప భోగ కలనా పారీణులై' యున్నపుడు భిక్షార్థము బుద్ధుఁడు వచ్చెనని సౌందరనందము చెప్పుచున్నది. నందుని వివాహమునకు పట్టాభిషేకమునకు సర్వ సన్నాహములు చేసినసిదప బుద్ధుఁడు వచ్చినట్లు పాలీ వాఙ్మయమునఁ గలదు. బుద్ధుఁడు భిక్షాపాత్రను నందునిచేతి కిచ్చుట రెంటను సమానమే. కాని భిక్షాపాత్రను దిరిగి బుద్ధున కిచ్చివేయ వలయునని నందుఁ డారాట పడుచున్నట్లు పాలీవాఙ్మయమున నున్నది. భిక్షాపాత్రతోఁ దిరిగి యింటికి వెళ్లవలయునని నందుఁ డనుకొన్నట్లు సంస్కృతమునఁ గలదు. మకరికాపత్రముల తడియాఱకముందే రావలయునని సుందరి కోరినట్లు సౌందరనందమున నున్నది. వెంటనే తిరిగి రమ్మని యామె విలపించినట్లు పాలీవాఙ్మయమునఁ గలదు. నందున కెవ్వరు ప్రవ్రజ్య యిచ్చిరో పాలీ వాఙ్మయమున లేదు. సౌందరనందములో వైదేహ మునియగు నానందుఁడు ప్రవ్రజనదీక్ష యిచ్చినట్లు కలదు. విహారమునుండి తప్పించుకొని పోవఁగా నందుఁడు పెక్కుసారులు ప్రయత్నించినట్లు సౌందరనందము చెప్పుచున్నది. ఆత్మాభిలాషమునకు వ్యతిరేకముగా నియమపాలనము గావించుచున్నాఁడనని నందుఁడు చెప్పినట్లు పాలీవాఙ్మయమునఁ గలదు. సౌందరనందములోనున్న మర్కటము ఒంటికంటిది. పాలీ వాఙ్మయములో దానికి ముక్కు, చెవులు, తోక లేవని వర్ణింపఁబడినది. అప్సరసల కొఱకు కఠోర తపస్సు చేయుచున్న నందుని ఆనందుఁ డుపాలంభించినట్లు సౌందరనందము చెప్పఁగా, భిక్షువుల కందఱకతఁడు పరిహాసపాత్రుఁ డయినట్లు పాలీ వాఙ్మయము పలుకుచున్నది.

సుందరీనందుల కథ అవదాన వాఙ్మయమునకుఁ గూడ నెక్కినది. అవదానము, అపదానము సమానార్థకములు. 'వృత్తం కర్మ అపదాన మిత్యుచ్యతే'యని యమరసింహుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. పూర్వము జరిగిన పరిశుద్ధ వ్యాపారము అపదానము. దీనిచే నరుఁడు పరిశుద్ధుఁడగును. బుద్ధభగవానుఁ డొనర్చిన యట్టి వ్యాపారములే యవదాన వాఙ్మయమున వర్ణితము లయినవి. అవదాన కథలకు జాతక కథలకు పెక్కుపోలికలు కలవు. అవదాన వాఙ్మయమున క్షేమేంద్రుని బోధిసత్త్వావదాన కల్పలతకు విశిష్టస్థానము కలదు. క్షేమేంద్రుఁడు కాశ్మీరవాసి. పదునొకండవ శతాబ్దము వాఁడు. ఆయన ముప్పదియైదు గ్రంథములు రచించెను. ఔచిత్యము కావ్యమునకు జీవమని నూతనాలంకార ప్రస్థానము కొనసాగించెను. బృహత్కథామంజరి రచించెను. రాజావళి నిర్మించెను. నక్కాచార్యుని మాట మీఁద, ఆచార్య వీరభద్రుని తోడ్పాటుతో క్షేమేంద్రుఁడు బోధిసత్త్వావదాన కల్పలతను రచించెను. అందు నూటయేఁడు అవదానములను క్షేమేంద్రుఁడు రచింపఁగా, నూటయెనిమిదవ అవదానమును, జీమూతవాహనావదానమును అతని కుమారుఁడు సోమదేవుఁడు రచించెను. బోధిసత్త్వావదానకల్పలతలో దశమ పల్లవము సుందరీనందావదానము. దానియందలి కథ యిట్లుండును.

కపిలవస్తుపురములో న్యగ్రోధారామమునందు విడిదిచేసిన బుద్ధభగవానుని దర్శించుటకు నందుఁడు వెళ్లెను. బుద్ధుఁడతనిని ప్రవ్రజనము స్వీకరింపుమని కోరెను. నందు డామాటలు నచ్చక యొప్పుకొనలేదు. ఇంటికిఁ దిరిగివచ్చి సుందరోద్యానవనములో నిల్లాలితో విహరించెను. ఒకనాఁడు బుద్ధుఁడే భిక్షు సంఘముతో నందుని సౌధమునకు వచ్చెను. నందుఁడు సకలోపచారములు చేయఁగా నాయన యెంతో పొంగిపోయి యట నుండి కదలెను. స్వర్ణపాత్రలో నుపచార పదార్థములను దీసికొని నందుఁడు బుద్ధభగవాను ననుగమించెను. అవిధేయతాశంకతో భయపడిన సుందరి తల వాల్చినది. 'నీవు పోవలదు'అని మౌనముగనే యామె

చెప్పినట్లనిపించి నందుఁ డామెతో 'వెంటనే తిరిగి వత్తు'ననెను.

నందుఁడు బుద్ధునితోపాటు విహారముచేరి కొంతసేపుండి తిరిగి వెళ్లుట కన్ను యనుజ్ఞ వేఁడెను. బుద్ధుఁడు ప్రవ్రజ్యాదీక్షను స్వీకరింపుమని మరల నడిగెను. నందుఁ డంగీకరింపలేదు. కాని భగవానుని వాక్యమువలన ప్రవ్రజనదీక్ష తనంతటతానే నందుని దేహము నలంకరించెను. అతఁడు సన్న్యాసి యాయెను. సుందరి యతని మనసును వీడలేదు. అతఁ డామెకొఱ కెంతో విలపించెను. శిలాతలముమీఁద సుందరీ చిత్ర మును వ్రాసెను. భిక్షువు లీ విషయము తెలుపఁగా బుద్ధుడు నందుని పిలిపించి యతనికి విరక్తి నుపదే శించెను. నందుఁడు విహారవాటికనుండి దొంగచాటుగా వెళ్లనలయునని పెక్కుసార్లు ప్రయత్నించెను. కాని యతఁడు బుద్ధుని కంటఁబడక తప్పినదిగాదు. కనఁ బడినపుడెల్ల నాయన ధర్మబోధ చేసెను.

తర్వాత బుద్ధుఁడు నందుని పిలుచుకొని గంధ మాదన పర్వతమున కేగెను. అట కార్చిచ్చుఁగోపడి కాలి వికృతమయిన గ్రుడ్డికోతినిచూపి, దానికి సుందరికి లావణ్యమున భేదములేదనిచెప్పి సౌందర్యతత్త్వము నుపదేశించెను. నందుఁడు సుందరీ సౌందర్యము లోకోత్తరమని వాదించెను. బుద్ధుఁడతనిని స్వర్గ లోకమునకుఁ గొనిపోయెను. సురసుందరులనుజూచిన నందుని మనసు చలించినది. ఇది కనుగొన్న బుద్ధుఁడు ప్రసన్నబుద్ధితో 'బ్రహ్మచర్యము ననుష్ఠించినచో నీకు దేవాంగనలు లోపడునట్లు చేయుదు'నని యనెను. నందుఁడంగీకరించి బ్రహ్మచర్య వ్రతమునకుఁ బూనుకొనెను. దివ్యాంగనాభిలాషమువలన నందునకు సుందరిపట్లఁగల ప్రీతి చచ్చినది. పిదప బుద్ధుఁడతనిని నిజాశ్రమమునకుఁ బిలిపించెను. పూర్వ నిశ్చయముతో నందుఁడు బ్రహ్మచర్యము ననుష్ఠించెను. అతఁడు సుందరీ లావణ్య సంపత్తిని సంపూర్ణముగా మఱచెను.

ఒకనాఁడు వనములోఁ దిరుగుచున్న నందుఁ డొక చోట తుకతుక యుడుకుచున్న కుంభములతోనిండిన భూమిని జూచెను మిథ్యావ్రతులు, లుబ్ధులు, రాగ ద్వేషరక్తచిత్తులు నయినవారికి నిత్యతప్తములయిన యాకుంభములలోనే శాశ్వత నివాసమని తెలిసికొనెను. నందుఁడు తన దేహము కుంభీపాక నరకములోఁ బడి నట్లే భావించి పశ్చాత్తాపతప్తుఁ డయ్యెను. అతనికి మోహము తొలఁగినది. మనస్సు నిర్మల మయినది. ఉత్తమ నిష్ఠ యేర్పడి బుద్ధి ప్రసన్నమయినది. ఒకనాఁ డతఁడు బుద్ధుని సన్నిధికివచ్చి 'మహాత్మా! నాకు సుందరిగాని సురసుందరులుగాని యక్కఱలేదు. ఈ విషయ సంపదలు పతనోన్ముఖములు. అచిరకాల ములో అదృశ్యమగునవి. వస్తువు లనిత్యమని భావించిన కొలఁది నిరావరణ వృత్తులు ప్రసన్నమగును.' అని వక్కాణించెను. బుద్ధదేవుఁ డతనిసిద్ధి నిర్వాణబద్ధ మయినదని గ్రహించెను. నందునిగూర్చి యడిగిన భిక్షువులకు బుద్ధుఁడతని పూర్వ జన్మ వృత్తాంత ములను దెలిపెను.

ఈ విధముగానున్న సుందరీనందుల కథకు బౌద్ధ శిల్పము వన్నెలు దిద్దినది. క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దమునాఁటి అమరావతీ శిల్పములో సుందరీ నందుల కథను ఆంధ్ర శిల్పులు చెక్కిరి. మద్రాసు మ్యూజియములో అమరావతీ శిల్ప శిలాఫలక మొకటి కలదు: ఆ శిలా ఫలకమున అధోభాగమునకు నెడమ ప్రక్క సౌధములో సింగారము చేసికొనుచున్న సుందరీ నందులు కలరు. కుడిప్రక్క సౌధతోరణముకడ నిలిచిన బుద్ధుఁడు, భిక్షాపాత్ర మోచుచున్న నందుఁడు కలరు. శిలాఫలకము మధ్యభాగమున భార్యా విరహతప్తుఁడయిన నందునకు బుద్ధుఁడుపదేశము చేయుచున్నట్లు కలదు. క్రీ. శ. 3 వ శతాబ్దము నాఁటి నాగార్జునుని కొండ శిల్పమున సుందరీనందుల కథ చిత్రింపఁబడినది. ఒక శిలాఫలకము దక్షిణ భాగమున స్వర్గమునకుఁబోవు బుద్ధుఁడు నందుఁడు కలరు. బుద్ధుని కుడిమోకాలి క్రింద తొత్తిపైఁ గూర్చున్న కోతియున్నది. శిలాఫలకము వామభాగమున దేవాంగనలు కలరు. ఈ శిలాఫలక శిల్పవైభవము చూపఱుల నిట్టే యాకర్షించును.

ఆంధ్ర సౌందరనందమునకు, అశ్వఘోషుని సౌందర నందమునకు నొక కొంచెము పోలికయున్న

దని గ్రంథకర్తలే చెప్పిరి. బోధిసత్త్వావదాన కల్పల తకు తెలుఁగు కబ్బమునకు పొత్తేలేదు. ఆంధ్రసౌందర నందములో తొమ్మిదిసర్గము లున్నవి. సంస్కృత దృశ్య శ్రవ్య కావ్యములందు మాదిరిగా నాంధ్ర సౌందర నందమునందలి గ్రంథభాగములకు—సర్గలకు—పేర్లు న్నవి. ప్రతి సర్గకు మొదటదానిలోని విషయమును సూచించు పద్యముండును. మొదటి చివరి సర్గలకు మొదటనిట్టిపద్యములు లేవు. అష్టమ సర్గమునకు మొదట భవభూతి శ్లోకమున్నది. కవులు తమ్ముఁ గూర్చి తాము వ్రాసికొనిన పద్యములు, కృతిపతి చెప్పిన పద్యములు కావ్యాంతమునఁ గలవు.

ఆంధ్ర సౌందరనందము నందలి కథ యిట్లు న్నది. పునరాగమనమను మొదటి సర్గలో బుద్ధుఁడు కపిలవస్తు నగరమునకు వచ్చుట, ధర్మబోధ చేయుట కలవు. భిక్షాగమనమను రెండవసర్గలో సుందరీ నందులు 'లలితోప భోగకలనా పారీణులై' యున్నప్పుడు భిక్షకువచ్చి బుద్ధుఁడు యుత్తచేతులతోఁ దిరిగిపోవును. ఈ తిరిగిపోవుట పర్యాయ సేవకొఱకు నగరికి వచ్చు చున్న పరిచారక చూచి నందున కెఱింగించును.నందుఁ డన్నను దీసికొనిరాఁగా వెళ్లును. మకరికావ్రతము తడియాఱకముందే వత్తునని సుందరితోఁ జెప్పను. అశ్వఘోషుని సౌందరనందమునందువలెనే యీ సర్గలో సుందరీనందుల ప్రణయ కలహము కలదు. పరివ్రాజనము తృతీయసర్గము. నందుఁడు జనము గుంపుకట్టినచోట బుద్ధునిజూచి భిక్షార్థము రండని ప్రార్థించును. 'నాఁటి కింక భిక్షాశన మొల్లమి' 'హస్తసంజ్ఞామాత్రన్' బుద్ధుఁడు తెలిపెను. ఇంటికిఁ దిరిగి పోదలఁచిన నందుని చూపుతో నిలిపి యతని చేతికి భిక్షాపాత్ర యందిచ్చెను. ఇరువురు విహారము నకు వెళ్లిరి. అట బుద్ధుఁడు ధర్మబోధ చేయును. 'ఉపచార దక్షుఁడును నాత్మసముండును నైన శిష్యు నొక్కనిఁ బిలిపించి' 'తనయ! కుమారనందునకు ధర్మపథమున దీక్షయిమ్ము పొమ్మ' అని యాజ్ఞా పించును. నందునికొఱకు నెదురుతెన్నులు చూచి చూచి సుందరి నిజమెఱిఁగి నందుని బుద్ధుని నుపా లంభించుట 'నిరీక్షణ' మను నాల్గవసర్గ. ప్రవ్రజ్యా దీక్షపొందిన నందుని 'యనుతాప' మయిదవ సర్గలో వర్ణితము. 'ఉపదేశము' 'ధర్మసంవాదము' అను ఆఱేడు సర్గలలో బుద్ధుని నందుని చర్చలు గలవు. సుందరి హృదయము మాఱి ప్రవ్రజన స్వీకారము చేయుట యెనిమిదవ సర్గయగు 'అనుజ్ఞ'. తొమ్మిదవ సర్గయగు 'సహధర్మచర్యము'లో వెలివాడ దగ్గఱనున్న గుడిసెలో మిత్తిఁగ్రమింగుచున్న బిడ్డలతల్లి సెజ్జకడ సుందరీ నందులు కలసికొనుట, బుద్ధుఁడువచ్చి సేవా ప్రబోధము చేయుట, వారు దేశికస్వామికి మంగళము పాడుట వర్ణితములు. పాత్రపోషణమునందు, సన్నివేశ కల్పనమునందు, కావ్యోపసంహారమునందు ఆంధ్ర సౌందరనందము విలక్షణ మార్గముపట్టి స్వతంత్ర సృష్టి యనిపించుకొన్నది. సంస్కృత కావ్యములో లేని ఘట్టము లాంధ్రకావ్యమునఁ గలవు.

ఆంధ్ర సౌందరనందము ప్రకృష్టమయిన బంధము కలది. కథ ప్రసన్నముగా నిందు నడిచినది. డొంకతిరుగుళ్లు కానరావు. కథలో అతిమానుష విష యములు లేవు. బుద్ధుని యుపదేశమంతయు కపిల వస్తుపురవిహారవాటికలో జరిగినది. బుద్ధుఁడు నందుఁడు స్వర్గమున కేగుట యిందు లేదు. తథా గతుఁడు నందునకు గ్రుడ్డికోతిని, అప్సరసలను జూపుట యాంధ్రకావ్యమున లేవు. ఇందు కోఁతుల జంట, అప్సరసల ప్రస్తావన యున్నది. అది మూలము కంటె భిన్నము. ధర్మసంవాదమున పరస్పరము కామసంప్రీతి ఘటింపుచున్న కోఁతులజంటను జూపి భగవానుఁ డిట్లనును.

ఆ కపిచాన తత్కపికి
నందపుఁ బెన్నని, నీ లతాంగియున్
నీకు వరాలమూట,
మఱి నిర్జరకాంతల నిత్యయౌవనా
స్తోకవిలాసవిభ్రమరుచుల్
చవిచూచినఁ దక్కు రూపముల్
చీకటి తోడఁబుట్టువు లిసే!
యనిపించుఁ గదోయి! కంటికిన్
తనయా! తాదృశమైన యచ్చరల
సౌందర్యమ్మునున్ నాశమై

చన్గఁ, ప్రేమింతువు నశ్వరమ్మయిన
యా చక్కందన మ్మీవు, ని
త్య నవీనమ్మను నాత్మభోగ్యమును
సత్యంబైన సౌందర్యమున్
గనరాదే? విషయ ప్రపంచమునఁ
గాంక్షల్ పండ వెవ్వారికిన్

ఈ భాషాకావ్యములో సుందరి హృదయపరివర్తనము, ప్రవ్రజ్యాస్వీకారము క్రొత్తగా నెత్తుకొనినట్టివి. నాయికానాయకులు సుందరీనందులు. సంస్కృత కావ్యములో నందునకుఁ బ్రాధాన్యము. ఆంధ్రకావ్యములో సుందరీనందులకుఁ దుల్యప్రాధాన్యము కలదు. చతుర్థాష్టమ సర్గములు సుందరీ పాత్రకు జీవము పోసినవి. క్రమక్రమముగా సుందరి హృదయము మాఱినతీరు తెలుఁగు కవులు చక్కగా వర్ణించిరి. ప్రవ్రజ్యాదీక్షానంతరము సుందరి హృదయ సౌందర్యము పాఠకులను సమ్మోహపఱచును. చూడుఁడు.

తళతళ మను తొంటితనువు కృశించి ప్ర
సన్న శాంతద్యుతి సంపతిల్ల
నొయ్యార మెడలిన యొసపరి నడక కా
ర్తత్రాణపరత సంభ్రమముఁ గఱప
నతను సంజీవనమైన బెళుకుంజూపు
నిర్వికారత నిండునెనరుఁ జింద
దరిలేని హృదయసౌందర్యసేకమున వి
శ్వమ్మెల్ల రసమయత్వమ్ముఁ దాల్ప
సస్మితానన కాంతి వత్సలతఁ గురియ
సన్నకావి ధరించి యా సౌమ్యభావ
చొచ్చు దుఃఖాంధతమసమ్ము చొచ్చినట్టి
యెడలు పరికించి క్రొంబొద్దు పొడుపువోలె.

ఆంధ్రసౌందరనందము ముగింపుపై దేశకాల ప్రభావము కలదు. సుందరి వెలివాడకు వెళ్లిన ప్రోవగనుఁడు.

దీపి కోజ్జ్వల విపణీ వీధిం దరించి
ధనికులు వసించు వాడలు దాఁటి, యంతఁ
గారు చీకట్లఁ దేలు కుటీరపాళి
లోన దుర్గంధిలపు సందులోనఁ జనుచు

చితచితలాడు నీరమునఁ,
జేపలకంపునఁ, బందిముట్టియల్
కతికెడి చప్పరింపులను,
గైకుయి లాడెడి కుక్కకూఁతలన్
బ్రతినినదించు దర్దుర రవమ్ముల,
నీఁదరమోఁతలన్, దరి
ద్రత తలుపేలు గుక్కికొను
తావులలో వెలివాడ చక్కటిన్

ఒక గుడిసె లోనికిన్ బా
లకు వెంటం జొచ్చి, తైలలవపుష్టవమ్మౌ
మకమకని దివ్వె వెలుఁగున
నొకట సమాసన్నమరణ నువిదన్ గాంచెన్

బుద్ధుఁడు, సుందరీనందు లీతావునఁ గలసికొనుట యొక మధురఘట్టము. గాంధీ మహాత్ముని జాతీయోద్యమప్రభావము స్పష్టముగా నిందుఁ గలదు. మాలలో, మాలలవంటి వారో యున్న వెలివాడ కాఁబోలది.

ఏ పాత్ర నెంతవఱకు వర్ణింప వలయునో, ఏ పాత్రచేత నెంతవఱకు మాటాడింపవలయునో యూహించి, యౌచిత్య మెఱిఁగి తెలుఁగు కవులు అంతవఱకే వర్ణించిరి. మాటాడించిరి. కావున సంక్షేపము తెలుఁగు కావ్య శిల్పమునకు జీవమయినది. యశోధరా దైన్యస్థితి వర్ణనము దీనికొక తార్కాణము. సంస్కృత కావ్యమున నిదిలేదు. బుద్ధుఁడు కపిలవస్తు నగరము చేరిన పిదప రాచవారెల్ల వచ్చిరి. యశోధరయు వచ్చెను. ఆమె భర్తనెట్లు చూచును? ఏమి మాటాడును? రాచవారు వచ్చినట్లు చెప్పినపుడామెయు వచ్చినదని చెప్పక తప్పదు. వచ్చినదని చెప్పినప్పు డామె హృదయస్థితిని వర్ణింపక తప్పదు. ఆమె గౌతము నిల్లాలు. కవు లీగుట్టు నెఱిఁగి యొక పద్యముననే యామె దైన్యమును హృదయ విదారకముగా వర్ణించిరి. ఈపద్యమును జదివినప్పు డెవ్వరయినను బుద్ధుఁడు దగ్గఱున్నచో 'నీవు నీధర్మము ఏయేటిలోఁ గలిసిన మాకేమి? యశోధర కెంత యన్యాయ్యము చేసితివయ్యా?' యని యందురని యనుకొందును. చదువుఁడు.

కజ్జలహీనమై కాంతిఁబాసిన కనుం
గొనలందు బాష్పంబు కణము లురుల
విగత సంస్కారమై వ్రేలు పెన్నెఱికురుల్
సెదరి వెన్నునఁ జిక్కు జీరు వడఁగ
వసివాళ్లు వాడిన పసిఁడి మైత్రీవ సం
భ్రమ యాన వశతఁ గంపము వహింపఁ
బాలిన చెక్కిళ్ల వయిపయిన్ జాలువా
ఱిన కంటనీరు చారికలు కట్ట
నంతిపురి వీడివచ్చి శూన్యావలోక
నములఁ గాంతుని గనుచు రూపమువహించు
శోకమన దాల నిల్చె యశోధరయును
కొడుకు కూఁకటి నొకకేలఁ బుడికికొనుచు.

ఇంతకంటె నెక్కువగా నేమి చేయఁగలదామె? ఉన్న సొగసంతయు 'శూన్యావలోకనములఁ గాంతుని గనుచు' ననుటలోనే యున్నది. ఆ చూపులు యశోధర యాంతర జగత్స్వరూపమునకు దర్పణములు.

ఆంధ్ర సౌందరనందములో ముఖ్యమయిన బుద్ధుని యుపదేశములు మూఁడు చోటులలోఁ గలవు. కపిలవస్తుపురమున ధర్మబోధ గావించినపుడు నిస్సంగత్వము, జగదనిత్యత్వము, ధర్మచక్రప్రవర్తనము, అస్తేయాదిసద్గుణపుంజము మొదలగువానినిగూర్చి మాటాడును. మొదటిసారిగా నందునికి నుపదేశము చేసినపుడు మృత్యువు, జరారుజానిలయమయిన దేహము, అనువానినిగూర్చి యుపన్యసించును. రెండవ సారి నందునితోఁ జర్చ చేసినప్పుడు బుద్ధుఁడు విశ్వమునందలి హింసాదైన్యములను గూర్చి చెప్పును. భిక్షువులను గొనియాడును. ఆత్మభోగ్యమయిన, అనిమిత్తమయిన, నిత్యనవీనమయిన సత్యసౌందర్యమును నిరూపించును. బౌద్ధజాతి పరమార్థమును వెల్లడించును. ఈ బోధలలో చక్కని క్రమమున్నది.

అశ్వఘోషుని సౌందరనందములో కవితాకళకు బరువయిన ధర్మోపదేశము కలదు. సంస్కృత కావ్య కర్త లక్ష్యము వేఱని యాయన మాటలనుబట్టియే తెలియుచున్నది. ఆంధ్రకావ్యములో ధర్మోపదేశము సముచితముగానే యున్నది. కాని దానిలో హిందూ ధర్మవాసన యున్నది. కపిలవస్తునగరములో ధర్మబోధ గావించినపుడు బుద్ధుఁడు యమునకు బొమ్మ వెట్టుట, భవాసురునొదలమెట్టుట, మోక్షకాంత మెడను తాలిగట్టుట యనుచు మాటాడును. ఇట్లనుట తగునో తగదో సహృదయు లాలోచింతురుగాక! అది యునుగాక బుద్ధుఁడు మాటిమాటికి క్షత్త్రియధర్మమును నొక్కి వక్కాణించుచుండును. ఆయన నందునితో 'మనకేమి యన్నటులఁ బ్రౌద్ధుల్ పుత్త్రా రాసుతుల్' 'రాగిలి భోగముల్ గుడుతురా? నినువంటి నరేంద్రపుత్రకుల్'అని యనును. నందుఁడు రాజ కుమారుఁడే కావచ్చు. అతని రాజకుమారత్వమును పురస్కరించుకొని లోకసేవాసక్తిని బెంపొందింపఁ జేయుట యేమంత తగిన పని? గౌతముఁడు రాజ కుమారుఁడే. ఆయన దేని కిల్లు వెడలెను? రాచ బిడ్డఁడు గావున విశ్వదైన్యమును బాపఁగా సర్వసంగ పరిత్యాగము చేసెనా? లేక జరారుజామరణపీడితమగు విశ్వమును వీక్షించి కరుణామయుఁడై లోకత్రాణార్థము మహాభినిష్క్రమణము చేసెనా? భోగనైముఖ్యము వలయునని వక్కాణించుటకు క్షత్త్రియత్వమును బ్రస్తావింపవలయునా? దానిని బ్రస్తావింపక నందునిలో మార్పు తీసికొనిరాలేని వదతాంవరుఁడా బుద్ధుఁడు? ఈ విధముగా భావించిన పక్షమున నీ క్రింది పద్యమును సమంజసముగాఁ జూపట్టదు.

ఊబిలోఁ గాళ్లు దిగఁబడి, యోరమెడను
మలఁచి బయ లాలకించు గోమాతవోలెఁ
దల్లడిలుచున్న దీ విశ్వధాత్రి; రాచ
బిడ్డనికి నీకుఁ దగునె యుపేక్షసేయ.

ఈ పద్యమునకు ముందు మఱి మూడు పద్యములు గలవు. వానిలో హిందూధర్మవాసనలు పెల్లుగా నున్నవి. చూడుఁడు.

సారథికృత్య మొక్కరుడు,
సైంధవకృత్యము వేఱొకండు శాం
తారభటిన్ యథావిధి
నుపాయముమై నెఱవేర్చి లోకయా
త్రారథమున్ మునీంద్రవిహితమ్ముగు

గమ్యము చేర్చుకోసమ్మై
పాఱని జన్మమున్ బుడమిపాలుని
జన్మముఁ గల్గె నిమ్మహిన్.

బరువు మోయఁగజాలు నశ్వములు లేక
ప్రాప్యము నెఱింగి నడపు సారథియు లేక
దారితప్పెను నేఁటికి నారథమ్ము;
ఎచటఁబడి కూలిపోవునో యెఱుఁగరాదు.

ఆద్యులైనట్టి ఋషులు సత్యం బహింస
ధర్మదేవత రెండునేత్రము లటంచుఁ
గఱపిపోయిరి లోకసంగ్రహము కొఱకు
నంధురాలయి యాపె యల్లాడు నిపుడు.

మొదటి పద్యములో బుద్ధుఁడు వర్ణవ్యవస్థ నంగీకరించె నను విపరీతార్థము కలదు. ఇది యనుచితము. బౌద్ధధర్మ విరుద్ధము. పురాణర్షులు ప్రవచించిన సత్యాహింసల ప్రస్తావము బుద్ధునినోటివెంట వెడలుటయుఁ దగదు. సత్యాహింసలు ప్రాచీనతత్త్వములే కావచ్చు. బౌద్ధధర్మమున నవి కలవు. అంత మాత్రాన ప్రాచీనర్షులు వానిని ప్రతిపాదించినట్లు బుద్ధుఁడు చెప్పవలసిన యక్కఱ యేమున్నది? ఆంధ్రకవు లిట్లు వ్రాయుటకు నాకొక హేతువు కనఁబడుచున్నది. సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణుని వంటివారు బుద్ధుఁడు హిందూధర్మ సంస్కర్త మాత్రమే యనియు, నుపనిషత్సిద్ధాంతానుయాయియనియు నమ్మిరి. ప్రచారముచేసిరి. ఈ తెలుఁగుకవులా త్రోవ త్రొక్కిరి కాఁబోలు. కాని పాళీవాఙ్మయమును గూలంకషముగా మథించిన ప్రాచ్య పాశ్చాత్య పండితులు బౌద్ధము నూతనదర్శనమని సహేతుకముగా నిరూపించిరి.

ఆంధ్ర సౌందరనందము చక్కఁగా చిక్కఁగాఁ దిద్దిదీర్చిన కావ్యము. ప్రాచీన నవీన కాలముల కెంత భేదమున్నదో యంతేభేదము ప్రాచీనకావ్యములకు, నవీన కావ్యమగు సౌందరనందమునకు నడుమఁగలదు.

ముక్తకాలు

శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు

కాలం గ్రుడ్డిది సూర్యచంద్రులున్నా
సమాజం కుంటిది రోజు పరుగిడినా.
ఎవడు దారి చూపిస్తే వాడే ఆప్తుడు
ఎవడు ఊతనిస్తే వాడే బంధువు.

అహం రగిలి మండి భస్మమై
కన్నీటితో పరిషిక్తమై,
రానీ పచ్చని మొక్క మనసులో
అదే అందమైన సృజనసమయం.

నడుస్తున్నవి సంవత్సరాలు
ముట్టించిన వత్తులు.
దప్పికగొన్న చూపులతో
ఆకలిగొన్న ఆశలతో.

నీటి ఉరవడికి కొట్టుకపోతూ
మళ్లీ ఏటికడుపులోనే నివాసం,
మృత్యుభూమి అంచుల్లో ప్రాకుతూ
జీవనగతిలో సంధికై యత్నం.

నెత్రు ఎరుపే ఏమనిషిని నరకినా
శత్రువు తప్పలే దజాతశత్రువుకూ,
అగ్ని ఒకటే ఏవస్తువు మండినా
మనస్తత్వ మొకటే కాలం వేరైనా

పూవులో గంధం కోరతావు
నవ్వులో పూలు ఊహిస్తావు

పూవులో వేడే ఉంటుంది సుమా!
నవ్వులో విసపూ ఉంటుంది జాగ్రత్త!

స్వీకరించు వేదన కానుకగా
సమర్పించు ఆనందం ప్రీతిగా
వినిపించు సంగీతం మధురంగా
గ్రహించు ప్రళయం హృదయంలో.

నీటి జాలు జ్ఞాపకం తెస్తుంది
బ్రతుకులోని ఆర్ద్రత నెపుడో,
పర్వతపంక్తి మరువనీయదు
బ్రతుకులోని కాఠిన్యత నెపుడూ.

పురాతన శిథిల పంక్తులనుండి
తొంగితొంగి చూస్తోంది గతం.
సందులలో ఉద్గమించిన మొక్కలు
నిదురలో నవ్వువలె ఉన్నవి.

ఎక్కడో ఎగిరింది పక్షి
భయానికో సరదాకో గాని,
సుళ్లు తిరిగిన రెక్కల చప్పుడుతో
ఎదను లేపుకపోయేను తనతో.

మన నవ్వులోనే ఉంది ఏడుపెంతో
అందుకే ఏడ్వనక్కరలేదు మనం,
నేనెవరిని చూస్తున్నానో తెలీదు
నాకందరూ కన్పించే రద్దంలో.

నీవేమి చేస్తావు నాకు మేలు
హోరి భగవంతుడా! చెప్పు.
నేనెంత పనికిమాలినవాడినో తెలుసు
అందుకే నీగురించి మాట్లాడ నసలు.

జానపదుల గుండెల కొండల్లో పారే సెలయేళ్ళు

శ్రీ దేవరాజు మహారాజు

ప్రకృతిమాత ఒడిలో మానవుడు చిరకాలం జీవిస్తున్నాడు. అతనికి ప్రకృతే ఎన్నో పాఠాలు నేర్పుతుంది. వాటి నర్థం చేసుకునే సమర్థత పట్టణాలల్లోవుండే నాగరికులకంటె, పల్లెలోని అనాగరికులకే అధికంగా వుంటుంది. పశువు, జంతువులు, మబ్బులు, పచ్చనిపైర్లు, నీళ్ళు, చల్లని వాతావరణం...ఇవన్నీ చూస్తూవుంటే జీవిత సత్యాలేవో అర్థమైపోయినట్లే అనిపిస్తుంది. అలాంటి అనుభూతి వారు జీవితాంతం అనుభవిస్తునే వుంటారు. పోగా సూర్యుని వేడిమిని, చంద్రుని వెన్నెలను సమానంగా హృదయపూర్వకంగా అనుభవించగల ఉన్నతులు వారు. అందుకే వారికి అన్ని రకాల అనుభూతులుంటాయి. వారి హృదయస్పందనలోంచి, అనుభూతులు వెలువడుతాయి. అవే వారి గీతాలు, పదాలు, గేయాలు...వాటి కే పేర్లు పెట్టినా పెట్టుకోవచ్చు. కాని అవి కొంత కాలం వారిని వారి బ్రతుకు బాధల్నించి లాగేసి దూరంగా తీసుకెళ్లి బ్రహ్మానుభూతినిస్తాయి.

వాళ్ళు అనాగరికులు కాబట్టి, వారి అనాగరిక భాషలోనే, వారి కవిత్వం వుంటుంది. 'కవిత్వం లిక్విడ్ లాంటిది. ఏ ఆకారంగల సీసాలోనైనా పోయొచ్చు' అని ఆరుద్ర చెప్పారు కాదూ?

గ్రామాల్లో వ్యవసాయంతో జీవించే గ్రామీణులకు దినచర్యలో మోటగట్టి, పొలానికి నీళ్లు పారించడం ఒకటి. దానినే వాళ్లిక్కడ చెబుతున్నారు. పాట మోట గురించైనా దీనిని కలుపుదీస్తూ స్త్రీలు పాడతారు.

'అడిమిన ఒక బాయి నా రామచిలుక
అగ్గనాల బాయి ,,
అగ్గనాల బాయికి ,,
మొగ్గల్లది మోటో ,,
మొగ్గల్ల మోటకు ,,
మొగిలిపూవు దండెడో ,,
మొగిలిపూవు దండెడకు ,,
గజ్జెల కానో ,,
గజ్జెల కానికి ,,
గంగెద్దుల గట్టో ,,
సీరాముడు మోట గొట్టె ,,
సీత నీల్లు గట్టె ,,
దేముడు మోటగొట్టె ,,
రంబ నీల్లు గట్టె ,,
కాముడు మోటగొట్టె ,,
కాంత నీల్లు గట్టె ,,'

సృష్టి మొదలైంది మొదలు ఏపనైనా స్త్రీ పురుషులు కలిసికట్టుగా కష్టపడటం, సుఖాల్ని పంచుకోవడం వుంది. అతడు మోటకొడుతూవుంటాడు. ఆమె పొలంలోకి దిగి వరాలు సరిచేస్తూ నీళ్లు మలువుతుంటుంది. పచ్చగానవ్వే భూదేవి శరీరంమీద పసిపాపల్లా ఆడుకొంటూవుంటారు. దేవుళ్లైనా అలాగే వుంటారని వాళ్ల ఊహ. అందుకే వాళ్ల పాటలో దేవుళ్ల పేర్లు!!

పగలంతా సూర్యుని కిరణాల వేడిమిని పీల్చుకుని మండిపోయిన వారిశరీరాలు, చంద్రుని కిరణాలు సోకగానే, ఉత్తేజమవుతాయి. సాయంత్రం నలుగురు ఒకచోట కూర్చున్నప్పుడు ఒకడు మనసులోని భావాన్ని కూనిరాగంద్వారా శబ్దాల్లోకి మార్చేసరికి అది పాటవుతుంది. అందులోనే లయ—పక్కవాళ్ళు ఉసికొల్పుతారు. ఫలితంగానే లేచిఆడటం. మళ్లీ, ఆడటంలోనూ వాళ్లకు తెలియకుండానే ఒక క్రమబద్ధమైన తీరు చోటు చేసుకుంటుంది.

"లాహిరె లాహిరె లాహిరే జంబాహిరే వహ్వాహిరె
॥లాహిరె॥
పొద్దు మీకింది ఎన్నెలొచ్చింది
నేటి రేతిరి వన్నె తెచ్చింది

కిల కిలా నవ్వుకుంటుంది.
మిలమిలా మురుసుకుంటుంది. ||లాహిరె||
గజ్జెకాట్టి ఆడమంటుంది
ఎన్నెలోన ఎగ్రమంటుంది
కూనిరాగం తీయమంటుంది
కొత్తపాటే పాడమంటుంది ||లాహిరె||
సంతోసం నింపుకొచ్చింది
ఆనందం అందుకొచ్చింది
ఎండలోన జబ్బుల్వాయె
ఎన్నెల్లోన ఎంత హాయి ||లాహిరె||''

వారి నోళ్లనిండా, వళ్లునిండా, గాలినిండా వెన్నెల ఉక్కిరి బిక్కిరవుతుంది.

వెన్నెలకు వారిరక్తానికి ఎదో దగ్గరి సంబంధం వుండి ఉంటుంది. వెన్నెల సోకగానే వారిలోని రక్తం పొంగులు వారుతుంది—'నా అక్షరాలు వెన్నెలలో ఆడుకునే అందమైన ఆడపిల్లలు'—అన్న తిలక్ మాటలు జ్ఞాపకాని కొస్తాయి నాకు.

(జాతులు, కులాలు వేరు వేరైనా కొన్ని ఆచారాలు అంతటా ఒకే రకంగా వుంటాయి. ఉదాహరణకు వివాహం—ప్రపంచమంతా ఉందేకదా. ఆ బంధానికి పవిత్రత వేరే దేశాలలో లేకపోయినా మనకెంతో పూజ్యనీయమైనది—ఈ పాట 'మాల' వారు వారి పెళ్లిళ్లలో పాడతారు.

బిందె తాకి పుస్తె (మంగళసూత్రం) పొట్టుబోయిందట. అదో అపశకునమని ఆందోళన పడుతుం దీ పడతి. పెండ్లికి ఎంత గౌరవ స్థానమిస్తామో ఈ చిన్నవిషయంవల్ల గ్రహించవచ్చు.

'పెండ్లినాటి నా బొందు పుస్తె ||పె||
బిందె దాకె పొట్టు బోయె ||బిం||
నాది రాత ఎట్టులున్నదో ||నా||
ఏటి గట్టుకు ఎవసం బెట్టి ||ఏ||
కలిబెట్టి వొండితయ్యా ||క||
కంకెడన్నం కుడిసి పోవయ్యా ||కం||
బుడ్డివెట్టి వొండి త్తయ్యా ||బు||
బుక్కెడన్నం కుడిసిపోవయ్యా ||బు||
సెము బెట్లు బోసిందె పిల్ల ||సె||
రెకెట్ల జినిగిందె పిల్ల ||రె||
ఆపది రోకలి బుజాన బెట్టి ||ఆ||
సెమ్మకు జినిగిందిరో మొగడ ||సె||

సోలసోల ముత్యాలిత్తు సోమపూల దండలిత్తు
రావయ్య రాములవారు నాగబెల్లికి
హారాలిత్తు సారెలిత్తు, ఆడిబిడ్డ గంపలిత్తు ||రావయ్య||
కుర్మసాని గిన్నెలిత్తు కూసుండ కుర్చీలిత్తు ,,
నిలబడ బెంచీలిత్తు ఉరు తిరుగ బైస్కాల్తి ,,
ఊల్లు తిరుగ మోటరిత్తు అయిదువేల దాసీలిత్తు ,
తూర్పుదేశము నిత్తు తుర్కామియా నిత్తు ,,
పెండకెమె అవునిత్తు, పాలియ్య బర్రెనిత్తు ,,
రావయ్య రాములవారు నాగబెల్లికి—'

ఇక్కడేమో పెండ్లికొడుక్కి 'రాములు' అని దేవుని పేరు పెట్టుకున్నారు. అలిగాడో ఏమో బైస్కోలు, మోటరు, తుర్కామియా ఇన్నిఆశలు చూపిస్తూ పిలుస్తున్నారు.)

మరో పాటలో ఒక పడతి కార్యభారంపైన పరదేశంవెళ్లే మరిదికి హితబోధలాంటిది చేస్తుంది. సుందరమైన ప్రకృతి పరిసరాల్లో విషనాగులుకూడా విహరిస్తాయికదా? అలాగే ఇక్కడ ఆకుల్లేకున్నా మేకలున్నాయనడం, గడ్డిలేకున్నా గేదెలుంటాయని హెచ్చరించడం గోడకు చెవులుంటాయనడం లాంటిది. సంఘంలోని చీడపురుగులు అనుకోకుండా తటస్థపడతాయి జాగ్రత్తగా వెళ్లమని ఉద్బోధ.

'కొమ్మ యెవరో కొట్టినారయ్యో ||కొమ్మ||
కోటిమజ్జానో మరిది
ఆకులేని అడవిలోన, మేకలున్నాయో మరిది ||ఆకు||
మేక కట్లం మరానజోతి
మచలున్నాయో మరిది
గడ్డిలేని అడవి లోన
గేదెలుంటాయో మరిది
గేదె కంట్లం మరానజ్యోతి
గొర్జముంటాదో మరిది.
పుట్టలేని అడవిలోన
పాము లుంటాయో మరిది

పాము కంట్లం మరాన జోతి
పడిగ లుంటాయో మరిది
నీ బొద్ది సేతుల తోటి
సద్ది గట్టావే వదిన
నీ హంస నడకల తోటి
సాగ నంపవే వదిన
కలికి చిలుక కండ్ల తోటి
పార జూడవే వదిన'

ఒక బాల వుంది, ఎవరంటే—

'ఒడ్డు శెంచలికూర తేరిన బాల
బంగారు కొడువలితో తరిగిన బాల
మొదటి గుల్లల వెదిరిన బాల
గంగ ఒడ్డుకుపోయి కడిగిన బాల
కొత్త కొత్త ఎస్తల కుక్కిన బాల
పొయ్యిమీద దొంతులు బెట్టిన బాల'

ఆమెకు పిన్నవయస్కురాలైనపుడే, పెద్ద వాళ్లు పెళ్లి చేసారు. మొదటిసారిగా, ఆమె అత్త అనబడే ఆవిడ వచ్చింది. తీసుకు వెళ్లడానికి. ఆమె కేమో పుట్టిల్లు, చెలులు, వదిలి వెళ్లడం కష్టంగా వుండడం సహజమైనదే. అందుకే అపశకునాలు కావాలని కోరుకుంటోంది. దాంతో ప్రయాణం వాయిదా పడుతుందని ఆశ.

'అత్తగారంట మా యత్తగారు
మమ్ము దోలుక పోనొచ్చినారు
తోలె లున్న ఓ బుడ్డ సెల్లె
తుమ్మనన్న తుమ్మరాదె,
సందులున్న సాకలోల్ల పిలగా
సల వబట్టు లెదురుంగ దేర.
గొంతెలున్న గొల్లోల్ల పిలగా
పచ్చిపాలన్న ఎదురుంగ దేరో
కంపనాటి కాపోల్ల పిల్లగా
గడ్డ పారన్నెదురుంగ దేర
ఊరు దిరిగె ఓ ఊరబిల్లి
అడ్డమన్నా నువ్వన్నరావే'

కాని ఆమె ఆశించినట్లు కాలేదేమో—పెద్ద వాళ్లు చింతపడక వెళ్లిరా!—అంటున్నారు.

'కొండకింద కొట్టిసేను, కోయరావే రౌడి పడుచ
ఎన్ని గోరికలైన, ఎర్రలావె జట్కా
సింత కింద నిలవడి లావు సింత జేసేవు
నీ సింత నా కెరుక పోయె మొగ నెంట
బండి నిండ రాల్లేరి బాయి మూడు సుట్లు దిరిగి
బాయిలొగ రయేస్తె భ్రమలు దీర్తైర
శెయి నిండ రాల్లేరి సెరువు మూడు సుట్లు దిరుగ
సెర్లోక్క రాయేస్తె, సెమలు (శ్రమలు) దీర్తైరా
కను సొగ సెదరందె, పట్టయిక జినుగందె
పోయె మొగన్నెక్క...'

(ఇలా నిత్యజీవిత సత్యాలను చిత్రిస్తూ కని పిస్తాయి. ఈ జానపద గేయాలు ఇందులో ప్రబంధాల్లోలాగా ప్రకృతి వర్ణనలు, తత్వచింతనలు చాలా తక్కువ. మన తెలుగు పల్లెపాటలే కాకుండా దేశభాషల్లోని ఏ భాషకు సంబంధించినవైనా మధు రంగా వుంటాయి. అన్నిభాషల వాళ్ళు వాళ్ళ జాతి, పూర్వపు గీతాలను సేకరించుకున్నారు. కాని ఆ పని మనమే సరిగా చేసుకోలేక పొయ్యామేమో—ఈ విష యాన్ని J. A. Boyle M. C .S గారిలా చెప్పారుట. "It is therefore to be hoped that while the treasures of National Poetry are being gleaned from so many languages, the store of the sweetest dialect of Southern India may not be overlooked, and that the popular songs of the telugu People may be colleted –" అని. అతను రాయలసీమ ప్రాంతంలో ప్రభుత్వోద్యోగిగా వుండేవారు. అప్పట్లో కొన్ని గేయాలు సేకరించి ప్రకటించారటకూడాను. మన జానపద గేయ ప్రథమోద్ధారకుడు ఒక పాశ్చా త్యుడు అని తెలుసుకుంటే ఆశ్చర్యంగా లేదూ?)

ఈ క్రింది పాటలో ఎక్కడేవి వాడాలో అలా పదాల్ని, ఎంత చక్కగా వాడారో చూడొచ్చు.

'వెండలేసిన కొలవెండిది కోల ॥గొకుమల్లెసుందరి॥
పదమన్న పాడవే ఓ పడుచుపిల్ల ,,

ఏమంట పాడుదూ వెయ్యిమందిలోన ,,
ఎగ్గుసిగ్గు ఎరుగని ఇగురవంతుడె ,,
ముసలమ్మ ఒడికింది ముత్యాలపత్తి ,,
వాయిసమ్మ ఒడికింది ఒడ్రాలపత్తి ,,
బాలెంత ఒడికింది బంగారుపత్తి ,,
ఈ పత్తి ఆ పత్తి కలరాశి వోశి ,,
శింతకింది శాలోడ శీరె నెయ్యవురా ,,
నేశెనె నెలకొక్క పోగు ,,
నెత్తిమీద కొంగుల్ల నెమిలి పూలెయిరా ,,
మడతమీది కొంగూల పిల్లడుగు లెయిరా ,,
వంచున వైరేని కడవ దించవురా ,,
కొంగున కొటేల శిలకా లెయ్యవురా ,,
నేశెనె శాలోడు నెలకొక్క పోగు ,,
దిగెనె వా శీరె దిటీలమీద ,,
కొనెనె మాయన్న కొటేలు వోశి ,,
కట్టెనే మా వదిన మడిమలు మెరువంగ ,,'

నెత్తిమీది కొంగుల నెమిలిపూలు -- కొంగు కప్పుకొని వదిన నడుస్తూవుంటే పురివిప్పిన నెమిలి హొయలు ఆమెలో చిలకాలని మరదళ్ల వాంఛ. ఇంకా కొంగు మడతెక్కడ వడుతుంది?—ఏమో మర దళ్లకు తెలుసు, అక్కడ పిల్లడగులు వెయ్యాలిట, అంచుకేమో కడవలుట. మడిమలు మెరువంగ వదినె చీరె కట్టాలిట—

ఇక జానపదుల నోటినుండి ఆశువుగా వెలు వడే గీతాల్లో అప్రయత్నంగా ఒక క్రమపద్ధతి, లయ వచ్చి చేరతాయి.

'కొర్రాయి పూలు పూసెనా
కొడుకుల్ల బ్రవల్లు దీరెనా
ఆశకు పరదేశము వస్తిర నీకోసము
బీరాయి పువ్వులు పూసెనా
బిడ్డల బ్రవల్లు దీరెనా
ఆశకు పరదేశము మాటలంటె రేషము
అనక్కాయ పువ్వులు పూసెనా
అల్లుండ్ల బ్రవల్లు దీరెనా
ఆశకు పరదేశము, మాటలంటే రేషము
కుంకుమ్మపూవులు పూసెనా
కోడండ్ల బ్రవల్లు దీరెనా
ఆశకు పరదేశము, మాటలంటె రేషము.
మల్లాయి పూవులు పూసెనా
మనమల్ల బ్రవల్లు దీరెనా
ఆశకు పరదేశము వస్తిర నీకోసము.'

నయాగరా జలపాతా న్నొసడ మెంత సుళువో వారి నోటినుండి, ఆ పాటల్నొపడమంత సుళువు. అందుకేనేమో ఆ పాటల్లో మనసుల్లోకి చొచ్చుకు పోయే విద్యుత్తులాంటిదేదో ఉద్భవిస్తుంది.

(ప్రతిపాదం చివర 'దేవయ్య' అని వుంటుంది).

''శిద్దిపేట సీటి సీరె దిద్దిదిద్ది
కట్టలేదురో దేవయ్య
వత్‌మాకూరి వద్దాడ్రైక
జబ్బల నడ్మ మెరువలేదురో ,,
ఆలేరు వత్తరునూనె
గుమగుమా గొట్టలేదురో ,,
బోనగిరి బొట్టుసీన బొమ్మలనడ్మ
బెట్మ లేదురో ,,
అత్తగొట్టె, మామగొట్టె
మోటగాడ మోగుడు గొట్టెరో ,,
మోటగాడ మొగుడుగొడ్తె
సాటు మొగడు సీటు గొట్టిరో ,,
సాటు మొగడు సీటిగొడ్తె
శీకటింట్ల తేలుగొట్టిరో ,,
సీకటింట్ల తేలుగొడ్తే
ఇంటి మొగడు బాసలాడెరో ,,

తన గోడు వినేవాడు దేవయ్య. అతనితో చెప్పుకుంటుంది. తను మంచి చీరె కట్టుకోలేదు. బొట్టు పెట్టుకోలేదు. అత్తరు రాసుకోలేదు. ఎవరినో ఆకర్షించాలని ప్రయత్నించలేదు.

అయినా అత్త మొగడు కొట్టారు. కారణం మనకు చెప్పదు. కాని చివర తను, సాటు మొగడు

(ప్రియుడు) చీకటింట్లోకి వెళితే తేలుకుట్టిన తతంగం మగడికి తెలీక మళ్లీ బాసలాడుతాడుట—

'స్త్రీలు పరితపించరు. పరితాపం కలిగిస్తారు' అని బుచ్చిబాబు ఎదో నవలలో వ్రాసారు. ఇక్కడది సరిపోయింది. ఇంతగోడు చెప్పుకున్నా ఆమెలో పరితాపం, వేదన లేవు.

అసలు జానపదులకు వేరే ఆలోచనలే లేవు. నిశీధి వేకువగా మారినట్లు, చంద్రుడు వెన్నెల్ని జారవిడిచినట్లు—అంత సహజంగా సాఫీగా జీవితాన్ని గడిపేస్తారు.

పుట్టినూకలు, జొన్నలు తిని అంత దృఢంగా ఎలా వుండగల్గుతారు?—అయినా వాళ్లు అన్నంమీద బ్రతకరు—కష్టంమీద, ఆనందంమీద బ్రతుకుతారు.

పల్లీయుల గుండె సవ్వదులైన పల్లెగేయాలు పరిశీలిస్తే వారు మనకు అందులోనే సాక్షాత్కార మవుతారు.

వారి గుండెల కొండల్లో పారే ఈ సెలయేళ్ల ప్రవాహంలో సిసలైన కవిత్వం పంక్తులు సహృదయుల హృదయాల్లో నిలిచిపోతాయి.

తుమ్మలవారి లఘు కావ్యములు

శ్రీ గొల్లపూడి ప్రకాశరావు

తన మానముఁ దన ప్రాణముఁ
దన విత్తముఁ దన బలంబుఁ దన సర్వస్వం
బును విశ్వశ్రేయస
మున కర్పణ సేయువాఁడె ముక్తుఁడు సుమతీ!'

ఇది ఆంధ్ర పాఠకులకు సుపరిచితమైన సుమతి శతకములోని పద్యముకాదు. యావన్మనుజాభ్యుదయ మాదర్శముగా భావించి కావ్యములు రచించుచున్న అభినవ తిక్కన ఆత్మార్పణములోనిది. ఆదర్శములను, ధర్మములను అందముగా బోధించువారు లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నారు. నోటిమాటకు, చేయుచేతకు సంబంధము మాత్రము శూన్యమగుచున్నది. కవితా రూపమున తాను బోధించిన ధర్మములను నిజజీవితమున కొంతకుకొంతయైనను నాచరించు కవీశ్వరుడు శ్రీ తుమ్మల సీతారామ మూర్తిగారు. పై పద్యము ఆత్మార్పణము గ్రంథములో ఒక కపోతి తన భర్తయైన కపోతముతో నన్న మాటలు.

ఆత్మార్పణ మొక లఘుకావ్యము. లఘుకావ్యమనగా స్వల్పపరిమాణము గల కావ్యము. ఖండికలలో నేదో యొక యంశమును గైకొని కొన్ని పద్యములలో వ్రాయుదురు. పూర్వగ్రంథములవలె విపులపరిమాణము గల గ్రంథములు మహాకావ్యములు. పూర్వగ్రంథములలోని యొక యంశమును గ్రహించిగాని, స్వతంత్రముగా కల్పించిగాని ఖండికకంటె యెక్కువ పరిమాణముగల గ్రంథముగా రచించినచో లఘుకావ్యమనవచ్చును. ఇది స్థూలనిర్ణయము మాత్రమే. తుమ్మలవారి గ్రంథములలో ఆత్మార్పణము, ధర్మజ్యోతి, సర్వోదయగానము లఘుకావ్యములు.

తుమ్మలవారు ఈ లఘుకావ్యములలో గ్రహించిన కథావిషయము లున్నతమైనవి. ఆదర్శప్రాయమైనట్టివి. అతిథి సేవాపరాయణాత్వమును, పాతివ్రత్యమును బోధించుకథ ఆత్మార్పణములోనిది. పరుల సొమ్మును విషప్రాయముగా భావించి ధర్మజ్యోతిని ప్రజ్వలింపజేసిన నారయ్యకథ—తుమ్మలవారి తండ్రి కథ—ధర్మజ్యోతిలోని విషయము. గాంధీజీ యనుచరుడు, ధర్మచక్రప్రవర్తకుడు వినోబాభావే భూదాన యజ్ఞ సంబంధమైనది సర్వోదయగానము. మూడు గ్రంథములును ముక్తిదాయకములే.

ఆత్మార్పణములోని కథ భారతములో సుప్రసిద్ధమైన లుబ్ధక కపోతోపాఖ్యానము. ఒక బోయవాడు వేటకువెళ్లి వేటాడివేటాడి గృహోన్ముఖుడైన సందర్భమునకు కుంభవృష్టిగా వర్షము కురిసినది. దిక్కుతోచని యాబోయ యొక వృక్షముక్రింద చలికి వణకుచు శయనించినాడు. ఆ చెట్టు తొర్రలోని యొక కపోతము మేతకేగి తిరిగిరాని పెంటికొఱకు దుఃఖించుచుండెను. బోయని వలలోనున్న కపోతి కపోతము నూరడించి ఆర్తరక్షణ ధర్మముని బోధించి బోయని దీనత బాపుమని కోరెను. కపోతము బోయని ప్రశ్నించి మంటగావించి చలిబాధను తీర్చెను. బోయడు తదుపరి తన యాకలి నెఱిగించెను. మార్గాంతరము తోచని కపోతము తన శరీరమునే యాహారముగా సమర్పించెను. బోయడు విరక్తుడై వలలోని పులుగులను విడచివెళ్లెను. వలనుండి బయటపడిన కపోతి భర్తస్థితికి విచారించి తానును అగ్నిలో దుమికి మరణించి దేవలోకమున కేగెను. కిరాతుడిది గాంచి తానును దావానలమున ప్రవేశించి ముక్తినొందెను. ఇది కథ. వ్యాస భారతమునందలి యీ కథను తిక్కన ముప్పదియైదు పద్యగద్యములలో రచించినాడు. అభినవ తిక్కన దానిని సుమారు నూటతొంబది పద్యగద్యములకు పెంచి యొక లఘుకావ్యముగా తీర్చిదిద్దినారు.

కథా సంవిధానములో మార్పులు గావించుట సాహిత్యములో సర్వసామాన్యముగా జరుగు విషయము. భారతమునందలి కథకు, ఆత్మార్పణములోని కథకు

స్వల్పమ్మైన భేదములు కొన్ని గలవు. భారతములో కథా స్థలము చెప్పబడలేదు. రాష్ట్రగానకర్త తుమ్మల కథాస్థల మాంధ్రదేశమని స్పష్టము గావించినాడు. 'అతఁడొక వేకువ కృష్ణాతట కాంతారములకు జని యెను' అని కృష్ణానదీప్రాంతమన్నాడు. కపోతము కపోతి కొఱకు విలపించు సందర్భమునను 'సకియా! మాపటి వేళ నిన్నలసి కృష్ణావీచికాశీకరప్రకరాసేచిత నవ్య దివ్యసికతాభాగంబునన్ జేరి...' యని కృష్ణానదీ ప్రాంతమునే సూచించుట జరిగినది.

తిక్కన భారతములో బోయడు శీతబాధను తొలగించుమని కపోతమును కోరినపుడు కపోతము చిదుగుపుల్లలనేరి నిప్పుతెచ్చి మంటచేసి చలిబాధ తీర్చి నట్లున్నది. తుమ్మలవారు అరణ్యమంతయు జల మయమ్మైనపు డెండుచిదుగు లెక్కడ లభించునని భావించి యొక కల్పన గావించిరి. 'ఎండుపుల్లలకు నల్లాడు నా వైరి నేమనవచ్చు—నార్తరక్షణంబున కంటె నిక్కులాయఁబు నా కెక్కుడే—వలయునే నిట్టి గూడుల బెక్కంటి నొక్కదినంబునన నిర్మింపనేర్తు నని తలంచి' గూడును కూల్చినదని వ్రాయుట జరిగి నది. ఆర్తత్రాణపరాయణత్వమున కతిశయమును గల్పింపదలచి తుమ్మలవారు గావించినట్టి యీ మార్పు పాఠకుని హృదయము నార్ద్ర మొనర్చుటకు సహాయపడును.

తుమ్మలవారు కర్షక కుటుంబమున నుద్భ వించినవారు. మడికొక పూటగా, బడికొక పూటగా జీవనమును సాగించినవారు. కర్షకు లెంతటి యతిథి సేవా పరాయణత్వము గలవారో యెఱిగినవారు. కాబట్టి సందర్భము లభింపగనే కర్షకస్తుతి గావించుటలో నాశ్చర్యములేదు. చలిబాధ తొలగిన పిదప కిరాతుడు కపోతము నాహారమును యాచించినాడు. భారతములో పక్షు లెప్పటికప్పుడు ఆహారమును వెతకుకొనుటయే గాని నిలువ యుంచుకొనవుగదాయని చెప్పుట గలదు. ఆ సందర్భములో ఆత్మార్పణములో కవిశ్రీ

'ఎండకు వానకు జంకక
పండించిన ధాన్యమెల్లఁ బాతఱ లందున్
నిండించి తినుచుఁ బెట్టుచు
నుండెడి కర్షకుఁడు ధన్యుఁ డూహింపంగన్'

అని కపోతముద్వారా కర్షకస్తుతి గావించినారు.

అగ్ని కాహుతి గాదలచిన కపోతము వలలోనున్న కపోతి కీ విషయము నెఱిగించినట్లు తిక్కన భారత ములో లేదు. కాని తుమ్మల కపోతముచేత అర్ధాంగి యైన కపోతి కీ విషయమును చెప్పించినారు. శరణాగత రక్షణమునుగూర్చి తనకు బోధించిన తన ప్రేయసికి కపోతము తెలుపకుండుట న్యాయము కాదుగదా!

కవిగారీ గ్రంథము రచించునాటికి వారికి భార్యా వియోగము సంభవించినది. ఈ గ్రంథముగూడ సతీ స్మృతికే అంకితము గావింపబడినది. సతీ వియోగ మును స్వయముగ ననుభవించిన వ్యక్తి గావుననే కపోత విలాపమంత రమణీయముగా సాగినది. భావ కవితా ధోరణిలో సాగినదన్నను దోసగులేదు. కలిమి లేములలో భాగము పంచుకొనుచు, మంచిచెడ్డలలో పాలు పంచుకొనుచు ప్రియుని హృదయము నలరింప జేయునట్టి యర్ధాంగి దూరమ్మైనచో జీవించుట సాధ్యముకాదని కపోతము విచారించినది. గత కాలపు విలాసవిహారములను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకున్నది. ప్రేయసిని మఱువలేననుచు కపోతము ప్రియురాలి గుణగణములను

'నీ మందస్మిత సుందరాస్యతలమున్
నీ నిగ్గులన్ జగ్గులన్
నీ నెమ్మవ్వము నీ కనుంగవ పసన్
నీ నెన్నడల్ సొంపులన్
నీ మర్యాదల నీ మృదూక్తులను
నీ నెయ్యంబు నీ తియ్యమున్
భామా! నేనెటు విస్మరింతుఁ జెపుమా!
ప్రాణంబుతో నుండగన్'

అని తలచుకొని తలచుకొని కపోతము దుఃఖించినది. నిజముగా ఈ దుఃఖము కపోతపు దుఃఖముతో తాదా త్మ్యముపొందిన కవి దుఃఖము. 'మండీమండని మొండి జేసితి వధర్మంబూని ప్రాణేశ్వరీ!'యని అంకిత పద్య ములలో పొందిన యావేశ మిక్కడను గోచరించు చున్నది. కపోతి విలాపముగూడ వియోగమునకు సంబం ధించినదే. ఈ సందర్భములో భావకవిత్వపు పోకడలు గూడ కన్పించుచున్నవి. కపోతి దుఃఖించి దుఃఖించి మరణముగూడ మనలను వేఱుచేయలేదని భావించి

'రమ్యకుసుమంబవీవు సౌరభము నేను
నిండునెలవీవు పండువెన్నెలను నేను

పదమువీవు తదర్థసంపదను నేను
కలదె యన్యోన్య విప్రయోగంబు మనకు' అని
భర్త ననుసరించినది. ఈ సందర్భములో కవి తమ దాంపత్యములోని యన్యోన్యతను జ్ఞప్తి తెచ్చుకొని యుండుటగూడ సంభవమే.

తుమ్మలవారి కవితాగుణములలో జీవిత సత్య ముల నరటిపండొలిచి చేతబెట్టినట్లు సూటిగా, తేటగా చెప్పగలుగుట యొకటి. తెలుగుజాతి గసనలె యాకులుగా నిలువదగిన నీతిపద్యములు తుమ్మలవారి కవితలో విలుగబండినవి. ప్రపంచమును సృష్టించి, రక్షించి, భక్షించుట భగవంతునకు విలాసమని వర్ణించిన పద్యమును వినుడు.

'జీవులను సృష్టిగావించు శిల్పి యెవఁడొ
ప్రాణులను గూర్మిఁ గాపాడు భర్త యెవఁడొ
వాఁడ వెండియుఁ గూల్చు విశ్వంబులెల్ల
నతని కిది నిత్యలీలావిహారసరణి'

కపోతి ఆర్తత్రాణ పరాయణత్వము మానవ ధర్మమని, జాతిమతకులగుణాదుల నరయక పాషండు నిలోగూడ పరమేశ్వర తేజమున్నదని భావించి పూజింప వలయునని బోధించు సమయమున దీనులను ప్రోవని వాని జన్మము వ్యర్థమని

'దీనుల మొఱ లాలింపని
వాని బలంబును ధనంబు వంశంబు వి
జ్ఞానంబు జీవితంబు ద
యానిధి! వ్యర్థములగుఁగదా పరికింపన్' అని
చెప్పిన పద్యములవంటి పద్యములు పెక్కులకు కంఠస్థములైన పద్యములు.

హింసాకార్యముపై 'జనంబులకు నేవగింపు వొడము'టకు వ్రాయబడిన కావ్యమిది. కపోతము త్యాగము 'అక్కటికములేని కలుషాత్ము'ని యాత్మను పవిత్ర మొనర్పగలిగినది. సహృదయుల హృదయము లలో మార్పు పొడసూపుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? ప్రాణులను హింసించుట, జంటలను విడదీయుట జీవితలక్ష్యమైన దుష్టకిరాతుడు

'లోక మీ కరణిం బ్రాణి లోకమునకు
మేలు గావించుచుండు గాబోలు సతము
పుట్టువుండొట్టి యుపకృతి పొంతఁబోని
కట్టిఁడిని నాకెట్టి గతులు గలవొ'
యని నిశ్చయముగా పశ్చాత్తాపపడినాడు. పశ్చాత్తాపము సకలపాపములను ప్రక్షాళనము గావించును. 'నాకెట్టి గతులు గలవొ'యని నిషాదు డనుకొన్నను విషాదరహితమైన మోక్షమునే పొందుట జరిగినది.

ఈ గ్రంథమును పఠించిన పాఠకుడుగూడ నట్టి హృదయపరివర్తనమును పొందవలెనని కవి యాకాంక్ష. ఆ పరివర్తనమున కుపబలకము లగుననియే మార్పులు చేర్పులు చేయుట జరిగినది. గ్రంథమును పెంచుట జరిగినది. చివరకు బోయనిచేతనే

'మంజులముగఁ బెక్కుధర్మములు వల్కి
చేతలం దొకడే నమష్ఠింపలేని
వదరుబోతుల కిక సిగ్గువచ్చుఁగాత
మేతదల్ప కపోత విఖ్యాత చరిత'యని కుండ
బ్రద్దలుకొట్టినట్లు మొగమోటము లేకుండ పలికించి నాడు. ఈ కథ చదివిన మానవులు నిజజీవితములో మారినను మారకపోయినను తమ చేష్టలకు తాము మనస్సులోనైన సిగ్గుపడక తప్పదు.

పురాణములు సత్యములేగాని వాస్తవములుగావు. పురాణరచయితనీతులను, ధర్మములను బోధించుటకు కథలను కల్పించెనేగాని యవి యేనాడును, స్వయముగా జరిగినవికావు. వారు బోధించిన ధర్మము లీ వర్తమానకాలమున నాచరణలో పెట్టుటకు సాధ్యమగునవిగూడకాదని యధునాతన నాగరకులు నొక్కి వక్కాణింతురు. ఇట్టి వాదములను నోరార గావించు వారికి వాకట్టు సీతారామమూర్తిగారి ధర్మజ్యోతి.

ధర్మజ్యోతికథ ఎప్పుడో, ఎక్కడో జరిగినది కాదు. ఏయక్షుడో, గంధర్వుడో సాధించిన ఘనవిజయముకాదు. ఆశాపాశమునకు లోనుగాని ఆదర్శయువకుని కథ. మిత్రధర్మమును నెరవేర్చి లోకమున ధర్మజ్యోతి వెలిగించిన పేదరైతు కథ. ఆ ఉత్తమ మానవుడు మఱెవరో కాదు. రచయితయైన మూర్తిగారిని కన్నతండ్రి నారయ్యయే.

ధనదవోలులో మట్టిపని చేయుచున్న కార్మికులకు నూఱు బంగారపు టచ్చులు కన్పించినవి.

అమ్మటకు వచ్చిన యొడ్డెల నూరి వ్యాపారులు మోసపుచ్చి యాపసిడిని సంగ్రహించిరి. సంగతి తెలిసి ప్రభుత్వ సైనికులు తెక్కలు గట్టుకొని ప్రాలిరి. మూడచ్చులను గలిగిన యొక వ్యాపారి తన చెంతకు వచ్చిన మిత్రుని ప్రార్థించి ఆ బంగారమును వాని కిచ్చి పంపెను. ప్రభుత్వాధికారుల యొద్దడి తగ్గినది. వ్యాపారి మిత్రుని చెంతకేగి బంగారము నిమ్మని యర్థించినాడు. మిత్రుడు ఆ బంగారమును తన యొద్దగూడ నుంచుకొనక రహస్య స్థలమున దాచి యుంచినాడు. ఆ రహస్య ప్రదేశమునకు గొంపోయి వాని సొమ్మును వానికి ముద్దరసుద్దిగా నొప్పగించి నాడు. ఆ బేహారి యా బంగారమును తరువాత తన మఱియొక మిత్రుని యింట కొంతకాలము, నల్లుని యింట కొంతకాలము దాచియుంచెను. మొదటి మిత్రుడు తక్క తక్కిన వారందఱు నీతని మోస గించుటకు ప్రయత్నించిన వారే.

ఈ కథలో కథానాయకుడైన నారయ్య సత్య సంధత ప్రధానము. న్యాయమునకు భూగర్భమున లభించిన ధనము ప్రభుత్వమునకు చెందవలయును. నారయ్యకీ సంగతి తెలియదని యనుకొనుటకు వీలులేదు. ఒడ్డె వారిని వ్యాపారులు మోసగించిన సంగతి యానోట నానోట బడుటవలన తానును వినియే యుండును. అయినను తాను తన మిత్రునకు సాయమొనర్చినాడు. ఆ వ్యాపారి కా బంగారము వచ్చిన విధానముతో నాతనికి పనిలేదు. మిత్రుడు తన కొసగిన యచ్చుల నతని కిచ్చుటయే వాని లక్ష్యము. అదియే వాని ధర్మము. ఆ బంగారము నవకాశమున్నను, తాను బీదతనములో నున్నను తస్కరింపవలెనను భావమునే మనస్సున ప్రవేశింపనీయని ధర్మవీరు డతడు.

ఇంత ధర్మపరిరక్షణ యొనర్చిన మిత్రునిగని, యాతని యాత్మపావిత్ర్యంబు నరసి వ్యాపారి వేనోళ్ల బొగడినాడు. భూభారమును నీవంటి సత్పురుషులే గాని మఱెవ్వరు మోయుటలేదని చమత్కరించినాడు. శాస్త్రప్రకారము భూమి యెవ్వరిచేత మోయబడుట లేదు. అది విషయాంతరము.

'శ్రుతులును బ్రహ్మవేత్తలును
సూనృతవాదులు గోవులున్ బతి
వ్రతలు నలుబ్ధులై నెగడు
వార లుదార వదాన్యతా కళా
రతులనకాక యిమ్మహి భరమ్మున
కెవ్వరు చాలువారు ప
ర్వతములు నేన్గులున్ ఫణియుఁ
బందియు మోయుట నమ్మ నయ్యెదన్'

కులపర్వతములు, అష్టదిగ్గజములు, ఆది శేషుడు, వరాహావతారమున విష్ణువు పుడమి భారమును మోయువారని పురాణములు. కాని సత్పురుషులే భూభారమును భరించువారని వ్యాపారి వాక్కు.

ధర్మకార్యమును దైవకార్యముగా భావించి గావించిన నారయ్య ఈ పొగడ్తలకు సిగ్గుపడి నీ సొమ్ము నీ కిచ్చుటగూడ గొప్పయాయని దానినొక సర్వ సామాన్య కార్యముగా భావించినాడు.

'శిబివలె మేని కండలను
జీర్చితి నెట్లు మరున్నదీకుమా
రుబలె నఖండ రాజ్యరమ
రోసితి నొక్కొ దధీచివొలె య
ట్లు బెదరులేక వెన్నెముక
లాగితినొటు త్రిశంకు నూతి భం
గిఁ బలుకరాని కష్టములఁ
గీడ్పడి క్రుక్కితినేమి సెప్పుమా ?'

యని మహామహుల మహత్కార్యములను స్మరించి తన తక్కువ దనమును చాటిచెప్పిన మహాత్ముడు నారయ.

ఇనుపగజ్జెల దొరసాని కింపునింపు స్థితిలో నున్న నారయ్యకు పేదల కష్టసుఖములు తెలియును. వారి 'సాధక బాధకములు' అనుభవములో నున్నవే. అతనికి పేదల రక్తమును నీతి, పాపభీతిలేక పీల్చుచున్న ధనవంతులన్న నసహ్యము. చెమటలో నోరంత ప్రొద్దులు కష్టించువానికి కమికెడన్నము లభింపక పోవుటకు, ఎండ కన్నెఱుగని శుంఠలు షడ్రసోపేతముగ భుజించుటకు కారణము ధర్మము నశించుటయే నని యాతని విశ్వాసము.

'యెవని యెముక లీ మేడల కిటికలయ్యె
నెవని రక్తమ్ముచే గోడలిట్టు బిగిసె

నతనికా యిట్టి పరమ హేయంపు బ్రదుకు
వానికా యిట్టి దుర్మరణానుభూతి'

యని పేదల కష్టనష్టములను తలచుకొని యెంతో బాధ నొందినాడు. ఈ అణగారిన ఆర్తులందఱు నేదో యొకనాడు విజృంభింపక మానరని దూర దృష్టితో యోజించినాడు. అందుకే

'బొబ్బలిడి నేడు విఱ్ఱవీగుచు నున్న
సాహుకార్లయాట సాగ దిల్లె
రుద్రమూర్తియై దరిద్రుండు చిచ్చఱ
కన్నువిప్పి గజ్జెగట్టు నెపుడొ'

యని వ్యాపారితో స్పష్టముగా చెప్పుట జరిగినది. ఒడ్డెవారిని ఈ బేహారి చేసిన మోసమును దృష్టిలో నుంచుకొని నారయ యిట్లు గద్దించుట జరిగినదేమో!

నారయ్యలో పరులసొమ్మున కాసపడని సద్గుణము మాత్రమే యున్నది. పేదల కష్ట నష్టములు తెలిసికొను శక్తిమాత్రమే యున్నది. సమ సమాజమును కలగనునట్టి యూహలు, మతముల లోని లోతుపాతులు తెలియవచ్చును. తెలియక పోవచ్చును. కాని నారయ్యకుమారుడు సీతారామమూర్తి గారికి తెలియును. అందుచే ధనిక స్వాముల దౌర్జన్యాలు పేదల దీనహీనస్థితి వర్ణింపబడుట జరిగినది.

'కోవెలలో గంగానది
రేవులలో రామకోటిరేఖలలో లే
డే వాని బుద్ధి కరుణకు
నావాలం బతని యందఱ హరివసియించున్'

అని నారయ సర్వమత సారమును క్రోడీకరించుట గూడ సంభవించినది. నారయముఖమున వెల్వడిన ఉత్తమభావములివి. భావుకులు సీతారామమూర్తి గారివే నని మనము మఱువరాదు.

తుమ్మలవారి ధర్మజ్యోతి కావ్యములో ఊహా చమత్కారముల కుబ్బిపోవుటకంటె, రసవద్వర్ణనలలో మునిగి తేలిపోవుటకంటె అసామాన్యమైన శీలసంపద గలిగిన నాయకుని కథావిధానము విని హర్షాశ్రువులు జార్చుటయే యధికము. అయినను—

'ఆలితో బిడ్డతో నాలుగాలంబు
మట్టితట్టలు మోసి మనుడంచు బ్రహ్మ
మన మొగమ్మున మూఁడుమార్లు లిఖించె'

నని ఒడ్డెవారు తమకు లభించినది యిత్తడియని వ్యాపారులు పలికినపుడు నిలువున నీరై దీనముగా పలుకు సమయమున జాలికలిగి తీరును.

'పోయినదా నా బంగరు
పోయినదా నన్నుమఱచి పోయినదా
నాయొడ లింకేటికి నీ'

యని వ్యాపారి మోసగించిన మిత్రునితో నను నప్పుడును కన్నీరు చిప్పిలును. వ్యాపారి యింట కవి గావించిన భోజనము పాఠకుల జఠరజ్వాల రెచ్చగొట్టి 'మకర సంక్రాంతి' విందులను తలపుకు దెచ్చునట్లున్నది.

ధర్మజ్యోతి గ్రంథము నాసాంతము చదివిన పాఠకుని హృదయమున నెన్నో నీతివాక్యములతోపాటు

'ఏలా వ్రతములు తీర్థము
లేలా జన్నములు చదువు లేలా యోగం
బేలా తపస్సు నరునికి
శీలంబది యింత చెక్కు చెదరక యున్నన్'

యనుపద్యము మాటిమాటికి స్మృతికి వచ్చుచుండును.

ప్రస్తుత కాలములో నైతికమైన విలువలు నాశనమైనవి. ధర్మములు దిక్కులేనివైనవి. అహింస ఆదరమును కోల్పోయినది. శీలము చితికిపోయినది. సద్గుణమునకు స్థానము మృగ్యమైనది. ఇటువంటి యుగములో నుద్భవించి భారతజాతిని సర్వసద్గుణ సంపూర్ణగా తీర్చిదిద్దవలయునని కృషిసల్పిన మానవోత్తముడు మహాత్మాగాంధీ. తుమ్మలవారు మహాత్ముని యాస్థానకవి. మహాత్మకథ నక్షరబద్ధము గావించి యాంధ్ర సరస్వతి నర్చించి ధన్యుడైన కవీంద్రు డితడు. మహాత్ముని కథను మహాకావ్యముగా తీర్చిదిద్దుటయేగాక మహాత్ముని యడుగు జాడలలో నడిచి సర్వోదయమునకు కృషిసల్పు మాన్యమూర్తులను గూర్చిగూడ తుమ్మలవారు కవిత్వమును వ్రాసిరి. వారిలో బాపూజీ మరణమునకు క్రుంగి కూలారు

చున్న భారత ప్రజల కాశాజ్యోతిగ నిల్చిన వినోబా ముఖ్యుడు. విప్లవ పథమునగాక విశ్వశాంతి మార్గమున చరించునట్టి భావేమహర్షి భారతభూమిలో పేదలను సంరక్షించుటకొఱకు భూదానయజ్ఞము నారంభించినాడు. తుమ్మలవారు భావేమహర్షిని గూర్చి వ్రాసిన లఘుకావ్యము సర్వోదయగానము. వినోబా, వినోబా యనుయాయులు పుడమికొఱకు యాచించుటయే యిందరి ప్రధాన వృత్తము.

వినోబా భూదానమునకు సంబంధించిన ఖండిక లనేకము లీ గ్రంథమున గలవు. భూదాన యజ్ఞము నకు ప్రారంభోత్సవ మాంధ్రదేశముననే జరుగుట యాంధ్రులకు గర్వకారణము. గుడిసెలలో మూలుగు రోగులను గుర్తించి, కుండనిండని నూకలకూటి నరసి వినోబా బాధతో పోచంపల్లి గ్రామములో సభ గావించి యాచింపగనే యొక మోతుబరిరైతు నూఱెకరములను దానమిచ్చెను. ఈ సంఘటనకు పొంగి పోయిన కవీంద్రుడు

'వెదిరి వంశజుఁడీ దానవీరుఁ డాది
కారణమ్ముగ భూదాన గంగ పుట్టె
వెల్లియిది పొంగి మిట్టలు పల్లములును
జదును పదునయి శాంతి సస్యము ఫలించు'

నని భావించినాడు. ఈ భూదానమునకు సంబంధించిన పవిత్ర సన్నివేశములిం దనేకములు గలవు. ఒక పర్యాయము సూర్యాపేటలో భూదానము గావింపుమని వినోబా యాచించెను. అవిభక్త కుటుంబములోని యొక సోదరుడు తనకు రావలసిన భాగములో సగ భాగమును భూదానమున కొసగెను. ఈ విషయ మన్నకు తెలిసి వినోబాచెంతకు వచ్చినాడు. తమ్ముని దూషించుటకు కా దతడు వచ్చినది. ఇచ్చినదానమును తిరిగి గ్రహించుటకు కాదు. ఉన్న మొత్తము భూమిలో సగ మీయక తన భూమిలోని సగమే యిచ్చినందుకు బాధపడి తక్కినసగము నిచ్చుటకు. మఱియొక పేదరాలు తనకున్న రెండెకరాలలో నొక యెకరమునిచ్చి భూదానముతో పాటొక గోవునిచ్చి గోదానముగూడ గావించినది. ఇట్లు వినోబా భూదానయజ్ఞ సందర్భమున యావద్భారతమున నెందఱో వ్యక్తులు భూదానమును సల్పిరి. పగతెగుట, ఆఱవకొడుకు, రాష్ట్రపతి దీవన, మంచి మేల్కొన్నది, నా కొడుకులు సోమరులు కారాదు, అత డంధుడుకాడు, అల్పదాన మెట్లిచ్చెదను ? చావునకు భయపడను, ఇచ్చినది ముట్టను, గ్రామ గౌరవరక్ష, స్త్రీజాతి యిక నిద్రపోదు, పంపకము, హృదయ పరివర్తనము, ఎవరింటికి ?, అవ్యక్తమే గొప్పది, కీర్తి కాంక్షలేదు, గ్రామదానము అను ఖండికలలో నొక్కొక్కదానిలో నొక్కొక్క భూదాన సంబంధమైన పవిత్ర సన్నివేశములు వర్ణింపబడినవి.

ఈ సన్నివేశములేగాక ఇందులో భావే చక్కట్లని భావేచెప్పిన నీతు లనేకములు కలవు. పవిత్ర సన్నివేశములుగాని, చక్కట్లుగాని వినోబాకు సంబంధించినవే గనుక కావ్యమునందలి యేకసూత్రత చెడదు. ప్రేమనుగూర్చి యుపన్యసించుచు దురాశలవలన, స్పర్థలవలన, కలహములవలన ప్రేమ నశించిపోవుచున్నదని వివరించి

'ప్రేమగలచోట నీరస పెరుఁగఁబోదు
ప్రేమగలచోటఁ గత్తి కన్పింపఁబోదు
ప్రేమగలచోట నాఁకటి పీడలేదు
ప్రేమగలచోటఁ బ్రాణికే భీతిలేదు'

అని ప్రేమ మాహాత్మ్యమును స్పష్టీకరించుట జరిగినది. ప్రేమవలన తప్ప ప్రపంచమును చట్టము ద్వారా మార్చలేమని వినోబా విశ్వాసము. బుద్ధుడు బోధించిన కరుణ కగ్రస్థాన మీయకుండ శక్తి కగ్రపీఠ మిచ్చువారిని

'బుద్ధిమంతు లెల్లఁబూని పట్టాభిషే
కము నొనర్పవలయుఁ గరుణ కిపుడు'

అని హెచ్చరించినారు.

అవసర సమయములలో ప్రజాహృదయములను మార్చుటకు శాసనములకంటె కవనములే యుపయోగపడును. సంఘముపై ప్రభావమును జూపగల కవీంద్రులు ధర్మవర్తనులు గాకపోయినచో వినాశనము పుట్టగలదు. అందుచే భావేమహర్షి కవుల నుద్దే

శించి కొన్ని నీతివాక్యములను బోధించెను. సంఘమునకు పుష్టి, సంతుష్టి నొదవించు పలుకులనే కవితలో వాడవలయుననియు; నియమబద్ధము, మధురము, నిపుణమునైన మాటలతో సాహితీ సృష్టి సలుపవలయుననియు, రాగరోషాది దుర్వికారములులేని కవులకే చక్కని వచస్సు చేకూరుననియు వినోబా యుద్దేశము.ఏదోయొక తత్త్వమును నమ్మి గిఱి గీచుకొన్నట్లుండు కవిత్వము చిరకాలము నిల్వదని, ప్రపంచ శ్రేయమును కాంక్షించు విప్లవమును బోధించు కృతియే రాణింపుకు రాగలదనిగూడ వీరి యభిప్రాయము.

తెనుగులెంక తుమ్మల రచించిన లఘు కావ్యములలో ప్రజలను ధర్మమార్గమున చరింపుడని బోధించుట విస్పష్టముగా దర్శింపగలము. ప్రస్తుత సమయములో ప్రపంచమునకు నీతులను చెప్పుటయే గాక తామాచరించి చూపునట్టి కవీంద్రు లవసరము. తుమ్మలవారట్టివారు. వారు రచించిన ఆత్మార్పణము, ధర్మజ్యోతి, సర్వోదయ గానములు లఘు కావ్యములే యైనను గురుతరమైన లక్ష్యముతో రచింపబడినవి. అందుచేతనే ఆ గ్రంథము లాంధ్రులకు శిరోధార్యములు కాదగినవి.

> 'బరువుఃజూచి కృతికిఁ బరువు నీకుఁడు, చిన్న
> రచనయైన నేమి? రాముఁడందుఁ
> గానిపించెనేని మానవునది తీర్చి
> దిద్దునేని దాని కుద్ది లేదు.

సువర్ణ మంత్రపుష్పం

డా. ముదిగొండ శివప్రసాద్

ఈ దేశం నాదనటం ఎప్పటిదో పాతమాట
ఈ దేశం నేననటం ఇది నవకవితా సూక్తం.
నా లోపలి సిరాధమనులల్లో పారే రక్తం
గంగా సింధూ యమునలు కావేరీ కృష్ణమ్మలు
హిమమకుటం ఉష్ణీశం, కాశ్మీరం నా కుంకుమ
వింధ్యావళి నా హృదయం సింధువులో నా ఉదయం.

వాఘీరా తీరంలో మ్రోగిన త్రిశరణ ధ్వని
స్వచ్ఛమహావీరసత్వ లిచ్ఛవీ సువంశధార
శబరిమలై అయ్యప్పల శరణ చరణ సంగీతం
కలకత్తా కాళి కాలిగజ్జెల పర్జన్య గర్జ.

బృందావన బృందమంద సుందర వంశీ స్రవంతి
అమృత సరోవరమున విన్పడిన సువర్ణస్వరాళి
యజ్ఞారుణసంధ్యలలో ఉదయదయానందగీతి
నా యెదలో సుప్తసప్త నాదాలివి— వేదాలివి.

ఈ వెలుగులు నావనటం, ఎప్పటిదో పాతపాట
ఈ వెలుగులు నేననటం ఇది నవయుగ సంకేతం
దీపంలో శలభమట్లు దూకు సాహసంకన్నా
దీపంగా నేనెమారి దీపించుట మిన్నకదా !
నా రక్తపు తైలంలో నా ఎముకల వత్తులతో
నిలువుననే మండివెలిగి ఇలకిస్తా సందేశం

లాగములివి దేహములో అమరిన వెన్నైనా
ఆత్మ ఒక్కటే జీవిక కంతరంగ సూత్రం

వేషం భాషా ప్రాంతం మతం మఠం వేరైనా
ఒకేదేశ మొకేఆత్మ ఒకే ఒక్క జెండా—
వేయిస్తంభముల గుడిలో వేంచేసిన స్వయంభువుకు
కాశ్మీరపు కస్తూరీ, కేరళ చందనము, వచ్చె.

గంగా సంగమ మందున గీతికలవి తిరుక్కురళ్
కావేరీ సైకతమున గానం తులసీదాసుది
సహ్యాద్రికి పైన వృషభ సంకేతం బసవని దది
నాగభూమిలో వివేకనాదం శ్రీ నరేంద్రునిది—

దేవతలను మనిషికొల్చు తత్వమ్మది పాతమాట
మనిషికొరకు యెదమలచిన మందిర మిది కొత్తబాట.
ఈ సహస్రశీర్ష దేవుడితడే మన భారతీయు
డజ్ఞుడు ప్రాజ్ఞుడు మహర్షి ధనవంతుడు నిర్ధనుడూ
ఇతడే సాకారముగా ఇలపై నడిచే దైవం
ఇది సువర్ణమంత్రి పుష్ప మాతని దివ్యార్చనకై
ఈ భారత మందిరమున ఇదిగో కల్యాణవీణ
ఈ నవసుమసమారాధనమునకు జయఘంటిక లివి.

ఈ దేశం నాదనటం ఎప్పటిదో పాతమాట
ఈ దేశం నేననటం ఇది నవకవితాసూక్తం.

పండితరాయల సిఫార్సులు

డా. మహీధర నళినీమోహన్

డబ్బున్నవాడు దరిద్రుడైన యాచకులకి దానం చేస్తూ ఉండడం న్యాయమూ, ధర్మమూనూ అనే విషయం పండితరాయల మనస్సులో గాఢంగా నాటుకు పోయినట్లు కనిపిస్తుంది. దానంచేసినవాడిని ఆకాశానికి ఎత్తెయ్యడమూ, ఇవ్వనివాడిని చివాట్లు పెట్టడమూ భామినీ విలాసంలో తరుచు కనిపించే ఘట్టాలు. ఆ తిట్లలో ఆ దీవెనలలో బహువిధాలు, రకరకాల చమత్కారాలూనూ. యాచకుని దీనత్వాన్ని వర్ణించి, అతడికి సాయం చేయవలసిందని ధనవంతుడైన దాతకి పండితరాయలు చేసే సిఫార్సులు అన్యాపదేశ ప్రక్రియలో మనస్సుని కదలించేసేటట్లు బహు సుంద రంగా ఉంటాయి. దాత మేఘం కావచ్చు. చంద్రుడు కావచ్చు. ఏనుగుకావచ్చు. మామిడిచెట్టు కావచ్చు, సరస్సు కావచ్చు. మరి ఏదేనాకావచ్చు. యాచకులు చాతకాలూ, చకోరాలూ, చక్రవాకాలూ, కలువలు, తుమ్మెదలు, కోకిలలు, చేపలు వగైరాలు ఏవైనా అయిఉండవచ్చు.

మేఘం — చాతకం

చాతకం అనేపక్షి నిజంగా ఉన్నదోలేదో సందే హమే నా మటుక్కి. మేఘం వర్షిస్తున్న జలబిందు వులని భూమిమీద పడకపూర్వమే మార్గమధ్యంలోనే నోరుజాపి అందుకుని తాగుతుందిట చాతకం. దప్పిక చేత నోరు ఎండిపోతున్నా సరే, ప్రాణం కడంటినా సరే భూమిమీదపడిన నీటిని తాగదని కవి సమయం. ఉన్నతుడైన మేఘుణ్ణితప్ప నీచులని ప్రాణంపోతున్నా సరే వేడని పరువుగల యాచకుడుగా చాతకపక్షి స్తుప్ర తిష్ఠితమైంది భామినీ విలాసంలో. ఆ చాతకానికి జీవనదానం చేయవలసిందని మేఘునికిచేసే సిఫార్సులు కొన్ని చూద్దాం మచ్చుకి.

ఓ పయోదమా! ఈ చాతకం మిగిలిన అన్ని పక్షులవంటిదీ కాదుసుమా! దీని గుణాలు అనన్య సాధా రణాలు. అడ్డమైనవాడినీ దేవిరించదు. నిన్ను తప్ప మరొకరిని శరణుకోరాలనే ఆలోచనకూడా దాని మన స్సులో ప్రవేశించదు. గౌరవచ్యుతి సహించదు. తన దుర్దశను సూచనమాత్రంగాకూడా తెలియజెప్పదు. ఇటువంటి ఉదాత్తగుణసంపన్నమైన చాతకపక్షి కేవలం నిన్నే ఆశ్రయించింది. దానినో కంట కని పెట్టి ఉండుసుమా!

పృథ్వీ

ప్రసీదతు పయోద!
తే హృదయ మాశ్రితే చాతకే
యదన్యత్ర ఇమే గుణాః
పున రనన్య సాధారణాః
న నీచజనయాచనం
న శరణాంతరాలోచనమ్
న గౌరవనిమోచనం
న నిజ దుర్దశాసూచనమ్.

ఉత్పలమాల

ధీర గుణోన్నతిన్ విడదు,
దేహి యటంచును నీచయాచనా
ధోరణి చూపబోదు,
నిజదుర్దశ సూచనమైన సేయబో
దేరికి, గౌరవచ్యుతి
సహింపదు—నీదరిజేరు నీ యసా
ధారణ చాతకంబును సదా
దయజూడగదే పయోదమా!

ఓ ఘనుడా! అదేపనిగా ఉరుముతావే కాని, ఒక్కచుక్క నీరు విదలించవుకదా! అవతల చాతకపక్షి

దాహంతో విలవిల్లాడి పోతోంది. ఈ లోగా పడమటి గాలి తిరిగిందంటే నువ్వు ఏమై పోతావో! ఈ చాతకం ఎక్కడ ఉంటుందో ! వర్షం ఎక్కడపడుతుందో !

పడమటిగాలికి మేఘాలు విచ్చిపోతాయి. చాతకం చచ్చిపోవచ్చు. కలవారు గాదెలు తీసేసరికి పేదవారికి ప్రాణాలు కడంటవచ్చు.

చతుష్పద

గర్జసి నో ఘన! మంచసి తోయమ్
చాతకపక్షీవ్యాకులితో ఒయమ్
దైవవశాద్యది పశ్చిమవాతః
కస్త్వం? క్వాయం? క్వచ జలపాతః?

తేటగీతి

ఉరుముటే గాని మేఘుడా! కురియకుంటి
చావనున్నది నోరెండి చాతకమ్ము
హరి హరీ! పడమటిగాలి తిరిగెనేని
చాతకంబేడ? నీవేడ? జల్లులేడ?

ఓ ఘనుడా! నీ నిరంతరవారిధారలచేత ధరాతలం అంతా పూరింప బడుతోంది. ఒక చిన్నారి పిట్ట తాలూకు చిరుముక్కును నింపడం నీకు ఏమంత కష్టం చెప్పు.

అనుష్టుప్

ధారాధర ! ధరావారి
ధారాభిరభిపూరితా
ఖగ్రతోటీ పుటద్రోణీ
పూరణే కింను తే శ్రమః ?

ఆటవెలది

ధారుణీతలమ్ము వారిధారలచేత
నింపి వేసినావు నీరదుండ !
చిరుత ముక్కునిండ చిన్నారి పిట్టకు
నీరమొసగ నీకు భారమగునె ?

ఓ మేఘుడా! నిప్పులువెరిగే వేసంగి యెండలకు మాడి ఒరుగైపోయిన ఈ చాతకపక్షి నిన్నే స్మరిస్తూ ఎల్లాగో ప్రాణాలు నిలువబెట్టుకుని ఎండా కాలం గడిపింది. అంతలో దైవవశాత్తూ నువ్వు ఆకాశంలో కనిపించేసరికి ఉప్పొంగిపోయింది. నిన్నే నమ్ముకుని కళ్లల్లో ప్రాణాలు పెట్టుకునిఉన్న ఈ పిచ్చి పిట్టమీద వడగళ్లవాన కురిపిస్తున్నావా? అయ్యయ్యో! అది ఇంకెవరి దగ్గరకువెళ్లి తనగోడు చెప్పుకుంటుందయ్యా !

శార్దూల విక్రీడితం

గ్రీష్మే భీష్మతరైః కరై
ర్దినకృతా దగ్ధో௨పి యశ్చాతకః
త్వాం ధ్యాయన్ ఘన !
వాసరాన్ కథమపి ద్రాఘీయసో నీతవాన్
దైవా ల్లోచన గోచరేణ భవతా
తస్మిన్నిదానీం యది
స్వే చక్రే కరకాని పాతనకృపా
తత్కిం ప్రతి బ్రూమహే ?

చంపకమాల

అనల సమాతి దుస్సహ
ఖరాంశు కరంబుల దగ్ధమయ్యు నిన్
మనమున నిల్పి యెట్టులో
దినమ్ముల బుచ్చగ దైవికమ్ముగా
కనులకు గోచరించితివి
కాలపయోధర ! నీవు దానిపై
పెను వడగళ్లవాన కురిపింపగ
చాతక మేరికేమనున్ ?

* *

చంద్రుడు — చక్రవాకప్పక్షులు

చక్రవాకాలు వెన్నెట్లో కళ్లుగానక దుర్భరమైన విరహవేదనను అనుభవిస్తాయని కవిసమయం.

ఓ చందమామా ! నువ్వు లోకరక్షకుడైన మహేశ్వరుని శిరోగ్రభాగాన నిత్యమూ నివసిస్తున్నావు. కలువపువ్వులకూ, చకోరములకూ నిరంతరానందాన్ని కలుగజేసే చల్లని పండువెన్నెలలు కురిపిస్తున్నావు. లోకతాపాన్ని హరించడంలో నీకు గల వ్యగ్రత్వం జగత్ప్రసిద్ధం. పాపం, ఈ చక్రవాకాలమీద కూడా నీ

చల్లనిచూపు ప్రసరించవలసిందిగా నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను. నామాట కాదనవు కదూ !

మందాక్రాంతా

త్వం భోః శంభో ర్నివససి శిరో దేశ
మాశ్రిత్య నిత్యం
తత్త్వాం యాచే జగదుపకృతి
వ్యాపృతివ్యగ్ర మిందో !
యః సద్భావ స్తవ పరిణతః
కైరవే వా చకోరే
దృశ్యస్తేన ప్రతినిశ మసౌ
చక్రవాకో వరాకః

ఉత్పలమాల

చల్లని లేతవెల్గు వెదజల్లెదు
లోకులపై – జగత్త యా
వల్లభు మస్తకాగ్రమున
వాసమొనర్తు—చకోర సంతతిన్
నల్లని కల్వలందు కరు
ణామృతధారల జాలువార్తు—నీ
చల్లని చూపు జిక్కవలసైతము
డాయగ నిమ్ము చంద్రమా !

* * *

చంద్రుడు —కలువలు

చంద్రాస్తమయం కావస్తోంది. దిక్కులన్నీ నల్లబడుతున్నాయి. చెరువులోని కలువల మోగాలు వెలవెల బోతున్నాయి. వాటి దైన్యాన్ని చూచేసరికి పండితరాయల గుండె గుబగుబ లాడింది. చంద్రుడి నుద్దేశించి చెప్తున్నాడు.

మేరుపర్వతపు అవతలి సానువులను అలంకరించాలని తొందరపడుతున్నావా? చందమామా! నిన్ను ఆపగలిగే శక్తి నాకు కించిత్తు కూడా లేదయ్యా ! గద్గదకంఠంతో నిన్ను ఒక్క విషయమై ప్రార్థిస్తున్నాను. ఈ కలువకన్నెల విషాదాన్ని పోగొట్టడానికి రేపు మళ్లీ దయచేస్తావు కదూ !

మాలిని

హిమకర ! పరభాగం
భూషయిష్యన్ సుమేరో
ర్వ్రజసి యది తదాహం
నక్షమః సన్నిరోద్ధుమ్
ఇతితు బహు విధాభిః
కాకుభిః ప్రార్థయేత్వామ్
పునరపి కుముదానా
మేత్య హార్యో విషాదః

చంపకమాల

అమృతమయూఖ ! మేరువున
కవ్వలిభాగ మలంకరింప నా
త్రముగ ప్రయాణ మైతివికదా !
నిను నాపగ జాలగాని, యీ
కుముద కులాంగనాజన ని
గూఢ విషాదము మాన్ప రేపు కొం
చెము త్వరితమ్ముగా నిటకు
చేరగరమ్మని మ్రొక్కి వేడదన్.

* * *

పద్మము —తుమ్మెదలు

ఓ పద్మమా ! అల్లా దిక్కులు చూస్తావేమిటి ? తుమ్మెదలికి తేనె దానంచేసే సమయం ఇదే. మరి కాస్త సేపటిలో చంద్రుడు ఉదయించేస్తాడు. వెలవెల బోతున్న నిన్నుచూసి కలువలు వెక్కిరింతగా నవ్వుతాయి. అవి నవ్విపోకమునుపే దానం మొదలు పెట్టు. నీ ప్రియుడైన సూర్యుడు సహస్రకర ములతో నిన్ను లాలిస్తున్నాడు ప్రస్తుతం. ఆ కర పరామర్శ ఆగిపోకమునుపే నీ తేనెతిత్తుల మూతులు విప్పు. ఇప్పుడు నువ్వు తరుణవయస్సులో ఉన్నావు. వద్దన్నా ఆగకుండా నీ హృదయాంతరాంతరాల్లోంచి తేనెవాక పెల్లుబికి వస్తోంది. ఆ వాగు ఎండిపోక మునుపే ఈ తుమ్మెదల ఆర్తితీర్చు.

ఓ ధనికుడా నిన్ను ఆశ్రయించిఉన్న యాచకులను గమనించావా? ప్రస్తుతం ధనమా నీదగ్గర పుష్క

లంగాఉంది. నీ వ్యాపారమూ మూడు పువ్వులు ఆరు కాయలుగా ఉంది. రాజు నీ నెత్తి మొత్తకమునుపే, సాటివాళ్లు నిన్ను అపహాస్యం చేయకమునుపే, నీ అదృష్టం కర్పూరంలా హరించిపోకమునుపే ఇప్పుడంటేఇప్పుడే ధనవునంచి మూత విప్పవయ్యా! అని ధ్వని.

పరిహార్గిణి

యావ త్త్వాం నఖలు హసంతి కైరవిణ్యో
యావ త్త్వాం తరణికరావరామృశంతి
యావ త్తే మధువిభవో నవోఽస్తి తావ
న్మాధ్వీకం వితగ సరోజ! షట్పదేభ్యః.

చంపక మాల

కలువలగుంపు నిన్నని
  ఫకాలున నవ్వకయుండుదాక—ఈ
వెలుగులరేడు నిన్ను నులివెచ్చని
  చేతుల దువ్వదాక—ని
ర్మలమగు నీ యెడంద మకరందము
  చిమ్ముచు నుండుదాక—ఓ
నలినమ! షట్పదంబుల కొనర్పుము
  తీయని తేనె విందులన్.

ఓ పద్మినీ! ఈ తుమ్మెదను గురించి నువ్వు ఏమైనా ఆలోచిస్తున్నావా? అవతల మాలతీలతని ఒక్క మొగ్గ అయినా లేకుండా రాలిపోయింది. మల్లెపువ్వు లా కలికంలోకి కూడా కానరావడంలేదు. దానికి తోడు నీ వరసచూస్తేనేమో ఇల్లాఉంది. మరి, పాపం ఈ మధువ్రతం ఎక్కడికిపోతుంది చెప్పు.

అనుష్టుప్

మాలతీ ముకుళాయాతాః
కుందా మందాయిత స్తదా
పంకజ! త్వమిదం బ్రూమః
కుత్ర యాతు మధువ్రతః?

చతుష్పద

పోయెను మాలతి మొగ్గల నిగ్గులు
పోయెను మల్లియపువ్వుల నవ్వులు
తోయజమా! నీ ధోరణి యిది మరి
యే యెడ బోవునె యిందిందిరములు?

*   *   *

ఏనుగు - తుమ్మెదలు

ఏనుగు శరీరంమీదనుంచి కారే దానజలాన్ని తాగడానికి తుమ్మెద ఒకటి వచ్చింది కూనిదీర్ఘాలు తీసుకుంటూ. ఏనుగు తన చెవి చేటలను విసిరి తేటిని దగ్గరకు రానివ్వడంలేదు. అది గమనించి పండితరాయలు తుమ్మెద తరఫున వకాల్తా తీసుకుని ఇల్లా అంటున్నాడు.

చక్కని సువాసనా, కావలసినంత తేనె కలిగిన పద్మము లనబడే స్వంతఇళ్లను కూడా వదిలిపెట్టి ఈ తుమ్మెద నీ దగ్గరకు వచ్చిందయ్యా గజపతీ! ఎందుకూ? నీ దానం జగద్విఖ్యాతమైనది కనుక. అయినవాళ్లనందరినీ వదులుకుని నీదగ్గరకు వచ్చిన తుమ్మెదని కసిరి తరిమివేయడం నీకు ధర్మమేనా? దాని రాకను హాస్యాస్పదం చేయడం సబబేనా?

శార్దూల విక్రీడితం

సాంద్రామోదవతీః స్వకీయ
  వసతీః పంకేరుహాణాం తతీ
స్త్యక్త్వాయం భ్రమరః కరీంద్ర!
  భవతా మభ్యాశమభ్యాగతః
ఏత చ్చేతసి సంప్రధార్య
  జగతీ విఖ్యాత దానై స్త్వయా
యుష్మాభిః క్రియతాం యథోపరమతే
  హాస్యాయనాస్యాగమః.

మత్తేభ విక్రీడితం

అమితామోదవతిన్ స్వకీయ
  వసతి న్నంభోరుహశ్రేణి నీ
భ్రమరేంద్రుండు త్యజించి నిన్ను
  గొలువన్ వచ్చెంజుమీ నేడు మ
త్తమతంగోత్తమ! విశ్వవిశ్రుత
  భవద్దానాభిలాషన్, తదా
గమనమ్మున్ బ్రహసించి మోము
  ముదుగన్ గర్జించి పొమ్మందువా?

మరొకసారి ఒక తుమ్మెద ఒక ఏనుగు గున్నను సమీపించింది. ఆ పిల్ల ఏనుగు కేం తెలుసు ఈ తుమ్మెద గొప్పతనం ? ఏదో పురుగు దగ్గరకు వస్తోందని తొండం ఆడించింది. చెవులు విదలించింది. తోక ఝాడించింది. ఆ ఏనుగుపిల్లకి తుమ్మెదయొక్క గొప్పతనం వివరిస్తున్నాడు పండితరాయలు.

ఓ కలభమా ! నీ ఇంటికి వచ్చాడుకదాఅని ఈ అళిసార్వభౌముణ్ణి చులకనగా చూస్తున్నావా? నిన్న కాక మొన్న పుట్టిన నీకేం తెలుసును. ఇతడు ఎటువంటివాడో? దానధారాసుందరములైన మహాగజేంద్రములు సైతమూ ఇతడిని శిరసా వహిస్తూఉంటాయి తెలుసా?

ఆర్యా

కలభ ! తవాంతికమాగత
మళిమేనం మా కదా ప్యవజ్ఞాసీః
అపి దానసుందరాణాం
ద్విప ధుర్యాణా మయం శిరోధార్యః

కందం

అరుదెంచెను నీ కడకని
నిరసింపకు బంభరంబు నేనుగుగున్నా !
శిరసావహించు వీనిని
కరివరములు దానవారికమనీయంబుల్.

* * *

మామిడి—తుమ్మెదలు

మామిడిపూల తేనె తుమ్మెదలకి చాలా ప్రీతికరమైనది. వసంతఋతువులో మామిళ్ల విరగబూచిన తరుణంలో తుమ్మెదలన్నీ ఆ చెట్ల మీదనే కనిపిస్తాయి. న్యాయమే మరి. రసికుడైనదాత కనిపిస్తే యాచకులు మరోచోటికి ఎందుకుపోతారు? వాళ్ల నీచాశ్రయానికి సిద్ధపడ్డారంటే అది యాచకుల తప్పుకాదు. రసికుడు కనబడక పోవడమే. ఉదారుడైన దాత లేకపోవడంచేతనే. కనుకనూ, ఓవిరియబూచిన తీయమామిడీ ! ఓ సహకారమా! ఓ రసాలమా ! కోకిలకూతలచేత మనోహరమైన దానా ! జుమ్ము మని కలధ్వనులుచేస్తూ భ్రమించే ఈ భ్రమరమును నీయందే ఆసక్తికల దానినిగా చేసుకో. పనికిమాలిన వేప, కరివేరం వంటి చిల్లర చెట్లవైపు దానిని పోనీయకుండా చూచుకో. అది నీ నిధిసుమా! అది నీకే శోభ సుమా !

వసంత తిలక

ఉత్ఫుల్లరమ్య ! సహకార! రసాల! బంధో !
కూజత్పికావళి నివాస ! తథా విధేహి
గుంజద్భ్రమ ద్భ్రమరక స్త్వయి బద్ధ తృష్ణో
నాన్యాన్ ప్రయాతి పిచుమంద కరీరవృక్షాన్.

ఉత్పలమాల

కమ్మని తేనె బిందువులు
కాల్వలు గట్టెడు పూలదాన! గా
నమ్ముల విందుసేయు పిక
నాథులు మెట్టినదాన ! చంచరీ
కమ్ములు మంజుల ధ్వనుల
గాఢరతిన్ నినుగూడి, నీచ వృ
క్షమ్ముల వంకబోవనివిగా
నొనరింపు రసాలసాలమా !

* * *

కిరాతుడు—మామిడిచెట్టు

వసంతోదయమైంది. మన్మథుడి గొడుగులా, గుమ్మటంలా ఎర్రని చిగుళ్లతో, తెల్లని పువ్వులతో, ఝుమ్మమంటున్న తుమ్మెదలతో తియ్యమామిడి చెట్టు ఒకటి కన్నుల పండువుగా ఉంది. గొడ్డలి భుజానవేసుకుని కిరాతుడొకడు ఆ చెట్టుమొదట నిలుచుని ఉన్నాడు. ఆ చెట్టుకర్ర తాను గుడిసె వేసుకోడానికీ, పొయ్యిలో పెట్టుకోడానికీ తగినదేనని తల పంకించాడు. గొడ్డలి చేతిలోకి అందుకున్నాడు.

పండితరాయలు కంపించిపోయాడు.

ఆ చెట్టుని తెగవేసేస్తాడు కాబోలునని హడలిపోయాడు. నాలుక తడబడుతూఉంటే దానిని తెగనరకవద్దురా అని కిరాతుడిని ప్రాధేయపడుతున్నాడు.

ఆ మామిడిచెట్టు ప్రాశస్త్యాన్ని వివరిస్తున్నాడు గద్గదకంఠంతో.

ఏమయ్యోయ్ కిరాతుడా! అతి సామాన్యమైన పిచ్చిచెట్టు అనుకుంటున్నావా? ఆ గొడ్డలితో దాని మొదలు నరికేద్దా మనుకుంటున్నావా? వద్దు. వద్దు. ఇది వృక్షములకి రాజు. తుమ్మెదలికి ఇదే బ్రతుకు తెరువు. మన్మథుడికి సర్వస్వమూ ఇదే. వసంతుడికి ఇది దగ్గరిచుట్టం. కోకిలలకి ఇదే విజయామాత్యుడూ, గురుదేవుడూనూ. వింటున్నావా? నామాటమీద గురి ఉంచి దానిని వదలిపెట్టు.

శార్దూల విక్రీడితం

త్వం సామాన్యతరుభ్రమేణ
సకలక్ష్మాజమహాక్ష్మాపతౌ
మాకందేఒపి కిరాత! పాతయముధా
మాస్మిన్ కుఠారం హఠాత్
ఏష శ్లాఘ్య జనస్య జీవిత
మలి వ్యూహస్య బంధు ర్మధోః
సర్వస్వం మకరధ్వజస్య
విజయామాత్యః పికానాం గురుః

మత్తేభ విక్రీడితం

అది సాధారణ వృక్షమంచు
తెగవేయం జూతువాయేమి? కూ
డదురా ఓరి కిరాత!
భూరుహకులాలంకార మీ చూతమున్
బ్రదుకుం దెర్విది భృంగపాళికి,
రతిప్రాణేశు సర్వస్వమున్
మధు బంధుండు, పికాళికెల్ల
విజయామాత్యుండు, గుర్వర్యుడున్.

* * *

మామిడిచెట్టు — కోకిల

ఓ మామిడిచెట్టూ! యోగ్యతాయోగ్యతలు విచారించకుండా ఎద్దనీ దున్నపోతునీ ఒకే కాడికి కట్టడం న్యాయమేనా? ఈ కోకిలలు ఎక్కడ? మిగిలిన పక్షులెక్కడ? వీరినడును భేదమే లేనట్లు ప్రవర్తిస్తున్నావా? ఎన్నివేల పక్షులు నీపళ్లను మెక్కి, రెట్టలువేసి పోవడంలేదూ? వాటిలో ఒక్కటైనా నీ యీవినీ, నీ గొప్పతనాన్నీ, ఏ సౌందర్యాన్నీ, నీ మాధుర్యాన్నీ ఇతరులకి తెలియబరుస్తున్నాయా? నీ యశస్సుని అవి ఎక్కడేనా చాటుతున్నాయా? వాటిముందర ఈ కోయిల ఎటువంటిదో కాస్త పరకాయించు. నీ ఫలాపేక్ష దానికి సుతరామూ లేదు. నీ చిగుళ్లమాత్రమే కోరికి, అమితానందపడి, పరవశించి, దశదిశలా నీకీర్తిని పంచమస్వరంతో శ్రవణానంద కరంగా గానంచేస్తోంది మామిడీ!

కొండమీద దేవుడున్నాడు. మా వ్యాపారంలో బాగా లాభాలు రప్పించమనీ, మా జబ్బులు కుదర్చమనీ, మాకు ఉద్యోగాలు ఇప్పించమనీ దేవుడిని కోరడానికివచ్చే కుహనాభక్తులూ ఉన్నారు. ప్రతి ఫలాపేక్ష లేకుండా కేవలం దర్శనంకోసం వచ్చేవాళ్లూ ఉన్నారు. వీరందరినీ సరిసమానంగా చూస్తావేమయ్యా భగవాన్! అని ధ్వని.

పృథ్వీ

రసాల! తవ మాధురీ ప్రథిత
సత్ఫలం పక్షిణ
శ్చరంతి నహి తే యశః
ప్రకటయంతి కాష్ఠాసు తే
పికస్తు నవపల్లవ గ్రసనమేవ
కుర్వన్ స్వరైః
ప్రకాశయతి దిక్షు తే
మృదుల పంచమాఖ్యై ర్యశః

మత్తేభ విక్రీడితం

తులలేకుండిన నీదు స్వాదు
ఫల సందోహంబు వేవేల ప
క్షులు భక్షింపవె? నీ యశస్సు
నవి యెచ్చోనైన చాటించునే?
ఫలముల్ ముట్టక లేజివుళ్ళ
తినుచున్ వర్ణించు నీకీర్తి కో

యిల నల్దిక్కుల పంచమ
స్వరముతో నెల్గెత్తి మాకందమా !

* • *

తోటమాలి - సంపెంగ మొక్క

అది నడి వేసవికాలం. సూర్యుడు నిప్పులుచెరిగే స్తున్నాడు. తోటలోని సంపెంగమొక్క వడగాలికి వాడి వత్తరై పోయింది. దానిని చూపించి తోట మాలితో పండితరాయలు అంటున్నాడు.

ఏమయ్యోయ్ ! తోటమాలీ ! ఆ సంపెంగని గమనిస్తున్నావా ఎల్లా వదిలిపోయిందో. ఇంకా అల్లా దిక్కులు చూస్తావేమిటీ ? దాని కుదుట్లో ఓ చెంబెడునీళ్ళు పొయ్యడానికి ఇదేనయ్యా తగినసమయం. అది ఈ మండుటెండలకు మాడి చచ్చిపోయినా లేక త్వరలో పడబోయే మేఘుని వర్షధారలచేత బతికి సంవర్థితమైనా నీ శ్రమ వ్యర్థమేకదా ! ఏమంటే, అది మాడి చచ్చిపోతే దానిని పాతి, బోదెకట్టి, దోహదంచేసి, ఇన్నాళ్ళూ పెంచిన నీ శ్రమఅంతావ్యర్థమై పోతోంది. వర్షాలుపడి బతికిందా అది నీ ప్రజ్ఞకి ఫలితంకాదు. అవునా ? మరి కలశం అందుకో.

వసంత తిలక

ఉద్యానపాల ! కలశాంబు నిషేచనానా
మేతస్య చంపకతరో రయమేవ కాలః
అస్మిన్నిదాఘ నిహతే ఘనవారిణా వా
సంవర్థితే తవ వృథోభయథోప యోగః.

మత్తేభ విక్రీడితం

ఇదియే చెంబెడు నీరు వోయు
సమయం బీ చిన్ని సంపెంగ పూ
బోదకున్—లెమ్మిక తోటమాలి !
సమయమ్మం జారిపోనీకుమా !
అది యీ రోహిణి మండుటెండలకు
బొగ్గై పోయినన్, లేక తో
యద వర్షంబుల మోసులెత్తిన
త్వదీయాయాసముల్ వ్యర్థముల్.

* * *

పద్మిని — చంద్రుడు

ఓ కమలినీ ! చంద్రుణ్ణి చూచేసరికి మొగం ముడుచుకుంటా వేమిటీ ? అతడు సామాన్యు డను కుంటున్నావా ? అతడికాంతి బహు ప్రసన్నమైనది. శుచిత్వమా చాలా ఉత్కృష్టమైనది. సకల లోకా నందకరుడు అతడు. మహేశ్వరుడు అతడిని స్వయంగా నెత్తికెత్తుకున్నాడు. ఇటువంటి మహారాజు నీకు నచ్చ లేదూ ?

పుష్పితాగ్ర

రుచిరతిరుచిరాం శుచిత్వ ముచ్చైః
శిరసి ధృతః స్వయమేవ శంకరేణ
కమలిని ! మలినీ కరోషి కస్మా
న్ముఖ మిద మిందు ముదీక్ష్య లోకకాంతమ్.

చంపకమాల

వనజమ ! నెమ్మొగమ్ము
ముదువందగునా శశిగాంచి? చూడ చ
క్కని సరసుండు—లోకులను
గాటపు చల్లనిపెందు వెన్నెలన్
దనుపు నితండు—వీనిది
సుధారస పూర్ణ హృదంతరాళ మీ
తని శిరసావహించెను కదమ్మ
స్వయమ్ముగ విశ్వనాథుడే.

* * *

సరస్సు - పాంథులు

నలుగురూ నడిచివెళ్ళే దారికి దగ్గరలోనే ఒక చెరువు. అందులో నీరు నిండుగానే ఉంది. నిర్మలంగానే ఉంది. కాని చుట్టూ ముళ్ళతుప్పలూ, రెల్లు గజిబిజిగా మొలిచి, దగ్గరకు నడిచివెళ్ళడానికి వీలుగాలేదు. అటువంటి సరస్సునుమాడగా దాహంతో ఉన్న పండితరాయలికి చిరాకేసింది.

ఓ కాసారమా ! ప్రస్తుతం నీలో నీరు సమృద్ధిగా ఉంది. దూరంనుంచి నిన్నుచూసి, దాహంతో ఉన్న బాటసారులు ఆశవడి నీ దగ్గరకువస్తే వాళ్ళ

దప్పికను నీవు ఇప్పుడే పోగొట్టలేకుండా ఉన్నావు. 'నాలోని నీళ్లు కడుపునిండా తాగి వెళ్లండయ్యా' అని ఇప్పుడే మనసారా పాంథులని ఆహ్వానించలేకుండా ఉన్నావు. ఇంక వేసవివస్తే, సూర్యుడు నిప్పులు పుక్కిలిస్తూఉంటే, నీ నీరంతా హరించిపోతే, ఇహ అప్పుడు నువ్వు ఏమి ఇవ్వగలవు ?

సంకురాత్రి పండుగ. గాదెలలో ధాన్యం నిండుగా ఉంది. ఏమయ్యోయ్ ఖామందూ! అన్నీ సమృద్ధిగా ఉన్న ఈ రోజుల్లోనే యాచకులకి నాలుగు గింజలు రాల్చడానికి నీకు మనసు ఒప్పడంలేదే, నీ గాదెలు తరిగిపోయాక, ఎలుకలూ పందికొక్కులూ తవ్వుకుపోయాక అప్పుడు నీకు ఇవ్వాలని ఉంటేమాత్రం ఏమివ్వగలవూ? కనుక, ఇవ్వడానికి ఇంతకన్న మంచిసమయం ఏముందో ఆలోచించుకో.

శిఖరిణి

ఇయత్యాం సంపత్తా వపిచ
సలిలానాం త్వ మధునా
న తృష్ణా మార్తానాం హరసి
యది కాసార ! సహసా
నిదాఘే చండాంశౌ కిరతి
పరితోంగార నికరం
కృశీ భూతః కేషా మహహ
పరిహర్తాసి ఖలు తాన్.

ఉత్పలమాల

నీరముతోడ నీ తనువు
నిండిన యీ సమయమ్మునందె కా
సారము ! త్రావనిచ్చి మనసారగ
పాంథుల దప్పితీర్పగా
నేరవయేని, గ్రీష్మమున
నిప్పుల చండకరుండు రాల్చి యీ
నీరు హరించివేయునెడ
నెవ్వరి యార్తిని తీర్తువో యికన్.

* * *

పద్మం - హంస

పద్మం చాలా అందమైన పువ్వు. హంస చాలా అందమైన పక్షి. హంస అంటే పద్మానికి ఇష్టం లేదు, కారణం ఏదైనా అవుగాక. హంసలాంటి అందగాడిమీద తామరపువ్వుకి అనురాగం కలిగించే ఉద్దేశంతో పండితరాయలు రాయబారం జరుపుతున్నాడు. ముందుగా నువ్వు అంతదానివి ఇంతదానివి అని ఉబ్బవేసి, చల్లగా హంససంగతి తీసుకువస్తాడు.

ఓ తమ్మీ! నువ్వు స్వచ్ఛమైన సరోవరంలో జన్మించావు. విష్ణుమూర్తి అంతవాడు నిన్ను చేతిలోకి తీసుకున్నాడు. లక్ష్మీదేవి నీలోనే నివసిస్తూ ఉంటుంది. నీ పరిమళము దేవతల మనస్సులను సైతమూ హరించ గలిగినది. నీలో అన్నీ మంచి గుణాలే. వీటికితోడు ద్విజోత్తంసుడైన హంసమీద నీకు అనురాగం కనుక ఉన్నట్లైతేనా, ఓహ్ ఇంక చెప్పేదేమిటి ? నీ అంత అదృష్టవంతురాలు మరి యెక్కడా ఉండదు.

(ఇక్కడ ద్విజ శబ్దానికి పక్షిఅనీ బ్రాహ్మణుడనీ రెండు అర్థాలు. అల్లాగే హంసకి పరమాత్మ అనే విశేషార్థంఉంది. బ్రాహ్మణులు తామరపువ్వులతో దేవతలను పూజించడం ప్రసిద్ధమైన విషయం. అదృష్టం బాగున్న తామరపువ్వులు కొన్నిమాత్రమే దేవపూజలో వినియోగ మవుతాయి. మిగిలినవి వడిలి రాలిపోతాయి.)

శిఖరిణి

సముత్పత్తిః స్వచ్ఛే సరసి
హరిహస్తే నివసతిః
నివాసః పద్మాయాః
సురహృదయహారీ పరిమళః
గుణై రేతై రన్యైరపిచ
లలితస్యాంబుజ ! తవ
ద్విజోత్తంసే హంసే
యది రతి రతీవోన్నతి రియమ్.

చంపకమాల

జననము తేటనీట, జలజాక్షుని
హస్తమునన్ నివాసమున్,
మనికి హరి ప్రియాంగనకు,

నాకనివాసులు మెచ్చు గంధమున్
వనజము ! సద్గుణైకపరిభాజివి
కాదన బోనుగాని, హం
సను ద్విజసత్తమున్ వలవ
జాలిన నింకను వన్నె కెక్కవో !

*   *   *

గాలి_మాలతి

గాలి రివ్వున వీస్తోంది. పందిరిమీదికి పాకి, దట్టంగా అల్లుకుని, ఒత్తుగా విరియబూచిన పువ్వులతో, మైమరపించే సువాసనలతో ఉన్న మాలతీ లత ఆ గాలి తాకిడికి జవజవ లాడిపోతోంది. ఇంత చక్కని మాలతిజోలికి పోవద్దని ప్రభంజనుడిని బతిమాలు కుంటున్నాడు పండితరాయలు.

వట్టివేళ్ళు ఘుమఘుమ లాడుతూ ఉంటాయి. వేసవిలో సువాసనతోబాటు చల్లదనంకోసం వట్టివేళ్ల తడకలు, విసనకర్రలు ఉపయోగిస్తారు, మంచిదే. కాని, వట్టివేరు మొక్కలో ఒక దుర్లక్షణం ఉంది. అది తన సారమునంతా భూమిలో దాచేసుకుంటుంది. బయటపెట్టదు. అటువంటి మొక్కని వేళ్లతో సహా పెకలించేసినా తప్పులేదు, అంతేకాని, ఓ ప్రభంజనుడా! దశదిశలా తన పరిమలాన్ని విరజిమ్మేస్తున్న ఈ మాలతీలతనుకూడా పీడించడం ఏం సబబు చెప్పు.

లోభి ఉన్నాడు. తన సొత్తునంతా బిందెలలో పెట్టి లోతుగా భూమిలో పాతిపెట్టేశాడు. అది ఎవ్వరికీ ఉపయోగపడడంలేదు. ఓ రాజా ! ఆ లోభి పాతిపెట్టిన సొత్తును పెల్లగించి తీసుకుపో కావాలంటే, అంతేకాని అడగనివాడిది పాపంగా తన దగ్గర ఉన్నదంతా దానంచేసేస్తున్న ఈ మహాదాతను పీడించడం ఏం ధర్మం చెప్పు.

ఆర్య

ఆమూలా దున్మీలయ
భూగతసారం ప్రభంజనో శిరవ్ం
దిశి దిశి విసర త్పరిమళ
గంధభరాం మాలతీం మా త్వవ్ం.

Statement about ownership and other particulars about newspaper

BHARATI

FORM IV (SEE RULE 8)

1. Place of publication: Madras
2. Periodicity of its publication: Monthly
3. Printer's Name: Sri S. Nageswara Rao
   Whether citizen of Indhia Yes
   If foreigner. state the country of origin —
   Address 16, Luz Avenue, Mylapore, Madras-4.
4. Publisher's Name: Sri S. Nageswara Rao
   Whether citizen of India Yes
   If foreigner, state the country of origin —
   Address (As above)
5. Editor's Name. Sri S. Sambhu Prasad
   Whether citizen of India Yes
   If foreigner state the country of origin —
   Address: 16, Luz Avenue, Mylapore Madras-4.
6. Names and addresses of individuals who own the newspaper and partners or share-holders holding more than one percent of the total capital.

NAMES	ADDRESSES
1. Mr. S. Sambhu Prasad	16, Luz Avenue, Mylapore, Madras-4.
2. Mrs. S. Kamakshamma	Do
3. Mr. S. Nageswara Rao	Do
4. Mr. S. Radhakrishna	Do

I, S Nageswara Rao hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

S. NAGESWARA RAO
1-3-72 Signature of Publisher

ఆటవెలది

వట్టివేరు దాచె మట్టిలో సారమ్ము
దాని పెల్లగింప దగును గాలి !
దివ్య పరిమళమ్ము దిశలెల్ల విరజిమ్మ
మాలతీ లతాళి జోరి యేల ?

*　　*　　*

చెరువు—చేపలు

మండు వేసవికాలం. వడగాడుపులకి చెరువులోని నీరు క్రమంగా ఎండిపోతోంది. అంతవరకూ ఆ సరస్సుని ఆశ్రయించుకుని ఉన్న నీటి పకులన్నీ, ఇహ ఇక్కడ లాభంలేదని, మరో మంచిచోటు చూచుకుందామని, చెరువుని విడిచిపెట్టి, ఆకాశమార్గం పట్టేయి. చెరువులోని కలువలు, తామరలు నశించిపోగా తుమ్మెదలుకూడా ఆ స్థానంవిడిచి మామిడిచెట్లని ఆశ్రయించాయి. కాని, ఓ తటాకమా ! నిన్నే ఆశ్రయించుకుని మరోచోటికి పోలేని ఈ చేపలకి ఇంకేది దిక్కు ? అయ్యయ్యో ! అవి అన్నీ ఏమైపోతాయి ?

ఓ మహానుభావా ! నీకు దుర్దశ సంప్రాప్తించగానే నీ ఋావిమీద బతుకుతున్న స్వలాభాపరులు అంతా నిన్ను విడిచిపెట్టేసి మరో ఆశ్రయం చూచుకుంటున్నారు కానీ, నీ విపత్తులలోకూడా నిన్ను విడవకుండా ప్రాణత్యాగానికైనా సిద్ధపడే ఈ మహాపురుషులను సామాన్యులనుగా తక్కిన అందరినీ చూచినట్లుగా చూడకు.

వసంత తిలక

ఆపేదిరేంబరపథం పరితఃపతంగా
భృంగా రసాల ముకుళాని సమాశ్రయంతి
సంకోచ మంచతి సరస్త్వయి దీనదీనో
మీనోనుహంత కతమాం గతి మభ్యుపైతి.

ఉత్పలమాల

అంబరవీధి నాల్గు దెసలంటి
పతంగ కులంబు పారె, భృం
గంబులు చూతకోరక నికాయ
సమాశ్రిత మయ్యె—ఓ తటా
కంబ ! నిదాఘవేళ నుడిగాడ్పుల
నీ జలమింకుచుండ మ
త్స్యంబుల కేమిదిక్కు కన
నయ్యెడినో యికమీద నయ్యయో !

*　　*　　*

పద్మిని—సమీరుడు

చల్లని పిల్లగాలి సుతారంగా వీస్తోంది. సరోవరంలోని పద్మముల రేకులు ముడుచుకుంటున్నాయి. ఆ సమీరస్పర్శ తమకి నచ్చనట్లుగా పండితరాయలు పద్మినికి నచ్చ చెబుతున్నాడు.

ఓ కమలినీ ! ఈ పవనుడు కూడా మధుపం (తుమ్మెద, తాగుబోతు) వంటివాడే అని భ్రమపడి నీ సౌరభాన్ని లోలోపలే దాచేసుకుంటున్నావా? తుమ్మెదలు తమ స్వలాభంకోసం నీ దగ్గరకు వస్తున్నాయి. మహానుభావుడైన సమీరుడు నీ సౌరభాన్ని ఇతరులకు పంచి వాళ్ళని సంతోషపెట్టాలనే ఉద్దేశంతో నిన్ను అర్థిస్తున్నాడే కాని, తన సొంతంకోసం కాదని తెలుసుకో.

అనాధ సంరక్షణంకోసం నీ దగ్గరకు చందా అడగడానికి వచ్చిన ఆ పెద్దమనిషిని కసురుకుని, తలుపు భళ్ళున మూసేసుకుంటున్నావా? గంజాయిపీల్చే బైరాగుల్ని అతడినీ సమానంగా చూడకు.

ఆర్యా

మధుప ఇవ మారుతేఒస్మిన్
మా సౌరభ లోభ మంబుజిని ! మాంస్థాః
లోకానా మేవ ముదే
మహితోఒప్యాత్మాఒమునార్థితాం నీతః.

తేటగీతి

పవన మున్మత్త మధుపమ్ము వంటిదనుచు
కమ్మతావుల దాచకు తమ్మిపూవ !
తాను ఘనుడయ్యు పరుల సంతసముకొరకు
అనిలు డర్థించు చున్నవాడని యెరుంగు.

ఈ తుమ్మెదలు నీచుట్టూ తిరుగుతూ వందిమాగధుల్లా స్తోత్రాలు చేస్తున్నాయని, అందుచేత అవి నీ శ్రేయోభిలాషులనీ భ్రమపడుతున్నట్లు కనిపిస్తున్నావు పద్మినీ ! నీలోఉన్న సారాన్ని జుర్రుకు

పోవాలని వచ్చినవి అవి. అందుకని అవి నిన్ను ముఖ స్తుతులుచేస్తూ నీచుట్టూ ప్రదక్షిణాలు చేయడంలో అబ్బుర మేముందీ ? ప్రతిఫలాపేక్ష ఏమీ లేకుండా నీ సౌరభాన్ని దశదిశలకీ జీతం బత్తెం లేకుండా మోసుకుపోయి, అందరికీ నీ గొప్పతనాన్ని అందరికీ ఎరుకపరచే నిస్స్వార్థసేవా పరాయణుడు గంధవాహుడు ఉన్నాడు. అతడినీ ఈ పాడు మధుపాలనీ ఒకే తక్కెడలో పెట్టి తూచకు సుమా !

మాలినీ

అయి దళదరవింద! స్యందమానం మరందమ్
తవ కిమపి విహంతో మంజుగుంజంతు భృంగాః
దిశి దిశి నిరపేక్ష స్తావకీనం వివృణ్వన్
పరిమళమయ మన్యో బాంధవో గంధవాహః

మత్తేభ విక్రీడితం

అరవిందమ్మ! త్వదంతర స్రుత
మరందాస్వాదనాసక్త బం
భరయూథమ్ములు నిన్ను జుట్టి
మధురధ్యానమ్ములన్ సేయుట
బ్బురమా? యట్టి యపేక్ష లేకయె
త్వదామోదమ్ము నల్దిక్కులన్
బరపన్ వచ్చెను మేటి గంధ
వహు బాంధవ్యంబు భావింపుమా!

* *

సామాన్య పుష్పాలు-తుమ్మెద

కమలినీ వనమునంతా ఏనుగులు తొక్కితొక్కి పాడు చేశాయి. వాటిని ఆశ్రయించుకుని ఉన్న ఒక తుమ్మెద మనస్సు వికలమై పోయింది. పద్మినీ వియోగాన్ని భరించలేక మూలుగుతూ చెట్టులూ పుట్టలూ పట్టిపోతోంది. పండితరాయలకి జాలి వేసింది దాని అవస్థ చూసేసరికి. 'ఓ మల్లీ! ఓ మాలతీ ! ఓ లవంగీ ! మీరందరూ దయాంతరంగు లని నాకు తెలుసు మిమ్మల్ని ఒక్కటి అర్థిస్తున్నాను. అదిగో ఆ మధువ్రతాన్ని చూశారూ — పాపం అది అంబుజినీవియోగబాధని మరిచిపోయేటట్టు మీరు కాస్త కనిపెట్టి లాలించుతారుకదూ!' అని సిఫారసు చేస్తున్నాడు.

ఉపజాతి

హే మల్లి! హే మాలతి! హే లవంగి!
న తాదృశీష్వాపి భవాదృశీనామ్
క్షణం సమాధాయ మధువ్రతం యా
విస్మారయే దంబుజినీ వియోగమ్.

ఉపజాతి

ఓ మల్లి ! ఓ మాలతి ! ఓ లవంగీ !
ఈ మంజుగుంజ ద్భ్రమరావతంసున్
సమాదరింపందగు వానిడెందం
బేమారగా నబ్జవియోగబాధన్.

* * *

తుమ్మెద—చూతవల్లి

మామిడిచెట్టు మీదికి ప్రాకిన లతను 'చూత వల్లి' అంటారు. ఆ తీగ ఏ జాతిదేనా కావచ్చు. ఆశ్రయ మహత్త్వంచేత ఆ తీగకి కూడా గౌరవం లభించింది సాహిత్యంలో. రసికులైన కవులు అంటే రసాల వల్లిని గౌరవించారు కాని తుమ్మెదమాత్రం ఆ తీగను లెక్కచేయకుండా కాళ్లతో తన్నిపోతోంది. దానిని చూచి పండితరాయలు తుమ్మెదతో అంటున్నాడు.

—ఓ తేటీ ! నువ్వు గొప్ప రసికుడవు. లవంగి లతను స్వయంగా ఆలింగనం చేసుకున్నావు. అంబుజినీ లతను చుంబించావు. పాపం, ఆ చూతవల్లినికూడా ఆదరిస్తే నీదేంపోయిందీ ? అల్లా విదలించుకు పోతావెందుకూ ?

ఇంద్రవజ్ర

ఆలింగసే చారు లతాం లవంగీ
మా చుంబసే చాంబుజినీం క్రమేణ
తాం చూతవల్లీం మధుప ! ప్రకామం
సంతాడయస్యేవ పదైః కిమేతత్.

ఇంద్రవజ్ర

లాలింపవో చారు లవంగ వల్లిన్
సోలింపవో ముద్దుల తమ్మితీవన్
ఈ లీల తాడింతు రసాలవల్లిన్
ఏలా చిరాకో ? మధుపావతంసా !

అన్వేషణ

శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి

నళినములన్ హసించు నయ
నమ్ములు, వెన్నెల నీలి నీడలన్
చులకన చేయ జాలు తను
సుందర శోభ, వెడంద గుండెల
వెలిగెడు కౌస్తుభమ్ము, శిఖి
పింఛము క్రిందుగ ఊగు చూర్ణకుం
తలములు — ఆతడెందొ ? దయ
నా కెవరైనను తెల్పిపోదురే ?

ఒకనా డాతడె నేను నేనె అతడై
ఉత్ఫుల్లచాంద్రినిశిన్
వికచామంద సుగంధ సూన విలసత్
బృందావనోపాంతపున్
సికతా చారు తలమ్ములందు ప్రణయ
శ్రీమత్తతన్ నృత్య సం
చికలో కాలపు నెత్తిపై అడుగులన్
గీలించు కొన్నారమే !

నా కెంపు మోవిలో ప్రాకు ఉద్వేగమ్ము
ఉరుకు లాడెను వాని ఊష్మముఁను—
ఆ సోగ కనులలో మోసులెత్తిన కోర్కె
నా లోచనములను నాట్యమాడె—
నా పొంగు హృదయంపు ఏపైన వేడిమి
వాని గుండెను పరవళ్లు త్రొక్కె—
అతని వ్రేళులలోని ఆరాటపున్ వేట
ఈ అంగుళులలోను ఎగసి లేచె—

అ న్వే ష ణ

ఒక్కటే శృతి మనసు ఉరూత లూగె !
ఎవరి ఉద్వేగ మెవ్వరి నివుడు కోర్కె
వేడి ఎవరిది ఎవరిది వేట అపుడు—
ఇపుడు స్పష్టముగా నాకు ఎరుకలేదు !

పులకలు విద్యుల్లతలును
జలజల జరజర శరీర సర్వాంగములన్
అలముకొన మాటిమాటికి
నిలుచున స్పృహయే రవంత నెమ్మదిలోనన్?

ఇంతమాత్రమె ఎరుగుదు : అంతమునుపు
రాధ వేంని వేరని మాధవుండు—
కాని ఆ రాత్రి, యమున సాక్ష్యమ్మ, నిజము,
రాధికా మాధవమ్మె అభేద పదము !

అంతగ నింగిపై కెగసి
నట్టిది ఆ అనుబంధ మా సుధా
కాంత విలాస రాగ పరి
కల్పన ఆ పరిణయమ్మె ! మోహ వి
భ్రాంతిని ఉన్న నన్ విరహ
బాధకు చల్లగ అప్పగించి తా
ఇంత దయా విహీనుడయి
ఎందున దాగెనొ ఏరు చెప్పరా?

నల్లనివాడు పీత వస
నమ్మల దాగనిమేని సొంపు వా
డల్లరివాడు మోవిని వ
యారపు లేనగ వూగులాడగా
పిల్లన గ్రోవితో పసుల
వెంబడి మెల్లగ పోవువాడు నా
ఉల్లము దొంగిలించిన మ
హోమయు డాతని జాడ తెల్పరే ?

తృణజ్యోతి

శ్రీ అబ్బూరాజు శ్రీనివాసమూర్తి

విజయవాడస్టేషన్‌లో వచ్చేపోయే ట్రైన్లూ వాటి కోసరం వెయిట్‌చేసే ప్రయాణీకులూ, చుట్టా బీడీ సిగరెట్ అమ్మే గొంతులూ, ఇంజన్ కూతలూ—అంతా ఒకటే రద్దీ !

కేకవిని తలెత్తాను. ఎదురుగా కుర్రాడు.

బాబూ పాలిష్ చేయమంటారా !

తొమ్మిది పదేళ్ల వాడి అభ్యర్థన. అసలే బండి రాలేదన్న విసుగూ పోయేపనిఏమౌతుందోనన్నఆదుర్దాతో నలిగే నేను విసురుగాచూచి వద్దు పోరా అన్నాను.

వాడి సర్వీసెన్ను నేను సస్పెక్ట్ చేస్తున్నా ననుకొన్నాడేమొ ... 'పాలీష్ చక్కంగా చేస్తాసార్ ... పన్జేసిన తర్వాతే డబ్బు లిద్దురుగానీ ...'

నా బూ టందుకో బోయాడు. నే కాళ్లు వెనక్కు లాక్కొంటూ చూచాను.

'ఉదయంనుంచీ బోణీగూడ లేదు సార్ ... ఇయ్యాల గెంజికూడా లేదు ...' కొద్దిగా నసుగుతూ బేలగా చూచాడు.

'వద్దురా అంటూంటే...' నా బింకం డైల్యూట్ అవటం గమనించాడేమో బూటు నందుకొన్నాడు. ఈ తడవ పరిశీలనగా వాణ్ణి చూచాను.

దుబ్బురేగిన తల, లోతుకు పీక్కుపోయిన కళ్లు, బాగా మకిలిపట్టిన చొక్కా, అతుకులువేసిన నిక్కరూ, బుజాన సంచి, చేతికి బ్రెష్షూ—ఇది వాడిరూపం.

'అబద్ధా లెందుకురా ఇప్పట్నుంచే!' ఉబుసు పోక అనేశాను వాడితో.

'పెమాణం బాబూ. డబ్బు లెత్తకపోతేనే అమ్మకు గెంజి.' వాడిమాటలు బాధపెట్టాయి.

'ఆదేమిట్రా. మీ నాన్న లేడేమిటి. వేలెడంత వెధవ్వు నీ సంపాదన్తోనే బ్రతుకుతోన్నట్లు' ... నే నలా వ్యాఖ్యానించేపరికి నావొంక అదోలాచూచి—

'అదంతా ఓ కథలే బాబూ ! నెయ్యన్నం తినే వోళ్లు కెందుకు ఁయీ గొడవ్వినిపించడం.'

ఆ మాటలు కొంత కుతూహలాన్ని కల్గించ డంతో 'ఇంతకూ నీపేరేమిటంటావ్!' అని ప్రశ్నించాను.

'కిట్టిగాణ్ణంటారండీ! మా అమ్మేమో అబ్బిగా అంటది సార్.'

'మరి మీ నాయనో'. వాడి మాటలు ముచ్చట వేసాయి.

'ఏ నాయనగారూ'...దీర్ఘంతీస్తూ కళ్లు కదిలించాడు. అదోలా ఆశ్చర్యపోతూ 'అదేం మాటరా! అన్నాను.

'నిజమేసార్! అదంతా ఓ సినిమా కథలే బాబూ! మాయమ్మ రామ్ములమ్మ నన్ను పెసవించిం తర్వాత మా అయ్యనొగ్గేసి, మరోడితో నా మూడో యేట పోయిందట.'

'అయితే మీ అయ్య రెండోపెళ్లి చేసుకొన్నా డంటావ్, ఆమెకే కదూ గెంజీగ్రా!'

'బలేవోరె...మా అయ్య వో దాన్ని తెచ్చుకొంటె మాత్రం ఆమె నా తల్లేట్టౌద్ది. మా అమ్మ మా యమ్మే.

మరీ చిత్రమైంది వాడి వాదన. పెద సస్పెన్స్!

'మీ అమ్మ అయ్యను వదిలేసి లేచిపోయిందంటివిగా?'

'ఔను బాబూ! కానీ ఆడుమాత్రం మా చిట్టాంను కన్న తర్వాత వదిలేసుండు. మా అమ్మకు రోగమొచ్చె. ఇంక రోగిష్టిది ఆడికెందుకు! గప్పున వొగ్గేసి తెల్లారకట్ట ఉడాయించినాడు పాపిష్టోడు.'

ఝుల్‌మంది నా వొళ్లు!

'అసలు ఆడబతుకంత ముదనష్టపు బతుకింకొటి లేదయ్యగోరూ! మా అయ్యేమో తాగితందనాలాడుతూ మా అమ్మను యిరగ్గొట్టేసేవోడు. కూడుకీ గుడ్డకూ మొగమాచి చచ్చిందంట. ఆయనేమొ మగమడిసోయె! ఓరంటారు తప్పని!'

'మరి మీ అమ్మ తిరిగొచ్చిందన్నమాట' అన్నానేను.

'మా అయ్య రానిస్తాడేమిటి! ఆడు మాంచి పౌరుసమున్నోడు! మా అమ్మ నొగ్గేసిన తర్వాత ఆడమడిసంటే క్రుచ్చుకుంటాడు.' ఇంకా ఆశ్చర్య వేసింది. ఊహకందటంలేదు. కానీ క్రిష్ణమాత్రం యిదేం పట్టనట్టు బూట్ తుడుస్తున్నాడు.

యాదాలాపంగా బస్తాల్లో ఏవో కదుల్తోంటం చూచి 'అవేమిటిరా బస్తాల్లో! అని ప్రశ్నించాను.

వాడు కిసుక్కుననవ్వి 'అయి కప్పలండి. ఒక్కో దానికి పదేనుపైస లిస్తండారుగ. మా రంగడు, రాములుగోడు, గురవడూ వాళ్లబ్బా అంతా యిదేపని! రోజు కైదారు సంపాదిస్తారు సార్.'

కళ్లింత చేసుకొని వింటున్నా.

'ఆ రంగడూ, రాములుగాడూ నన్నూ రమ్మన్నారు సార్. కప్పేటకు. కానీ నాకు పేణ మొప్ప లేదునికొండి. అయ్యిగూడ మన్లాంటి పేణాలేగా. కాకుంటే బగవంతుడు నోర్లేకుండా జేసినాడు. ఆ కూడెందుకని బూట్ పాలిషేస్తుండ.'

'ఎప్పుడూ ఇక్కడే ఉంటావేమిట్రా! ఇంటికి పోవేమిటీ!'

'అదేటి బాబూ! మా అయ్య పెంచెలు ఈడ పోట్టరు. ఆడి పడకా తిండీ యీడే గంద. ఇంక నన్నోరు అడ్డగిస్తరు. టీ. సీ. లందరూ నా కెరికె. ఓరు చెప్పినా పని రెక్కలట్టుకొని చేస్తావుంటిని.'

'అలాగా...'

'ఔను సార్! ఆ బుర్రమీసాల పోలీసోయనంటే మాత్రం చానా బయమండీ, పులిమీసాలూ సివంగికళ్లూ ఆయన'. ఒకసారి కానిస్టేబుల్‌వంక చూపుపారేసి మళ్లీ నావంకచూచి చెప్పుకుపోతున్నాడు.

'ఏం ఏందుకూ!' అవ్వ కథచెప్తోంటే ఒకటీ అరా మాట్లాడిన నా బాల్యవయస్సు గుర్తొంచ్చింది నాకు.

'ఎందుకేమిటి సారూ! అసలీడ కుర్రాళ్ల నుండనీయందే. ఆయన సొమ్మేం పోయిందనో ... కానీ సార్ టీసీళ్లకు పదిపైస లిచ్చినామంటె మన సాయల కసలు తొంగిచూడ డనుకోండి. నవ్వుతూ యీడనేఉండ్రా ఫూల్ అంటడండి!'

'ఈడ కేడీగోళ్లందరూ ఆనకెరికేనండీ!మరేమొ మొగాని ఆళ్ల నే మనడు. రిక్షావోళ్లను సూస్కోండి నాసామిరంగా డబ్బు లియ్యకపోయారో గోండ్రిస్తూ తిట్టిపోస్తూ రిక్షా చక్రాలగాలి తీసేస్తడండి! మరాయన మంచోడంటారా?' నన్ను ప్రశ్నించాడు క్రిష్ణుడు.

'నీవే చెప్పావ్‌గా! మంచోడు కాదని'—సమాధానం.

'బలేవోరె! మా అయ్య సెప్తాడుగా ఆన సాలా మంచోడని. ఆయన్కుగూడ గంపెడు పిల్లలంట. ఆయ నుచ్చుకొనేది లంచంకాదంట. అది మామూలంట. సాన్నాళ్లనుండి వస్తోన్నదేనంట. అసలు మా అయ్యకేం తెలవదండీ!' అంటూ నాచేతిలో పేకట్ వంక కళ్ళింత చేసికొంటూ'అదెం తొద్దిసార్' అన్నాడు. నాకు నవ్వొచ్చింది. 'ఇది మగాళ్ళకు కాదోయ్.'

'అది తెల్సులే సారూ! మా చిట్టి దాన్కి కొనెడ్దామని అడుగుతూంట. సినిమాలో నాగేశరావులా నా చెల్లెల్ను చక్కా కాలేజీలో సదియించుకొనాలండీ. అక్కడెక్కడో దిక్కులేనోళ్లకు కూడూ గుడ్డాయెట్టి

సదివిస్తన్నారంట...మీా కెరికైతే సెప్పండి సారూ పున్నెముంటది.'

క్రిష్ణుడు నాతో మాట్లాడుతూనే, రెఫ్రెష్మెంట్ స్టాల్‌దిశ చూస్తుండటం గమనించి 'ఏరా ఆకలేస్తోందేమిటి! డబ్బుల్లేవంటివి?' అని అడిగాను.

వాడు నన్నదోలా చూచి 'అది కాదులే సారు. ఆడ మా చిట్టాముంది. ఈ గౌను దాన్కి నప్పతుందో లేదో సూస్తన్నా. మీారు సూడ్లేదుకానీ మా సిట్టాం లేతమడుసుల్లో బేబీలాగుంటది సారూ'.

'ఏం చేస్తుందేమిటి?' అర్థంకాని ఆశ్చర్యంతో అడిగాను.

ఆడ హోటల్లో కాపీగ్లాసులు, ప్లేట్లు తోలుస్తది. రాత్రేళ గచ్చు కడుగిద్ది. నీళ్ళేమొ నేను పట్టిస్తాను. అది నక్కంగా టేబిల్స్ తుడుస్తది. నేనేమొ పెద్ద దేగిసాలను కొబ్బరిపీచెట్టి రుద్దేస్తాను. అంతా యెంత ఓ గెంటా గెంటన్నరో. అయిపొద్ది. ఆపైన గుడిశెకెల్తాం...'

'గుడిశా! అక్కడెవరున్నారు?'

'ఎవరేంటి సార్. మా అమ్మ రాములమ్మ... పచ్చవాతంతో తీస్కుంటుందని సెప్తిగా. అప్పుడే మరిశారూ!'

నవ్వుకొంటూ రెండో బూటుతుడుస్తున్నాడు, చేయి పన్జేస్తుంటే, ఏదో సినిమా పాటపాడుకొంటూ.

'బందిపోటు భీమన్న సిన్మా సూచారుటండీ!'

వాడి మాటలు మరీ ముచ్చటేశాయ్. అడవిలో విరిసిన విరిమల్లెలాంటి మనసు. మాట్లాడుతోంటే నన్ను నేనుగా ఆలోచించుకోవలసివచ్చింది. సమాధానంగా 'ఆ...ఏం?' అన్నాను.

'సూచినారా అని ... అదికాదు సారూ కన్నోడు దరితోచక దొంగైనాడనుకోండి. అది ఆడితప్పా అనుకొండి–కొడుకు ఆ యిధంగా అయ్యను ఆడు బందిపోటు...దొంగ కూనీకోరు ... యీా యింట్లో ఆడోసేనా ఉండాలి అంతేగానీ యిద్దరం ఉండం అంటాడే ఆడు కొడుకేనా అంట...సివరి కేమైంది సెప్పండి... కాదు ఆ అబ్బాయి అమ్మ యిసంతిని సచ్చిపోయినాదా! యీా పెపంచంలో పుట్టింతరువాత ఓరు తప్పుసేయకుండా ఉండారు? ఆటిని సరిపెట్టుకొని బాగుసేయడంలోనె గొప్పుందికదు సారూ'.

'నిజమే అనుకో!' వాడికెట్లా చెప్పాల్సింది తెలియక.

'భలే వోరే!మీరుగూడ మా అయ్యలాటోళ్ళే... ఆడూ అంతే. మా అమ్మ పేరెత్తినానంటె మక్కలిరగ తన్నబోతాడు. అంతేకాదు బాబు మా సెల్లాం యేంచేసింది సెప్పండి? దాన్నిగూడ సూడనీయడు!... అదుగో మా అయ్యొస్తున్నాడు గానీ యీా యవ్వారం కట్టేయండి' అంటూ బిక్కుబిక్కుగా వచ్చే మనిషి వంక చూడసాగాడు. నే తలత్రిప్పాను.

యాభై సంవత్సరాలకుపైగా వయసు. బుర్ర మీసాలు. నీలంచొక్కా; దండదగ్గర ఎర్రపట్టీ, ఎర్ర తలగుడ్డా. నీరుకావి పంచె. మోకాలిపైకి మడచిన కట్టూ, చేతి మురుగులూ. ఈ వివరాలతో ఆకారం అవుపించాడు.

'ఆ డొట్టి దొంగముండాకొడుకు బాబూ!' మాట నమ్మకండి! ఉన్నవీ లేనివి పది కల్పించి పైస లూడ లాగేస్తాడు. సినిమాల్లో క్రిష్టుడు! ఏరా క్రిష్టగా...హాయిగా కప్పేటకుపోరాలంటే, యిదేం పనిరా...ఎన్నిబాబుల బూటు తుడిసీ పొట్టనిండతది. కప్పకు రేటు పెదిగిందంట. గొంద్రుకప్పకు యిరవైపైస లిస్తండంట బుడేసాయిబు. మీరన్నా సెప్పండి బాబూ! ఒక్కోడు పొద్దువాటాలే సరికి పాతికా ముప్ఫయ్ కప్పలడుతుంటే; యీాడికిదేం పోయేకాల మండీ లమ్డికొడుకు!'

'పోయే బాబూ! ఆ రకతపు కూడొద్దంటినె, మనిద్దరికే కదంటె ... ఇలాటి నెయ్యన్నంతినే పెబువులు ఓ అర్ధరూపాయిస్తే పొట్ట గడవదంటె ... ఎదవ పన్జేయమంటావ్!'

పెంచెలు ముహంలో కొద్ది వెలుగు తొంగి

చూచింది. 'సరేలే' పున్నెకాలం ముండాకొడుకివి. బత కటం తెలిసి చస్తేనా!' అంటూ రెండడుగులు వేసి 'ఇదుగో కిష్టిగా సెప్తన్నా! ఆ ముండకాడికి వెళ్లినా దానికూతురుముండకు కూడెట్టినా డొక్క చీరే స్తాను. నాయాల్ది తప్పదుముండ...'

'ఎంత సంపాదించినావ్. నీ వద్దంటే ఆడికి సావకుండా ఉండవ్. ఏదీ యిటుతే...'

'పెద్దగా లేవేబాబు! ఓ సార్ ముప్ఫయ్‌పైస లిచ్చిండు. ఇంకో సారు పావలా కాసిచ్చిండు ... యింతేనే...'

పెంచెలు ఆ డబ్బు లూడలాక్కున్నాడు.

'పొద్దనే టీ అయినా తాగావా లేదా! ఎదవా' మొఖమెట్టా ఎండినాదొ...నాయర్ కాడికెళ్లి నా పేరు సెప్పి ఓ బన్నూ సింగల్‌టీ తాగు' అంటూ హెచ్చ రించి మరీ వెళ్లాడు.

ఆ తండ్రి దురుసుతనానికి నే విచారపడుతూ క్రిష్ణుడి వంక చూచాను. అబ్బ వెళ్లగానే వచ్చేనవ్వు నాపుకొంటూ సంతోషంతో ఈలవేస్తోన్న క్రిష్టను చూచేసరికి ఆశ్చర్యం వేసింది.

'ఏమిట్రా. ఉన్నదంతా మీ అయ్య ఊడ లాక్కొంటె సీవ్ నవ్వుకుంటూ పాడుకొంటున్నావ్?'

'ఆడికేం తెలుసుద్దిసార్ నాకాడ ఎంతుందో! నిన్నరాత్రేల సిన్మాహాల్లో ఏరుశెనక్కాయ లమ్మిన కాడ్నుంచి యిప్పటివరకూ రూపాయి డెభైపైసలు... ఇవుగో సారూ. మా అయ్యకు అగపడకుండా యీడ దాచేసినా.'

నిక్కరులోపల బెల్ట్ భాగంలో కన్నంగుండా రూపాయిక గితం యాభైపైసలబిళ్లాలాగి చూపెట్టి.. 'ఆయనకు తెలుస్తే యివ్వికూడ గుంజకెల్తాడు.' అన్నాడు చక్రాల్లా కళ్లు త్రిప్పుతూ.

'మీ నాన్న ఎందుకలా చేయడం ?'

'డబ్బులుంటే మాయమ్మకాడికెళ్లి ఇస్తననే... ఈ అర్ధరూపాయెట్టి మా సెల్లికి పండక్కు లంగా జాకెట్టు కొనాలి. మా రమణయ్య మాష్టారు బార్య గారికాడ దాచిపెట్టండా బాబు. ఈ రూపాయేమొ,మా అమ్మ కూటిగింజలకు నే...నెళ్లిందాకా మాయమ్మ ఏడస్తానేఉంటది సారూ...ఇదుగో సారూ యీయిసయం మా అయ్యకు సెప్పబాకండి. నానెళ్ళినాక మా అయ్య అడ్గతాడు...మీరుమాత్రం సెప్పనేకూడదు'. అమా యకం తొంగిచూచే ముహంలో భయాందోళన తొణికింది.

ఇలాంటి సెంటిమెంట్ నన్ను మరీ ఇంప్రెస్ చేసిందౌటంచేత 'మీ చెల్లి వస్తేస్తున్నట్లు మీ అయ్యకు తెలియదా ?' అని అడిగాను.

'ఎట్ట తెలుసుద్ది! మా ముసిల్ది అదే మా యవ్వ సెప్పిందాక నాకూ తెల్సిందీ! మా యవ్వ సెప్పినాక మా అమ్మకాడికెళ్లి సూచినా చిట్టాము నీడ పెట్టినా! ఈ హోటలు కాంట్రాక్టరయ్యోరు యింటికాడ మా యమ్మ శాన్నాళ్ల పాచి వస్తేసిం దంట.'

'మరి మీ నాన్న...'

'ఈ మధ్య ఎవరో సెప్పారంట ... ఎవు డేముందిలే ఆ గురవడిపనే ... ఎదివ సుప్పనాతి మొగ మోడు ... అయ్యకు నామీదెక్కలు సెప్తడు ... మా య మ్మిసయం మాసిట్టా మిసయం ఎట్ట తెల్సిందో...ఎట్టగేంటిలే బాబూ ఎరక్క ఆ నాయాలు పెద్దోడు గందాని తోడెట్టుకెళ్లినా. ఆడనుంచి ఒకటే బయమెడ్తన్నాడు.. మీ అయ్యకుసెప్తా...మీ అయ్యకు సెప్తానంటూ ... అందుకని వాడికి రోజుకు ఇరవై పైసలెట్టి ఒకబన్నూ, సింగల్ టీ, మరో ఐదెట్టి తాజమాల్ బీడిలు యిప్పిస్తనేఉండా ... ఇశ్వాసం లేనోడు...తిరగమళ్లి కొడ్డమంటె ఆడు ఎద్దంతగాడ్డె కొడుకు. అయినా ఆడికెందుకు సెప్పండి, మాయమ్మ కాడికి నే నెల్తంటె యీడికేం కడుపుమంట. అప్పు డప్పుడు సిన్మాగ్గాడ తీసికెల్తంటినే ... వాడమ్మ మూటలుమోస్తది. వాడయ్య గుడ్డోడు. కాశేశ్వర్రావ్ మార్కెట్‌కాడ గుడ్డపరచుకొని అడక్కతింటన్నాడు. ఈ గాడిదకొడుకు వాళ్లయ్యా అమ్మకు కూడెట్టక పోగా, కొట్టి డబ్బుమకొంటా డెదవ.'

నా కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి. ఆప సి మనసుపట్ల ఆత్మీయత యే మూలనో మేల్కొంది. నే మనిషి నౌటంచేత ననుకొంటాను.

'మరి ఒక్కోరోజు డబ్బు దొరక్కపోతే యేం చేస్తావురా క్రిష్ణా!' ఆ చిన్నమెదడు ఎలా సాల్వ్ చేస్తుందో చూద్దామని.

'ఏముంది సారు. మా అయ్యకాడ అరువుచ్చు కొంటాను. మా యింటికాడ ప్లేట్‌మీల్స్ దొరుకు తుంది సార్. ఆడకెళ్లి యాభై పైసలెట్టి ఎత్తు కెళ్తే అదే మా చిట్టామ్మ, వాళ్లమ్మా తింటారు. మళ్లీ డబ్బురాగానే మా అయ్యబాకీ తీరుస్తా. లేకుంటే అసలూరుకోడు. ఆయనకూ డబ్బుకూ లంకె.'

'మరి నీకో'

'నాదేముంది సార్. కేరీర్లు అప్పలమ్మకాడి కెల్తే ఆ యవ్వే యింత పెడ్తది. అప్పలమ్మది మాగూడె మేలే బాబూ! కాలేజీ కుర్రాళ్లగదుల్లో పన్జేస్తుం టంది. ఉదయానె కసపూర్చడం, బాల్చీలనిండా నీళ్లు పట్టేయడం, ఎర్రకూజాల్లో మంచినీళ్లె ట్టడం, ఆ మీద కేరీర్లు అయ్యర్ హోటల్నుంచి పట్రావటం. వాళ్లు తినేసిన తరువాత తొలుమకు రావడం. ఇదండీ ఆయవ్వ సేసేపని. పాపం పెద్ద ముండ కదండీ కేరీర్లు తేలేక సస్తదని నే సాయం చేస్తుంట.ఆరు తినంగా మిగిలింది అదేనండీ సాంబారు, కూర యింత అన్నమూ కలిస్తే నాకూ ఆ యవ్వకూ సరిపోద్ది సార్.'

'ఈ విషయం మీ అయ్యకు తెల్సురా!'

'తెల్సేమిటి సార్ ... అప్పు డప్పుడూ సాంబార్ పట్టు కెళ్లి మాఅయ్య కిస్తుంటే. కాని సారూ మా అయ్య నడగండి. తన కిదేమీ తెలవనట్టే మాట్లాడు తాడు. అన్నట్టు మీ రేంచేస్తారు బాబూ!'

...చెప్పకూడ దనుకొంటూనె 'టీచ రుద్యోగంరా' అనేశాను. 'అరే. మీరూ బడిపంతులే. మా యింటి కాడ రమణయ్యమాష్టారు కథానాయకుడి సిన్మాలో నాగయ్యగోరులా గుంటరు. పాపం ఆరికి జీతాలు నెల నెలా రావంటండీ. అయినా నాకు తెలవక అడుగుతాను అంతజీతా లియ్యలేనోళ్లు యిస్కోల్లెందు పెట్టాలి... ఆరి బార్యగారు శానా మంచోరు.మొన్నగాది పండక్కు సారూ, నాకూ సిట్టామ్మకూ బెల్లబ్బువ్వపెట్టి గారెలు తినిపించినారు.'

'పోయిన దీపాలపండక్కుఏం జరిగిందంటారు?' నే పరధ్యానంగా ఉన్నట్లు తోచిందేమొ వాడికి 'ఊం కొట్టండి సార్' అన్నాడు 'రమణయ్య మాష్టారి ఐదో బుడ్డోడు పట్టి గడుగ్గాయండీ. పువ్వొత్తులు కాల్చు కొంటూ నన్నూ సిట్టామ్మనూ ఉడికించి నాడండి. నానైతే పెద్దోణ్ణికనక ఊరుకొంటిని. మాసిట్టి ఆ టపాను కావాలని గోలెట్టిందీ...అబ్బాయిగోర్ని అడిగి నాను...సారూ మా చెల్లెక్కూడా కూసింతసేపు పువ్వొత్తి పట్టుకొంటది అని. కాని అరివ్వలేదు. మా చిట్టామేమొ ఏడుపు లంకించుకొంది. ఈ యిసయం పంతులమ్మగారు ఏడనుంచి గమనించారో గానీ, కాక రొత్తులపెట్టి రొంటిన దోపుకొని ఆ రబ్బాయిగోరు సూడకుండా తెచ్చియిచ్చినాది. ఎట్టు గన్నా నెయ్యన్నం తినేవోళ్ల బుద్దులు అలాగేలే బాబూ!'

నేను ఆశ్చర్యపోతున్నాను. ఆ చిన్నిమనసులో యెన్ని గమనింపులు! ఎన్ని బాధ్యతలు! మరెన్ని ఆశ యాలు!

'సారూ. మనుషులు మారాలి సిన్మామూవారు టండీ'. మళ్లీ ప్రశ్న.

'ఆ'...నా సమాధానం.

'నాకు తెల్దుగానీ ఆళమ్మ–అడక్కతింటోంటే పిల్లల్ని ఎందుకండీ కొడద్ది. మరి ఆళ్లకేమొ పాపం ఆకలేస్తుందె. ఆరి యమ్మేమో పెట్టకపోయె. మరి అడక్కతింటుంటే కొడ్తే యెలా సార్.'

'అది తప్పుపనేరా క్రిష్ణా'

'పొన్లెండి, మీరు మరీను. ఆకలిమం టిసయం మీకేం తెలుసుద్ది సారూ. దొంగతనమన్నారూ అది

తప్పు యిసయమే. మరి అడక్కతింటం తప్పే ట్నాద్ది'

ఆ ప్రశ్న క్షణకాలం నిలవేసింది. వాణ్ణి తృప్తి చేసేలా చెప్పలేకపోయాను. చివరకు ఏమీ పాలుపోక 'అది తప్పవనేరా నీకు తెలియదులే' అంటూ కొద్ది మోతాదుబింకంతో కసరి ఎస్కేప్ ఐనాను.

క్రిష్ణుడుగూడ క్షణం బిత్తరపోయి తేరుకొని 'అలాగటండీ ! మీరు సెప్తన్నరుగనక అది తప్పిస యమే అయ్యింటుంది. మరి సారూ, యీ యిసయం రాములుగాడితో సెప్తా ! ఆడితాత అడక్కతింటం టాడు. మనవణ్ని లోడురా అని గోలెడ్తాడు గూడా'.

'వాడెందుకూ ?' అయిష్టంగానే అడిగాను.

'అబ్బే యింతపెద్దోరు. ఆ మాత్రం తెలియ కుంటె యెట్టనండీ ! మరి ఆడు గుడ్డోడయ్యె. కర్రుచ్చుకోడాన్కి యింకో డవసరం గదటండీ !'

'అలాగా పాపం' సానుభూతి చూపాను.

క్రిష్ణ బ్రష్‌తో నెత్తిన కొట్టుకొంటూ 'మీరూ నమ్మేశారూ. భలే వోరె ! అసలు రాములు గోడితాతకు కళ్లేం పోలేదు సార్. మరి గుడ్డోడనక పోతే ఓరేస్తారేమిటి పైసలు. అందుకని ఆ ముసి లోడు కళ్లదోలాపెట్టి వణక్కుంటూ నడస్తాఉంటే, రాములుగాడేమొ బాబూ ! మా తాతకు కళ్లగపడవ్. గుడ్డోడు, మా అమ్మ హాస్పిటాల్లో కనపొద్దులై సచ్చిపోయినాది. మా అయ్యసెయ్ రైలుకిందపడి యిరిగిపోయినాది. దిక్కులేనోళ్లం బాబులూ అంటూ సిన్మాలో పాట పాడ్తడండి, సాయింత్రానికి మూడ్రూపాయిల్ కళ్లసూచాడే అనుకో.'

'ఐతే రాములుకు అమ్మా నాన్నా ఉన్నారంటా వేమిటి ?'

'అమ్మా నాన్నా లేకపోతే ఆడెట్టా పుట్టా డండీ ! యాడనో ఉండే ఉంటారు.'

ఈ విధంగా నా ఊహాలన్నింటినీ కొట్టి పారే శాడు క్రిష్ణుడు. నాలో అహం తలెత్తింది. 'ఆ చెప్పే దేమిటో సరిగ్గా ఏడవ్వోయ్. పెద్దపోజూ నీవూ !' అన్నాను.

'మీ కోపమొచ్చినాది.' మొగం వొంచుకొ న్నాడు. నాకు జాలేసి 'రాలేదులే చెప్పూ అసలు విషయం' అన్నాను, తెచ్చుకోలు నవ్వుతో.

వాడూ నవ్వాడు. మంచు తడిసిన మల్లె పువ్వులా.

'మరంటండీ! పాపం రాములుకు అమ్మా నాన్నా ఎవరో తెలవదటండీ. ఓరో కాలోజ్ అమ్మాయ్ కనేసి తెల్లారగట్టసెప్ప పెట్టకుండా సెక్కేసిందంట. ఆ హాస్పిటాల్లో తాతకు పన్లెండి. అమ్మ కక్కర్లేని పసిగుడ్డును ఆ ముసిలాడు తెచ్చుకొని పెంచుకొన్నా డంట. ఇదంతా మా అయ్య సెప్పాడు...మరి సారూ రాములుగాడికి అమ్మా నాన్నా ఉన్నట్టేనా !'

నాకు నోటమాట రాలేదు. ఒక నిట్టూర్పు విడచి 'లేదురా నిజంగా రాములు దిక్కులేనివాడేరా క్రిష్టా' అన్నాను.

'అది పోనీయండి సార్. బెల్లబ్బున్న వండు కోవాలంటే ఎంతౌద్ది ? మరేనండి మా సెల్లి పెళ్లికి ఓ పెద్దగుండిగ వొండి గూడేనికంతా బంతె ట్టాలండి.'

'మరి సినిమాలోలాగ నీ చెల్లెల్ని ఓ లక్షాధి కారికిచ్చి చేస్తావుట్రా.'

'పోండి బాబూ ! ఎందుకండీ ఎదవలక్షలు. సక్కంగా నాలా కష్టపడేవోడికిచ్చి చేస్తా. సిలకా గోరెంకలా ఆడుతూ పాడుతూంటారు.'

పైరుమీది పిట్టలా చెంగుచెంగున అన్ని విష యాలను అవలీలగా తీసుకొంటూ, సాల్వుచేసికొని రివ్వున జీవనాకాశంలో విహంగంలా ఎగిరే స్వభావం అలాంటి కృష్ణకే లభ్యమైంది. ఈ నాగరక ప్రపం చంలో కాగడావేసి వెతికినా అలాంటి కృష్ణలు అగు పించరు. ఇంతలో వాల్తేరునుండి ట్రైన్ వచ్చింది. జనం బిలబిలా అటూ యిటూ పరుగెత్త సాగారు.

'అడుగోనండి గురవడు. ఇయ్యాల వాడిపని మహజోరుగా ఉండదిలే. బెర్త్రిజర్ చేసాడంటె అర్ధ రూపా యుచ్చుకొంటాడు. అంటూ' ఒకక్కిచూపాడు.

'ఒరేయ్ మొద్దునాయాల ! బెర్త్ ఖాళీగా వుందేహ్ ! తొందరగా సావ్. ఫిఫ్టీ.' గురవడికేక.

క్రిష్ట నాముఖం చూచాడు. నే కళ్లతోనే అనుమతించాను.

క్రిష్ణ వెళ్లిన ఐదునిముషాలకు పెంచె లొచ్చాడు. వస్తూనే 'ఆడేడండీ. యాడకెళ్లాడు?' అంటూ అడిగాడు.

ఇంతవరకు క్రిష్ణ విషయంలో యేదో తెలి యని బాధ్యతమీద వేసుకొన్నట్లుగా ఫీలైనానెమొ రాములమ్మ విషయంలో పెంచెలు కొద్ది విశాలబుద్ధి చూపిస్తే క్రిష్ణపట్ల కొంత న్యాయం జరిపించిన వాడి నౌతాననిపించింది నాకు. అందుకే కదిపాను.

'అది నా బిడ్లకు తల్లికాకుండా పోయిందా. ఇంక దానిబిడ్డకు తల్లిమాత్రం ఎందుకుండాలి'... సూటిగా పెంచెలు ప్రశ్నవేసాడు.

నేను జవాబు వెతుక్కోవలసి వచ్చింది. నేనేదో చెప్పబోయాను.

'అదంతా నాకుతెల్సు బాబూ ! ఆ ముండ యాడుందో దానికూతురేడ పన్జేస్తుందో అంతా తెలవ డను కొన్నారా ! ఎందు కూరకుండా ననుకొన్నారు. నా క్రిష్టిగాడికోసరం. ఆడికి అమ్మమీదెంత పేమ. దాని కూతురు సంటిదంటే యెంతయిది ! ఆడు బాధపడి పోతాడని ఊరకొండాగానీ లేకపోతే ఆపెళ్లాం ముండను నరికేసి పోలీసులకు సిక్కేవోణ్ణి !'

పెంచెలు సై పంచతో కళ్లొత్తుకొని 'నా బిడ్డకు బగమంతుడు తల్లిలేకుండా జేశాడు. నేనీ పని జేస్తే తండ్రికూడా లేకుండాపోతాడే అని నా తపన బాబూ' అంటూ బావురుమన్నాడు.

'అది సరే. ఆ పసిది యేం చేసిందని దాన్ని చూడొద్దంటావ్ ?'

'మీకు తెలియం దేముంటది. అది కట్టుకొన్నా డని నట్టేట్లో వొగ్గేసి వెళ్లినదాని కూతురు. దాని కడుపున పుట్టినాది. దీనిబుద్ధి అదేయ్యైతే నారాతే యింకో మొగాడికి రాస్తదని యిశారం దొరా!'.

నన్నెవ్వరో వీపుపై ఫెళ్లున చరిచినట్లైంది. అయినా కొద్ది తమాయించుకొని 'క్రిష్ణగూడ ఆమె బిడ్డడేగా' అన్నాను.

పెంచెలుకు వల్లమాలిన బాధేసింది. వగర్చు కొంటూ 'ఆడు నాబిడ్డ ! సెంద్రుడికైనా మచ్చ ఉందిగానీ నా కొడుకుబుద్ధికి సెరువులేదు' అన్నాడు. చటుకున నా రెండుచేతులు పట్టుకొని 'అన్నింటి కంటె యింకోభయం బాబూ ! వాళ్లమ్మమాటిని నన్నీ వయసులో యిడిసిపెట్టేస్తే నాగతేంకాను. ఈ ముసలితనంలో ఆసరాయేది బాబూ' అంటూ వెక్కిళ్ల పెట్టాడు.

అంతరాంతరాల్లో సుళ్లుదిరిగే అనుమాన భయం.

అర్ధంకాని మమతాను బంధం.

'ఏడవకు పెంచెలూ! నీ కొడుకు అందరిలాంటి బిడ్డకాదు. నీవ్ అదృష్టవంతుడివి'.

ముసలిపెంచెలు కళ్లల్లో ఆశ చిప్పిలిటం చూచాను.

'ఎలాగైనా క్రిష్ణమనసు అర్థం చేసుకో. క్రిష్ణజీవితం వికసించే పూవు. క్రొత్తగా ఎగర టానికి రెక్కలార్చే పిట్టలాంటిది. వాస్తవంగా బిడ్డకు తల్లీ తండ్రీ రెండురెక్కలు. అందుకోసరం మనం ఇష్టమున్నా లేకపోయినా మనసుతోకన్నా జీవితంలో రాజీ పడాలి ఆలోచించు. రాములమ్మను క్షమించగలిగితే... నీ బిడ్డకోసం...చేయి.'

రెండుక్షణా లాలోచించి 'సరేబాబూ—నా బిడ్డ కోసం నేనేమైనా చేయగలను. ఒకవేళ యేదైనా నా బిడ్డకు అంటూ' శంకతో చేయి చాపాడు. అభయ మిస్తున్నట్లు నాచేతి నుంచాను.

'చాలు బాబూ...చాలు. నాక్కాస్త యవధానం యివ్వండి. మళ్లీ మీరు తిరిగొచ్చేవేళకు అంతా అయి పోద్ది...అదుగో బిడ్డొస్తున్నాడు. ఆడి కివన్నీ సెప్ప బోకండి' అంటూ కొడుకును తప్పించుకొని వెళ్లాడు.

నే తృప్తిగా గాలి పీల్చుకొన్నాను. నిజంగా జీవి తంలో ఒక మంచిపని చేశాననుకొన్నాను.

*　　　*　　　*

'మీరు పోయే పని పండొద్దు సార్. బగమంతు డుంటోరు. నే సెప్తన్నాగా...వొచ్చేప్పుడు నాకేటి బగు మతిస్తారో చూస్తా !'

పెట్టెలో కూర్చొన్న నాకు నమస్కరించి చెప్పాడు క్రిష్ణ. ఆమాటలు నా గుండెలో చల్లనిగాలి వీచింది.

'మరైతే నీకేం కావాలో చెప్పరా ?'

'నా కేటి బాబూ ! సర్దా కడిగినా!'

వాడికేమైనా యివ్వాలనిపించింది. అందుకే రెట్టించి అడిగాను. ఇంతలో బండి కదలింది.

'అంత మనుసైతే మా సెల్లాము కొక లంగా జాకెట్టు పట్రండి సార్! నాకేటి'.

క్రిష్ణ చేతులు జోడించాడు. నే పులకించాను.

బండి వేగం పుంజుకొంది. అప్రయత్నంగా మా నాన్న తుదిమజిలీ గుర్తొచ్చింది.

నాన్న ! దేవుడు ! అరవైయేళ్ల జీవితం తాలూకు వడగాలుల్లో వగుడాకై పోయిన పరిపూర్ణ మానవుడు. నిండుమనసుతో 'పెద్దాడా' అని తల నిమిరే చల్లనిచేయి !

తన హయాంలో, పదహారేళ్లలో తండ్రిని పోగొట్టుకొని కుటుంబాన్ని బుజాలపై వేసుకొని, తమ్ముళ్ల చదువులూ, వాళ్ల పెళ్లిళ్లూ, పండగలూ పబ్బాలూ, సర్వమూ వాళ్లేయని తండ్రిలా తీర్చిదిద్దిన పెద్దబిడ్డ నాన్న !

కానీ వెనక్కుతిరిగి వృద్ధాప్యంలో చూచు కొంటే తండ్రి అప్పగించిన భార నిర్వహణలో,

కట్టుకొన్న పెళ్లాన్ని, కన్నపిల్లల్ని ఉపేక్షచేశానే, అనే విచారం మిగిలిం దాయనకు.

రెక్కలొచ్చిన పకులు ఎవరిగూటిని అవి చూచుకొన్నాయ్. వాళ్ల పెళ్లాలూ పిల్లలూ గూళ్ళూ— అంతదాకా నీడయిచ్చిన కొమ్మనే మరచారు.

బతకలేని బడిపంతు ఉద్యోగంలో బతుకీడ్చుకొచ్చి రిటైరైన నాన్నకు, పెళ్లికి సిద్ధమై కూర్చొన్న రెండో కూతురు పెద్ద సమస్యగా ఎదురైంది. గతం తలుచుకొని కళ్లనీళ్లు చేసుకొనేవాడు. అదే సమయంలో వారసత్వంలా, బడిపంతులై దిగబడ్డాడు తను. కొండంత ఆశ మళ్లీ చివురించింది. కానీ గొర్రెతోక జీవితంలో ఏంచేయ గలిగాడు. నాన్న బ్రదికుండగా చెల్లెలు పెళ్లి చేయలేకపోయాడు తను.

తుది క్షణాలో చేరువకు పిలిచి ... 'పెద్దాడా! అమ్మాయిరా...ఏంచేస్తావో' అంటూ కళ్లు వాల్చాడు. తుది శ్వాసలోగూడ ఆ కళ్లు కూతుర్నే చూస్తూ వాలిపోయాయి. ఆ నాటి బాస యింతవరకు నెరవేరలేదు.

ఎన్ని సంవత్సరాలు! అడిగిన కట్నం ఇచ్చుకోలేక అంతస్తులకుతూగలేక అన్నీ ఎండమావులే! మళ్లీ ఇన్నాళ్ల కొక్క అవకాశం. దూరపుబంధువు ద్వారా సంబంధం వచ్చింది. కొండంతఆశతో బయలుదేరాను...అమాయికపు పసికందు క్రిష్ణ పండౌంతుం దంటూ శుభం పలికాడు ... నిజంగా నా తపస్సు ఫలిస్తే! తిరుగు ప్రయాణంలో వాణ్ణి సంతోషపెట్టాలి. ఎంత పెద్దమనసురా క్రిష్ణా!

'నీవు కోరుకొనేట్లు యీ సమాజం మారిపోవాలిరా క్రిష్ణా! నా తరంలోని మనుషులు వెన్నెముకలేని జీవాల్లా! ప్రతి జీవీ స్వార్థంతో యింకో జీవిని తింటోందిరా!.

'ఒరేయ్ తమ్ముడూ! నే చెప్తున్నా! మీ తరంరా మీ తరంలో అందరూ నీలాంటి యువకులే పుట్టాల్రా! గుండె నిబ్బరంతో కండ కరగించి నవ సమజాన్ని సృష్టించు కొంటారురా! అప్పుడు నాలా ఓ చెల్లి పెళ్లి చేయడానికి నే పడుతోన్న వేదనలో లక్షాతొంభైవంతైనా నీవ్ పడడానికి వీల్లేదు! ఇప్పటి తరం తలొంచుకొనేలా మీ తరం నిలవాలిరా! ఆ నాడు నే బ్రతికుంటే, ఆ ముడతలుబడ్డ వయస్సులో, పండబారిన మనస్సుతో గుండె నిండుగా క్రొత్తరక్తాన్ని పుంజుకొని నీవెంట పరుగెడ్తారా! ఇది నిజంరా! నీ చెల్లి పెళ్లికోసరం నాలా బొట్టు బొట్టూ రక్తాన్ని పిండనక్కర్లేదురా తమ్ముడూ!'

ఇంతలో ఎవరిదెయ్యో నా బుజంమీద పడగానే భావలోకంలోనుండి యిటు దొర్లాను. ఫెళఫెళా క్రొత్తనోటులా టిక్కెట్ కలెక్టర్ చేయ్ జాపారు. టిక్కెట్టు అందించాను.

తల త్రిప్పేసరికి గమ్యం చేరింది ట్రైన్.

తిరుగు ప్రయాణం రెండ్రోజు లాలస్యమైంది. క్రిష్ణమాట నిజమైంది. నా చెల్లిపెళ్లి నిశ్చయమైంది.

తిరుగు ప్రయాణం ఎంత సంతోషం! ఇదంతా వాడి చలవే!

విజయవాడ వస్తోండగానే ఎక్కడలేని ఉత్సాహం నాలో ఉరకలేస్తోంది. ఆ పసిమనసులకోసం నే కొన్న ఫ్రాకూ షర్టూ క్రిష్ణ అగపడగానే, బండి దిగుతోండగానే అందీయాలి.

'ఆ కళ్లల్లో ఎన్ని మతాబాలు వెలుగుతవో చూడాలి'. అనుకొంటుండగానే బండి ఆగింది.

అదే నాబూట్ పోలీష్‌చేసిన స్థలం ... అరే ఏమిటి వాడు క్రిష్ణయేనా! ఆ నవ్వేది! ఆ చలాకీతనమేది!

'ఒరేయ్ క్రిష్ణా! ఆలస్యమైందని కోపమొచ్చిందిరా! రారా ఇవిగో ఏంతెచ్చానో చూడు... ఈ గౌను నీ చిట్టిచెల్లాయ్‌కి...ఇది...'

'సారూ' అంటూ గొల్లుమన్నాడు క్రిష్ణ.

అతని ప్రక్కనే చిట్టి బిక్కుబిక్కు మంటూ.

'అరే ! ఏమ్మైంది ...' నా సునను మూల్గింది.

'పాపం పెంచెలు మొన్న బండిక్రిందపడి చని పోయాడు సార్'. మరో పోర్టరు చెప్పాడు.

నాతల తిరిగింది. ఎక్కడుందీ ఏమ్మైందీ తెలి యడంలేదు.

'అమ్మగూడా ...'

'ఆ !'

'ఔను సారూ! మా అయ్యా శవాన్ని చూస్తూనే పడిపోయింది అంతే.'

'ఇక్కడ తలాకాస్త చందాలేసుకొని రెండు శవాల్ని దహనంచేసాం బాబూ. రారా క్రిష్ణా అంటే 'బాబుగా రొస్తారు. వారెంట తీసకెళ్తారు' అనిఒకటే యిది బాబు. ఆ నాటినుంచి వీడు పచ్చినీళ్లన్నా ముట్టలేదు. 'బాబు' వీళ్ల మునుపే తెలుసా సార్'. మరోవ్యక్తి.

క్రిష్ణ నా కాళ్లను చుట్టేసుకొన్నాడు.

'సార్ మా అయ్యసేతిలో సెయ్యేసి మీ కిష్ణ కొచ్చిన బయం లేదన్నారంట ... అయ్యా సచ్చిపోతూ 'వారే క్రిష్ణా బాబుగారు శాన మంచోరు ... తప్ప కుండా వొస్తారు. అరు రాగానే మా అయ్యా మీరు సెప్పి నట్లే చేశాడంట బాబూ' అని సెప్పమని పాణాలు యిడి సేసాడు'.

క్రిష్ణ చెప్తోన్న మాటలు వింటొొంటే నిలవ లేకపోతూ అతిబలవంతంమీద నిబ్బరించు కొన్నాను.

'మా కీడ దిక్కెవ్వరూ లేరు సారు. నన్నూ సిట్టామునూ మీయెంట తీస్కెళ్లండి. ఆడ హాస్టల్లో మా సెల్లాయ్ని జేర్పించండి...నేనేమొ...'

నాకు మాటలు పెగల్లేదు. రాతిబొమ్మ నైనాను.

'మీ రూరికే సదియించ క్కర్లేదు సారు. మీ కొక చిట్టి బాబున్నారంటిరిగా ... ఆరిని ఎత్తుకొని మోస్తాను. అబ్బాయ్గోర్ని ఏడవకుండా ఆడిస్తా ... మా సిట్టాంకూడా బాబుగోర్ని ఆడిస్తది. ఇంకా యింట్లో పనంతా అదే సారూ కంచాలు చెంబులు మా సెల్లి తొలుస్తది. నేనేమొ నీళ్లు తోడిపోస్తా...'

వాడిమాటలు చెవుల్లో రింగుమంటున్నా నాలో శూన్యం చోటుచేసుకొంది.

చేతిలో క్రొత్తగుడ్డలు జారిపడ్డాయ్.

నా రెండుచేతులూ ఆ యిద్దరి శిరాలను స్పృశించడానికి సాగాయ్...

నా ఎదురు శూన్యంలో కన్నీళ్లతో పెంచెలు ముఖం ...

నాలో !

సోల్ ఝెనిత్సిన్ అవస్థ

ఆలిస్ సోమర్‌ఫీల్డ్

ఇవాన్ దేనిసోవిచ్ జీవితంలో ఒక రోజు' అన్న ప్రఖ్యాతమైన కథ ప్రకటింపబడి పది సంవత్సరాలైంది. ఆ కథను సోల్‌ఝెనిత్సిన్ వ్రాశారు. ఆయన ప్రఖ్యాత రష్యన్ రచయిత. ఆ గ్రంథం రష్యాలోనే ప్రకటించబడింది. ఆ రోజులలో కృశ్చేవ్ అధికారంలో వున్నారు. ఆ గ్రంథ ప్రచురణకు ప్రత్యేకం మంజూరు చేశారు. వీరపూజానిరసనఉద్యమంలోభాగంగా ఆప్రచురణ జరిగింది. ఆ సంవత్సరంలోనే, అనగా, 1962 లో, సోల్‌ఝెనెత్సిన్‌ను సోవియట్ రచయితల సంఘంలో చేర్చుకున్నారు. అనగా, రచయితగా ఆయనను గుర్తించారు.

'ఇవాన్ దేనిసోవిచ్ జీవితంలో ఒకరోజు' అన్న ఆ కథాగ్రంథం ప్రచురణతో రష్యాలో స్టాలిన్ శకాన్ని తెగడుతూ ఉవ్వెత్తున రచనలు సాగాయి. విమర్శలు చెలరేగాయి. ఆ స్టాలిన్‌శకంనాటి ఘోరాలు ఆ విమర్శలలో కడిగివేయ బడినాయి. ఒక సందర్భంలో కృశ్చేవ్‌కే, ఆ విమర్శాప్రవాహానికి ఆనకట్ట కట్టడం అవసర మనిపించింది.

కృశ్చేవ్ తర్వాత బ్రెజ్నెవ్, కోసిగిన్‌లు అధికారంలోకి వచ్చారు. వారు ఆ నిరోధవిధానాన్ని మరింతగట్టిగా పాటించారు. ఆ విధానంయొక్క తీవ్రత సోల్‌ఝెనిత్సిన్‌కు అధికంగా తగిలింది. ఆయన అప్పుడు ఒకనవల వ్రాశారు. 'కాన్సర్ వార్డ్' అని—, అది 'నోవీమీర్' అన్న సాహిత్యపత్రికలో ప్రచురణ కావలసివుంది. ఆ ప్రచురణ జరగలేదు. చివరి క్షణంలో దానిని ప్రచురణకు వద్దని ఉపసంహరించి వేశారు. ఆ తర్వాత సోల్‌ఝెనిత్సిన్ 'ది ఫస్ట్ సర్కిల్' అన్న గ్రంథం రచించారు. సోవియట్ సాహిత్యాధికారులు దానిని తిరస్కరించారు.

కాని ఆయన అముద్రితరచనల వ్రాతప్రతులు ప్రచారంలోనికి వచ్చాయి. ఒకరి చేతులనుండి ఒకరి చేతులకు మారుతూ అవి ప్రచారాన్ని పొందాయి. అనతికాలంలో ఆ గ్రంథాలకు ఎంతో పాఠకలోకం ఏర్పడింది. ఎట్టకేలకు ఆ వ్రాతప్రతులు పాశ్చాత్యరాజ్యాలలోనికి వచ్చాయి. అక్కడ ప్రచురణ అయినాయి. ఇది జరగలేదే అనుకోండి; అయినా అప్పటికే రష్యాలో సోల్‌ఝెనిత్సిన్‌పేరు రోజులను రోకళ్లను ప్రసక్తం అయిపోయింది. ఆయన అంటే అక్కడ అపారమైన మన్నన పెరిగిపోయింది. అతి ప్రామాణికుడైన వ్యక్తిగా రష్యాలో జనులు ఆయన్నుగురించి పరిగణించడం మొలుదపెట్టారు. సత్యము, ధర్మము—ఈ రెంటికి ఆయన రక్షకుడు అన్నట్లు ఆ ప్రజలు భావించడం సాగించారు. అధికారులు ఆయన్ను సరిగ్గా చూడక పోవడంగూడా ఆ ప్రతిష్ఠాపతాకం పతాకస్థాయిని అందుకొనడానికి ఉపోద్బలకమైన కారణం అయిపోయింది.

ఈ పరిస్థితిలో ఎవరివున్నకాలను వారు ప్రచురించుకునే పద్ధతిని రష్యన్ అధికారులు ప్రోత్సహించక పోవడంలో ఆశ్చర్యం ఏమీలేదు. అదేవిధంగా దేశంలో నిషిద్ధమైన గ్రంథాలు విదేశాలకు ఎక్కి, అక్కడ ప్రచురణభాగ్యాన్ని నోచుకోవడంగూడా వారికి నచ్చినవిషయం కాకపోవడం సహజం. విదేశాలలో అటువంటి గ్రంథాలు ప్రచురితం అయినప్పుడు, వానిని రష్యాపై వ్యతిరేక ప్రచారం సాగించడంకోసం వినియోగిస్తూ వుండటం పరిపాటి అయిపోయింది. పాశ్చాత్య దేశాలలో తమ గ్రంథాలు ప్రచురణ అయ్యేందుకు వీలు కల్పించినందుకు కొందరు కొందరు రచయితలను సోవియట్ అధికారులు ఖైదులకుగూడా

పంపించారు. అటువంటివారిలో సిన్యావిస్కీ, దానియేల్ వంటి వారిని పేర్కొనవచ్చు. సోల్ఝెనిత్సిన్‌మీద రష్యాపత్రికలు పెద్ద ధ్వజం ఎత్తాయి. ఆయన తాను వ్రాసిన నవలల్లో సోవియట్ రష్యాను అప్రతిష్ఠాకరంగా చిత్రిస్తున్నాడన్న విమర్శ అది. విచిత్రం ఏమంటే, ఆ గ్రంథాలలో ఆయన ఏమి వ్రాశాడో, రష్యాలో ఆధికారికంగా ఎవ్వరికీ ఏమీ తెలియదు; అయినా విమర్శ ఆయన్నుగురించి అట్లా సాగుతోంది.

1970 లో సోల్ఝెనిత్సిన్‌కు నోబెల్ బహుమతి ఇచ్చారు. ఆయన గ్రంథాలలో రష్యన్ సాహిత్య సాంప్రదాయాలు బాగా పోషింపబడినాయని, ప్రబలమైన నైతికశక్తి ఆయన గ్రంథాలలో నిబిడమై వున్నదని ఆ నోబెల్ బహుమానప్రదాతలు వర్ణించారు. ఇది రష్యన్ అధికారులకు భరింపరానిదై పోయింది. వారి ఓర్పు విరిగేందుకు చివరి తూకపురాయిగా పరిణమించింది. అయినా వారు సోల్ఝెనిత్సిన్‌ను విచారణకు నిలపాలన్నంత సాహసికవృత్తికి దిగలేక పోయినారు. దీనినిబట్టి ఒకటి కన్పిస్తున్నది. సోవియట్ పత్రికలలో సోల్ఝెనిత్సిన్‌నుగురించి విరుద్ధ విమర్శలు వెలయింపజేస్తే, అక్కడికి అదే మంచిపద్ధతి కాగలదని ఆ అధికారులు అనుకున్నట్లు కన్పిస్తుంది.

(అప్పటికే సోల్ఝెనిత్సిన్‌ను ఈ సోవియట్ రచయితల సంఘంనుంచి గెంటివేశారు.)

కొత్త విమర్శ

రష్యాలో లిటరరీ గెజెట్—అని ఒక సాహిత్య పత్రికవుంది. అది విశేషమైన ప్రచారంగల పత్రిక. ఇప్పుడు ఆ పత్రికలో సోల్ఝెనిత్సిన్‌పై కొత్త విమర్శ వెలయించబడింది. ఈ విమర్శకు, తక్కిన విమర్శలకు ఒక్క తేడా వుంది. ఈ విమర్శ 'స్టెర్న్' అన్న పశ్చిమ జర్మనిలోని పత్రిక ప్రచురించిన ఒక వ్యాసం ప్రాతిపదికగా వెలయించబడింది. ఈ 'స్టెర్న్' పత్రిక రచయితలలో ఒకరు 'ఉత్తరకాకసస్' వెళ్ళారు. సోల్ఝెనిత్సిన్ పుట్టినప్రాంతం అది. అక్కడ సోల్ఝెనిత్సిన్ దగ్గర బంధువు ఒకావిడ వుంది. ఆవిడతో మాట్లాడి రావడానికి ఈ 'స్టెర్న్' రచయిత వెళ్ళారు. 'స్టెర్న్' పత్రిక ఈ రకమైన సాహసం చెయ్యడానికి వెనక కొంత కథవుంది. సోల్ఝెనిత్సిన్ కొత్తనవల 'ఆగస్టు 1914' ప్రచురణ అయింది. ఆ నవలలో చెప్పబడిన విషయాలకు, సోల్ఝెనిత్సిన్ జీవితానికివున్న పోలికలను, వైషమ్యాలను తెలుసుకోవాలన్న ఆకాంక్ష—ఆ వెనక కథ.

ఆ బంధువు స్త్రీ. సోల్ఝెనిత్సిన్‌కు మేనత్త అవుతుంది. వృద్ధురాలు. ఆమె సోల్ఝెనిత్సిన్ కుటుంబపు చరిత్రయొక్క వివరాలను గురించి చెప్పింది. సోల్ఝెనిత్సిన్‌లు అకించనులుకారు. ధనవంతులు. ఆ ధనంగూడా ఎక్కితక్కిగా వున్నవారు. విప్లవానికి పూర్వపు రష్యాలో సోల్ఝెనిత్సిన్ పినతండ్రి ఒక రోల్స్‌రాయస్‌లో ప్రయాణంచేసేవాడు. అటువంటి రోల్స్‌రాయస్‌లు రష్యాలో ఆ కాలంలో తొమ్మిదంటే తొమ్మిది వున్నాయి. అందులో ఇది ఒకటి. ఇక్కడ పేర్కొనదగిన అంశం ఒకటే. 'ఆగస్టు 1914'లో ఇటువంటి వివరం కొంతవుంది. 'స్టెర్న్' పాఠకులకు అది తేటతెల్లం చేయడమే అక్కడి సంగతి. లిటరరీ గెజెట్‌లో ప్రచురింపబడిన ఈ విమర్శలో నవలలోని ఆ వర్ణన వదిలివేయబడింది. సోల్ఝెనిత్సిన్‌కు సంబంధించిన వాని ఔచిత్యం ఏమిటో నిర్ణయించుకునే విషయం అక్కడ పాఠకులకే వదిలివేయబడింది. తాను న్యూనమైన సామాజిక సాదృశ్యాలను ఎంచడంలేదని లిటరరీ గెజెట్ వ్రాసింది. అయితే అక్కడ ఆ పోలిక ఎంచబడటం లేదన్న భావం కలగదు. సోల్ఝెనిత్సిన్ 1918 లో పుట్టారు. అప్పటికి వారి ఆస్తిపని అయిపోయింది. అప్పుడు వారు అకించనులే. సోవియట్ పద్ధతి విమర్శలో ఒక రకమైన ధోరణి సుస్థాపితమై వుంది. అది ఇది. తండ్రులు చేసిన పాపాలు ఏమన్నావుంటే, వానికి వారి పిల్లలనుగూడా బాధ్యులను చేస్తారు. ఆ పాపాలను ఆ పిల్లల తలలకుగూడా చుడతారు. వారి మనవళ్లనుగూడా వదిలిపెట్టరు. అట్లాకాదు అంటారు; అయితే కుటుంబచరిత్రలో వారికి ఆసక్తిలేదు అంటారు; అయితే వారు ఒక విదేశీ

పత్రిక ప్రతినిధిని—సంగతులు తెలుసుకునేందుకు ఎందుకు రానిచ్చినట్లు!

ఆ 'స్టెర్న్' వ్యాసం తర్జుమాచేసి వెయ్యడంలో లిటరరీ గెజెట్—ఇంకో విషయాన్నిగూడా వదిలి వేసింది. 1945 లో సోల్‌ఝెనిత్సిన్‌ను ఖైదుకు పంపారు. 'స్టెర్న్' వ్యాసంలో ఎందుకు పంపింది వుంది. లిటరరీ గెజెట్ తర్జుమా లోలేదు. ఆ 1945లో అది అట్లా ఎందుకు జరిగిందనగా — సోల్‌ఝెని త్సిన్—స్టాలిన్‌ను విమర్శించారు. యుద్ధంలో అగ్ర స్థానంలో ఆఫీసరు హోదాలోవుండి, యుద్ధం నడి పింప బడుతున్న తీరునుగురించి విమర్శచేశారు. సెన్సార్ అధికారులు ఆయనఉత్తరాలు పట్టుకున్నారు. ఇప్పుడు లిటరరీ గెజెట్ ఈ విషయాలను సోవియట్ పాఠకులముందు వుంచాలన్న వాంఛ కల్గినవారు కాక పోయినారు. స్టాలిన్‌శకంలో బాధలుపడిన అనేక లక్షలమంది వీరులలో సోల్‌ఝెనిత్సిన్‌కూడా ఒకరు— అన్న విషయాన్ని ఆ ప్రజల ఎరుకకు తీసుకు రారాదను కున్నారు.

ఆ 'స్టెర్న్' వ్యాసంలో ఏరిన కొన్ని భాగాలను వేస్తూ లిటరరీ గెజెట్ సంపాదకులు వానిమీద టిప్పణివంటి దానినిగూడా ప్రకటించారు. అక్కడ వారి విమర్శ రెండు ముఖాలుగా నడిచింది. 'ఆగష్టు 1914' సోవియట్ వ్యతిరేకత గల నవలఅని నిరూ పించాలన్నది ఆ విమర్శలో ఒకభాగం. అక్కడికి అదే ఒక పెద్దకార్యం. అందులోని విషయం 1914 లో రష్యాపొందిన పెద్ద పరాజయానికి సంబంధించింది. ఈ విమర్శ సందర్భంలో ఆ లిటరరీ గెజెట్ సంపాద కులు—ఆ నవల సోవియట్‌లకు వ్యతిరేకంగా వున్నదన్న విమర్శ చేసినట్లు చెప్పబడుతున్న పాశ్చాత్య విమర్శకు లనుగూడా కొందరిని ఉదాహరించారు. అట్లా చేసిన ఒకచోట ఆ పత్రిక సంపాదకులు టిప్పణి వ్రాయ వలసి వచ్చింది. అది ఎట్లా జరిగిందంటే, ఆ గ్రంథంలోవున్న 'రష్యాకు సంభవించిన పెద్దకష్టం' అన్న దానిని 1917 అక్టోబరు విప్లవానికి అను వర్తించే విధంగా ఆ టిప్పణి నడిచింది. సందర్భాన్ని బట్టి ఆ మాటలు 1914 లో రష్యాపొందిన పరా జయానికి చెందినటువంటివని స్పష్టంగా తెలుస్తూనే వుంది.

సోల్‌ఝెనిత్సిన్ అవలంబించిన సోవియట్ వ్యతిరేక ధోరణులపట్ల 'స్టెర్న్' వ్యాసం సానుభూతి కల్గివున్నదని ఆ సంపాదకులు ఒకమాట అన్నారు. నిజా నికి ఆ వ్యాసంమొత్తంమీద సోవియట్‌లకు వ్యతి రేకంగా వున్నమాట ఒక్కటికూడా లేదు.

లిటరరీ గెజెట్ చదివే పాఠకులకు అసలు 'స్టెర్న్' వ్యాసాన్ని చూచే, చదివే భాగ్యంలేదు. అందు వల్ల వారికి సంగతి సందర్భాలు ఏమిటో తెలుసుకోగల స్థితిలేదు. అక్కడ ఆ పత్రిక సంపాదకులు టిప్పణిలో ఉపయోగించిన తర్కం అందరికీ స్పష్టంగా కన్పించే స్థితిలో వున్నది. నోబెల్ బహుమాన గ్రహీత అయిన మహారచయితను విమర్శకు గురిచేయడానికి వారికి అక్కడతగిన ఉపపత్తులు లేవన్నదిగూడా స్పష్టంగా కన్పిస్తూవుంది. ఇటువంటి తగాదాలు తటస్థం అయినప్పుడు, వానిని తేల్చుకోడానికి వున్న పద్ధతి ఒక్కటే. అది సోల్‌ఝెనిత్సిన్ నవలలను రష్యాలో ప్రకటించడం; ఆయన ఏమి వ్రాశాడో చదువు కొని అక్కడి పాఠకులుఏమి అనుకుంటారో చూడటం. ఇటువంటి ఆలోచన అక్కడి అధికారులకు ప్రియ మైనదిగా తోచదు.

పాత పద్ధతి

లిటరరీ గెజెట్ మామూలు పాతపద్ధతి విమర్శల త్రోవలోనే పోయింది— సోల్‌ఝెనిత్సిన్ సంపన్న కుటుంబంలోంచి వచ్చాడు; ఆ కుటుంబం బీదవాళ్లను అణిచివేసింది.సోల్‌ఝెనిత్సిన్‌కు ఒక మేనత్తవుంది, వృద్ధురాలు. అతడు ఆమెను చూడ్డానికిగూడా పోడు; సోల్‌ఝెనిత్సిన్ జైలుశిక్ష అనుభవించాడు; ఒక సమిష్టి వ్యవసాయ క్షేత్రంలో సోల్‌ఝెనిత్సిన్ దగ్గర బంధువు పనిచేస్తున్నాడు. సోల్‌ఝెనిత్సిన్ అతణ్ణి చూడడు; — ఈ విధమైన పద్ధతిలో లిటరరీ గెజెట్ విమర్శవుంది.

ఈ విమర్శకు సోల్‌ఝెనిత్సిన్ సమాధానం వ్రాశారు. ఆ సమాధానం ఇంతవరకు ప్రచురణకాలేదు. కాని రష్యాలో అప్పుడే అది విశేష ప్రచారం పొందికూర్చుంది. మాస్కోలోని పాశ్చాత్యదేశాల పత్రికల విలేఖరులకుకూడా ఆ సమాధానాన్ని అందజేశారు. అందులో సోల్‌ఝెనిత్సిన్ ఇట్లా వ్రాశారు :

'నా దేశంలో వర్తమాన పరిస్థితులనుగురించి నేను ఇంతవరకు సూటిగానే నా రచనలలో వ్రాస్తూవస్తున్నాను. పొడుపు కథలకు, కథలు గాథలకు దిగలేదు.'

ఈ మాటల అర్థం ఇది. రష్యాలో ప్రస్తుత ప్రభుత్వాన్ని విమర్శించవలసి వస్తే, ఆ విమర్శను తాను సూటిగా, వంకర్లు తిరక్కుండానే చేసేవాడినని సోల్‌ఝెనిత్సిన్ అంటున్నారు.

'స్టెర్న్' వ్యాసాన్ని గురించికూడా ఆయన ఆ సమాధానంలో వ్యాఖ్యానించారు. తమ మేనత్తగారు నివశిస్తూవున్న 'ఉత్తర కాకసస్' ప్రాంతం విదేశీయులు ఎవ్వరూ ప్రవేశించరాని ప్రాంతం. అక్కడికి విదేశీయులు ఎవ్వరూ పోరాదని రష్యాప్రభుత్వం నిషేధించివుంది. అటువంటి పరిస్థితిలో 'స్టెర్న్' పత్రిక ప్రతినిధి అక్కడికి వెళ్లారంటే, అది అధికారుల అభ్యనుజ్ఞతోనే వెళ్లినట్లు; అందువల్ల ఇది మొదటినుంచి చివరిదాకా అనుకొని చేయబడినటువంటి పనా? సోవియట్ ప్రజలు ఏ వ్యక్తిని ఆదర్శపురుషుడుగా గౌరవిస్తున్నారో, ఆ వ్యక్తి పట్ల ప్రతిభని ఎల్లకాలానికి రుజూ చేసేందుకు చేసిన ప్రయత్నమా ?

—ఫోరమ్ వరల్డ్ ఫీచర్స్.

మధుగీత

శ్రీ అన్నాప్రగడ శ్రీరామమూర్తి

ఈ మధుమాసవేళ ధరియించిన లేజిగురాకు చీరలో
మామిడి సోయగమ్ము సుషమారమణీ రమణీయ రంజితా
రామ రమావిలాస మభిరామముచేసెను జాగృతిప్రదా
నామితశక్తముల్ శ్రుతము లయ్యెను మా కలకంఠ కంఠముల్.

గ్రాసము బాలపల్లవము—కంఠము పంచమ సుస్వరమ్ము—నా
వాసము సౌరభరాత రసవత్ ఫలవత్ సహకారశాఖ—మా
యీ సముదాత్తతల్ నిలుచు నిట్టులె వత్సరమెల్ల నన్న పే
రాస నుగాదిలక్ష్మి కుపహారము లిత్తుము చిద్విలాసముల్—

పదిరెండాకుల కాలచక్రగతిలో ప్రారంభమౌ క్రొత్త చు
ట్టిది—యీనాటికి నెన్ని చుట్లొ అయిపోయెన్ గాని యాగామిపై
మది నిర్మించిన ధర్మసత్రమునకున్ మార్గమ్ము జూపించు జా
తివివాంధత్వముమాపు ప్రొద్దుపొడుపీ దివ్యోత్సవారబ్ధితో.

ఈ చైత్రప్రథమ ప్రభాతసమయం బేతెంచి యౌత్సాహిక
ప్రాచుర్యమ్ము ఘటించె భారత హృదబ్జశ్రీ ప్రకాశింప నే
డీ చైతన్యము వెన్కదాగికొనెనా యీనాటి స్వప్నాభముల్
వాచామూర్తులు భావిసత్యములుగా వర్ధిల్ల వాంఛావళుల్—

మహాయోగి అరవిందుడు

శ్రీ "కాకుమాను తారానాథ్"

ఈ శతాబ్దపు ప్రారంభంలో, దేశం నిర్వీర్యత తోనూ ఒకవిధమైన స్తబ్దతతోనూ నిండిఉంది. అఖిల భారత జాతీయ కాంగ్రెస్, దేశాన్ని సక్రమ పంథాలో నడపలేకపోతున్నదని మేధావులంతా భావించ సాగారు. సరియైన నాయకత్వంలోపించింది. బ్రిటిషు ప్రభుత్వపు ధోరణికి ఎదురొడ్డి నిలువగల సామర్థ్యము, ఆకాంక్ష ప్రజలలో కరువయింది. 'భిక్షాం దేహి' సూత్రము రాజకీయాలకు మూలమంత్రమయింది. ఈ పరిస్థితులలో లార్డ్ కర్జన్ పుణ్యమా అని వంగ విభజన తలపెట్టాడు. దానితో బెంగాల్ ప్రజ మేల్కొంది. ఆ జాగృతబెంగాల్‌ప్రజల మేఘ గర్జనలముందు, ఆనాటి మితవాద నాయకులు నిలువ లేకపోయారు. శ్రుతి కలుపలేక పోయారు. సురేంద్ర నాథ బెనర్జీబోటివారు వెనుకబడి పోయారు. ముందుకొచ్చి కార్యభారాన్ని స్వీకరించవలసిన బాధ్యత ఒకే ఒక యువకునిపై పడింది. దానిని భగవదాదేశంగా భావించి,సర్వసమర్పణభావంతో స్వీకరించాడా నూనూగు మీసాల నూత్నయవ్వనుడు. 1906 కలకత్తా కాంగ్రెస్‌నాటికి ఆ యువకుని వయసు కేవలం 23½ సంవత్సరాలు మాత్రమే. ఆ నాటికే "వందే మాతరం" నినాదం బెంగాల్ ఎల్లలనుదాటి, యావద్భారత నినాదమయింది. 'వందేమాతరం" పత్రిక నాటికే సంపాదకీయాలలో అగ్నిని విరజిమ్ముతూ ఉంది. ఆ మహాపురుషుడే నాటి బాబు అరవిందఘోష్— తరువాత తరువాత యోగి అరవిందునిగా విశ్వానికే వెలుగును ప్రసాదించిన మహాపురుషుడు.

ఆ మహనీయుని జన్మదిన శతసంవత్సర జయంతి సందర్భంగా, క్లుప్తంగా, ఆయన జీవితాన్ని నా తోచినకొలది వివరించటానికి చేసిన ప్రయత్నమే ఈ వ్యాసము.

* * *

ఆలీపూర్ బాంబు కేసు సందర్భంలో అరవిందుని న్యాయవాది, దేశబంధు చిత్తరంజన్ దాస్, తన వాదనలో అరవిందుని వర్ణించిన తీరు అత్యద్భుతము. అరవిందుని జీవితానికి భగవంతుడే శ్రీ దాస్ ముఖతః వ్యాఖ్యానాన్నిచ్చాడా అనిపిస్తుంది. అరవిందుని శ్రీ దాస్ **'Poet of patriotism, prophet of nationalism, lover of humanity'** అని వర్ణించాడు.

భారత రాజకీయ రంగాన్ని శాశ్వతంగా వదిలి వేసి, తన మహత్తర యోగసాధన నిమిత్తము చంద్రనాగోర్‌కు, అక్కడనుండి పుదుచ్చేరికి పోయి, అక్కడ సాధనలో లీనమైన ఆయన జీవితం— దాదాపుగా పై వ్యాఖ్యలో ఇముడుతుందేమో ననిపిస్తుంది.

ఇందులో ఇంకో విషయం కూడా గర్భితమై ఉందనిపిస్తుంది. ప్రపంచంలోని మిగతా దేశాల సంగతి తెలియదు గాని ఈ దేశంలో మట్టుకు, దీని ప్రాచీనత, దీని చరిత్ర, దీని పరంపర, దీని సంస్కృతులను అర్థం చేసుకున్నవారెవరూ — ఈ దేశపు దేశభక్తులెవ్వరూ, జాతీయవాదులు కాకుండా పోలేరు. ఈ దేశపు దేశభక్తులెవ్వరూ విశ్వప్రేమికులు కాకుండా పోలేరు. ఈ దేశపు జాతీయ వాద మెప్పుడూ— అది ఈ దేశపు చరిత్రలో ప్రతిబింబించినంతవరకు— అంతర్జాతీయతకు వ్యతిరేకం కాదు. 'సర్వధర్మ సమభావమే' ఈ దేశపు ఆదర్శం— నాడూ, నేడూ కూడా. దానిని ఆచరించటంలో ఈ దేశపు ప్రజ బలహీనమైనప్పుడు ఒడుదుడుకు లుండ వచ్చు. కాని ఆదర్శంలో మార్పులేదు, మార్పు రాగూడదు.

భగవానుని ఉపకరణంగా వెలసిన ఈ మహాపురుషునిలో, చిరుతప్రాయంలోనే దేశభక్తి వెల్లివిరిసింది. పూర్ణయవ్వనంలో, కలకత్తా జీవితంలో భారత స్వాతంత్ర్య సమర రథ సారధిగా, స్ఫూర్తి ప్రదాతగా, జాతీయవాదవ్యాఖ్యాతగా వెలుగొందాడు. తదనంతరం పుదుచ్చేరి జీవితంలోని విశ్వప్రేమికు

డుగా, విశ్వవిజ్ఞాన వ్యాఖ్యాతగా, శాశ్వత రచనలను ప్రసాదించాడు. అలాంటి ఋషిపుంగవుడే అరవిందుడు.

* * *

హుగ్లీజిల్లాలో కలకత్తాకు సమీపంలోగల కొన్నాగర్, గ్రామమైనా— అనేకమంది ప్రముఖులకు ప్రసిద్ధి. ఆ గ్రామంలో కాళీప్రసాద ఘోష్, కైలాషిణీ దేవుల సంతానము కృష్ణధనఘోష్. వైద్య కళాశాల విద్యార్థిగానే, రాజనారాయణ బోస్ ప్రథమ పుత్రిక స్వర్ణలతాదేవిని వివాహమాడాడు. వివాహం తరువాత డాక్టర్ ఘోష్ ఉన్నత విద్యకోసం ఇంగ్లాండు పోయి తిరిగి వచ్చాడు. ఆయన విదేశీ నివాసము ఆయన దృక్పథంలో తీవ్రమైనమార్పును తెచ్చింది. ఒక్క ముక్కలో చెప్పాలంటే ''ఇంగ్లీష్'' అన్న ప్రతి దానిమల్లా వ్యామోహం కలిగింది. ఈ విధంగా అరవిందుడు జన్మించేనాటికి ఆ దంపతులు, ఆ నాటి వంగభూమిలోని రెండు ప్రముఖ అంతర్గత ధోరణుల సంగమమును, సర్వం ఆంగ్లానుకరణలో ఉందన్న దృక్పథము, ఈ పాశ్చాత్య అనుకరణ వ్యామోహానికి రోసి ''స్వ''ను తిరిగి కనుగొందాం అని ప్రయత్నించే ధోరణి—. ఈ దంపతుల పుత్రుడు, ఈ రెండు వ్యతిరేక ధోరణులకు ముందు ముందు సమన్వయాన్ని ప్రసాదించే అరవిందులయినారనటం అతిశయోక్తి కాదు. రాజనారాయణబోస్, ప్రముఖ సంస్కృత పండితుడే కాకుండా, బ్రహ్మసమాజపు అధ్యక్షత వహించి, చివరి రోజులలో హిందూ ధర్మోద్ధరణకు పాటుపడిన వ్యక్తి.

ఈ దంపతుల మూడవ పుత్రుడే అరవిందుడు 1872 సంవత్సరం ఆగస్టు 15 తెల్లవారు జామున 4—30 గంటలకు, కలకత్తాలోని బారిస్టర్ మనమోహనఘోష్ గృహంలో జన్మించాడు. బాల్యం విశేషాలు లేకుండా గడిచింది. డాక్టర్ ఘోష్ పిల్లల పెంపకానికి ఆంగ్లేయ దాదులను ఏర్పాటు చేశాడు. వచ్చీరాని ఆంగ్లము, హిందీలలో ఆ బాలురు కాలక్షేపం చేశేవారు. పూర్తిగా పాశ్చాత్య పెంపకంకోసం— డార్జిలింగ్‌లోని లోరెట్టో కాన్వెంటులో తన పిల్లలను చేర్పాడు, డాక్టర్ ఘోష్. ఇరిష్ స్త్రీచేత నడుపబడే ఆ కాన్వెంట్ కేవలం పాశ్చాత్య బాలబాలికల కోసమే నిర్దేశింపబడింది. అక్కడ రెండు సంవత్సరాలు గడిచిందో లేదో, 1879 లో డాక్టర్ ఘోష్— తన ముగ్గురు కుమారులు, వినయభూషణుడు, మనోమోహనుడు, అరవిందుడు, కుమార్తె సరోజినితో నిండు చూలాలైన భార్యతో, పిల్లల చదువులకోసం ఇంగ్లాండ్ బయలుదేరి పోయాడు. అక్కడే అరవిందుని కనిష్ట సోదరుడు బరీంద్రుడు జన్మించాడు. ఆరుసంవత్సరాలైనా సరిగానిండని అరవిందుడు, క్రైస్తవ మతాచార్యుడైన డ్రూవెట్ దంపతుల అధీనంలో ఉంచబడ్డాడు. మాంచెస్టర్‌లో తన బిడ్డలు ఏ భారతీయునితో కలవకూడదనీ, భారత దేశ ప్రభావానికి ఎంతమాత్రం లోనుకాకూడదని, డాక్టర్ ఘోష్ డ్రూవెట్‌కు ప్రత్యేకంగా ఆదేశమిచ్చాడు.

డ్రూవెట్ లాటిన్ భాషలో చక్కని పండితుడు. తన ఈ చిన్న శిష్యునికి లాటిన్, ఫ్రెంచి, భూగోళము, లెక్కలు వగైరాలు నేర్పసాగాడు. ఇంటివద్దనే చదువు కాబట్టి, అరవిందునికి తన ఇష్టం వచ్చినట్లు బైబిలు, షెల్లీ, కీట్సు వగైరాలన్నీ చదవటానికి వీలయింది. 1884 లో డ్రూవెట్ దంపతులు ఆస్ట్రేలియా పోవటానికి నిశ్చయించుకోవటంతో, అరవిందుని బాధ్యత డ్రూవెట్ తల్లికి అప్పగింపబడింది. తరువాత లండన్‌లోని సెయింట్ పాల్ స్కూలులో చేరాడు. ఆ ప్రధానోపాధ్యాయుడు డాక్టర్ వాకర్ స్వయంగా ఈ శిష్యునికి గ్రీక్‌భాషా బోధన మొదలు పెట్టాడు. తరువాత కేంబ్రిడ్జిలోని కింగ్స్‌కాలేజీవారు నిర్వహించిన వ్యాస రచన పోటీలో పాల్గొని— షేక్స్పియర్, మిల్టన్‌కవుల తారతమ్యాన్ని గురించి వ్రాసి— ఉపకార వేతనం పొందాడు.

డాక్టర్ కృష్ణధనఘోష్ విశాలహృదయుం కలవాడు. ధన సంపాదనలో నిపుణుడు కాడు. ఇంగ్లాండ్‌లోని తన కుమారులకు సకాలంలో ధనం పంపలేక పోయేవాడు. దీనితో వీరి జీవితం దుర్భరం అయింది. అరవిందుడు ఆ చిన్నతనంలోనే, కేవలం రొట్టె, టీలతో కాలం గడుపుతూ, ఆ ఘోరమైన లండన్ చలిలో కాలం గడిపాడు. కాని విద్యార్జనలో లోపం చేయలేదు. కింగ్స్ కాలేజి ట్రైపాస్‌లో ప్రథమ శ్రేణిలో ప్యాసయినాడు. ఐ.సి.ఎస్. పరీక్షకు కూర్చొని ప్రథమ శ్రేణిలో నెగ్గాడు. కాని గుర్రపుస్వారి పరీక్షల తప్పటంతో ఆ తతంగము ముగిసింది.

కాని చిట్ట చివరి రోజులలో డాక్టర్ ఘోష్ దృక్పథంలో కొంత మార్పు రాసాగింది. ఆంగ్లేయుల ఆచార వ్యవహారాలు ఆయనను ఎంత సమ్మోహితుని చేసినా, వారి పాలనా పద్ధతులు, వారి దేశంలో అవలంబించే ధోరణులను ఆయన ఆమోదించలేక పోయాడు. ఆంగ్లేయుల హృదయరాహిత్యాన్ని గురించి, కుమారులకు ఉత్తరాలలో వర్ణించటమే కాకుండా, "బెంగాలీ" పత్రికను ప్రత్యేకపు గుర్తింపులతో కుమారులకు పంపుతుండేవాడు. తన మానసిక ధోరణికి వ్యతిరేకంగా, విరుద్ధ వాతావరణంలో పెరుగుతున్న అరవిందుని హృదయఫలకంపై ఈ స్వల్ప విషయాలే గాఢముద్ర వేయసాగాయి. ఫలితంగా 1891 లో స్థాపింపబడ్డ "ఇండియన్ మజ్లిస్"కు కార్యదర్శి అవటమే కాకుండా, 'కమలము—ఖడ్గము' సంస్థలో కూడా సభ్యుడయ్యాడు. కాని ఈ సంస్థలు విరివిగా ఏ కార్యక్రమాలను ఇంగ్లాండ్‌లో నడపలేదు.

ఇంతలోకే నాటి బరోడామహారాజు శాయాజీరావ్ గైక్వాడ్ ఇంగ్లాండ్ రావటం జరిగింది. శ్రీ జేమ్స్‌కాటన్ ద్వారా అరవిందుని గురించి తెలుసుకుని, బరోడా రాజ్యపాలనా యంత్రాంగంలో అరవిందునికి స్థానమివ్వాయ సంకల్పించాడు. ఈ విధంగా 14 సంవత్సరాలదీర్ఘప్రవాసానంతరం, 21 సంవత్సరాల యువకుడుగా,1893 లో అరవిందుడు ఈ దేశంలో తిరిగి కాలుపెట్టాడు.

కాని విధి ఆడిన నాటకంలో డాక్టర్ ఘోష్ బలియైపోయాడు. అరవిందుడు "కార్తేజి" నౌకలో భారతదేశానికి బయలుదేరితే, ఆయన బ్యాంకర్లు, అరవిందుడు వేరొక నౌకలో బయలుదేరినట్లు పొరపాటు వర్తమానాన్ని, డాక్టర్ ఘోష్‌కు అందజేశారు. ఆ నౌక లిస్బన్ సమీపంలో ప్రమాదానికి లోనై మునిగిపోయింది. తన కుమారుడు అరవిందుడు మరణించాడనే అభిప్రాయంతో ఆ తీవ్ర ఆఘాతనికి తట్టుకోలేక మరణించాడు, డాక్టర్‌ఘోష్. ఈ విధంగా అరవిందునికి పితృవియోగం జరిగింది.

* * *

బరోడాలో మొత్తం అరవిందుడు 1893 నుంచి 1906 దాకా— షుమారు 13 సంవత్సరాలు గడిపాడు. అయితే 1906 లోనే, జీతం నష్టంమీద బరోడా కళాశాలను వదిలి కలకత్తా చేరాడు. ఈ స్వల్పకాలంలోనే, అరవిందుడు తన భావిజీవితానికి కావలసిన పునాదులను ఏర్పరుచుకొని, గట్టిపరుచుకున్నాడు. బెంగాలీ, సంస్కృత భాషలలో ప్రావీణ్యాన్ని సంపాదించాడు. తన స్వభావానుగుణంగా వివిధరంగాలలో కాలూనిన అరవిందుడు, బరోడా వదిలేనాటికి, సమగ్రదృష్టి కలిగి, గతాన్ని వర్తమానాన్నే కాకుండా, భవిష్యత్‌ను కూడా వూహించగలిగే తత్వజ్ఞుడయ్యాడు. అయితే ఈ కాలంలో ప్రత్యక్షంగా రాజకీయాలలో జోక్యం చేసుకోలేదు. కాబట్టి ప్రజలకు రాజకీయనాయకుడుగా పరిచయంకాలేదు.

తను నిరంతర సాధనతో, విపరీతమైన శ్రమతో అపూర్వంగా భారతీయ "జ్ఞానసంచయం" చేశాడు. ఆ రోజులలో ఆయనతో కొంతకాలం గడిపిన శ్రీ దినేంద్ర కుమార రాయ్ దానిని "యజ్ఞం"గా వర్ణించాడు. సాహిత్యరంగంలో, పత్రికారంగంలో, రాజకీయవ్యాఖ్యాతగా , యువశక్తి సంఘటనాకారుడుగా, ప్రచ్ఛన్నంగా ఉన్నా, యావద్భారత దృష్టిని ఆకర్షించాడు. లోకమాన్యతిలక్, సోదరి నివేదిత మొదలైన వారి పరిచయము, విప్లవకారులను సానుభూతితో అర్థంచేసుకొని, వారికి సహాయ సహకారాలను అందజేయుటం జరిగింది.

ఆ రోజులలో వారి జీవితం అతి సాధారణము. అహమ్మదాబాద్ మిల్లు ధోవతులతో, సాధారణమైన చెప్పులతో జీవితం గడిపేవాడు. ఉదయం 10 గంటలదాకా కవిత్వ రచనతో గడపటం, 11 గంటలకు స్నానము, భోజనము, భోజన సమయంలోనే పత్రికలు చదవటం ఆయన అలవాట్లు. సామాన్య భోజనము, సౌకర్యములు లేని గృహము, దోమలబాధ తెలియకుండా రాత్రులందు 1 గంటదాకా లాంతరుముందు గ్రంథావలోకనము, వారి నిత్యకృత్యము. ప్రతినెలా పుస్తకాలు కుప్పతిప్పలుగా వస్తుండేవి. నెలాఖరుకు చేతిలో దమ్మిడీ లేకుండా పోయేది. కాని తల్లి పోషణకు, సోదరి చదువుకు ప్రతినెలా డబ్బు పంపేవాడు.

బరోడాలోని మరొకఘటన వివాహం. భూపాల బోస్ కుమార్తె మృణాలినీదేవిని, 14 సంవత్సరాల బాలికను ఏప్రిల్ 1901 లో అరవిందుడు వివాహమాడాడు. వివాహానంతరము భార్య చెల్లెళ్లతో కలిసి

కొద్దినాళ్లు నైనిటాల్ పోయాడు. అరవిందుని వైవాహిక జీవితం మన దృష్టిలో ఏమంత సుఖ ప్రదం కాదేమో! అదయినా కేవలం 9 సంవత్సరాలు మాత్రమే. అరవిందుడు చంద్రనాగోర్‌కు పోయేదాకా మాత్రమే సాగింది. ఈ స్వల్పకాలంలో నయినా మృణాలినీదేవి ఎక్కువభాగం దేవఘర్ లోనే కాలం గడుపుతుండేది.

వీటన్నిటిమధ్యనే ఆంగ్ల భాషలో అపూర్వమైన సాహిత్య సృష్టి జరిగింది. ముఖ్యంగా ఆంగ్ల భాషలో కవిత్వమూ, ఆంగ్లంలోకి అనువాదాలు అత్యద్భుతంగా సాగాయి. నిజాని కాయన కవిత్వము ఇంగ్లండ్‌లో విద్యార్థిదశలోనే ప్రారంభ మయింది. కాని ప్రచురణలు భారతదేశంలో జరిగాయి.

కాని జీవితమంటే ఇదేనా? యూరోపియన్ నాగరికత తాత్కాలిక కాంతులతో భారతీయులు దృష్టి మందగించింది. ప్రతి దానిని మేధతోనే ఆలోచించాలి అనే ధోరణి పెరిగింది. విద్యాధికులలో ఏ ధోరణి ఉందో తెలియటం లేదు. ఇంగ్లాండ్‌లో విద్యాభ్యాసం చేసిన వ్యక్తి అయితే మరీ వికృత మయ్యాడు. డాక్టర్. రాధాకృష్ణ పరిభాషలో, ఆ వ్యక్తి ఎలా తయారయాడంటే his voice became an echo, his life a quotation, his soul a brain and his free spirit a slave to things'. ఈ అకర్మణ్యత నుంచి బయట పడటానికి మార్గ మేమిటి? దేశీయులను జాగృతం చేయాలి. దానికిగాను వారిలోని స్తబ్దతను పారద్రోలాలి. వారికి ఆనాటి ఏకైక రాజకీయ పక్షం, కాంగ్రెస్ పట్ల గల భావాలలో మార్పు తేవాలి. వీలయితే కాంగ్రెస్ నాయకులలోనే చలనం గలిగించాలి. వారిని నాటి "భిక్షాపాత్ర" రాజకీయ ధోరణినుండి మరల్చగలగాలి. ఈ ఉద్దేశ్యంతో, తన ఒకనాటి కేంబ్రిడ్జి సహాధ్యాయి, దేశపాండే అధ్వర్యాన వెలువడే "ఇందు ప్రకాశ్" పత్రికలో "పాత దీపాలకు కొత్త దీపాలు" అనే నామకరణంతో వ్యాసరచనకు పూనుకున్నాడు. ఆగష్టు 1893 నుంచి మార్చి 1894 దాకా ఈ వ్యాసాలు సాగాయి. "ఒక గ్రుడ్డివాడు ఇంకొక గ్రుడి వానికి దారిచూపితే, ఇరువురూ గోతిలోపడరా" అంటూ ప్రారంభమైన ఈ వ్యాసాలు దేశంలోని మేధావులలో తీవ్రమైన అలజడిని రేపాయి. మహాదేవ గోవిందరానడే బోటి నాయకుడు, "ఇందు ప్రకాశ్" సంపాదకునికి, ఆ ధోరణిలో వ్యాసాలు సాగితే, ప్రమాదం తప్పదని హెచ్చరించాడు. దానితో సంపాదకుని కోరికమీద, వ్యాసాల తీవ్రత తగ్గింపబడింది. కాని వాటిలోని వ్యంగ్యానికి, తీవ్రతకు ఆ వ్యాసాల కవే సాటి. ఫిరోజు షా మెహతా, దాదాభాయ్ నౌరోజీ బోటి వారి ధోరణులు, వారివారి పేర్లు ఎత్తబడి, విమర్శింపబడి, అపహాస్యం చేయబడ్డాయి.

ఫిరోజు షా మెహతా దేశభక్తి resticted patriotism అని వర్ణింపబడింది. తన తీవ్రతను ఈ వ్యాసాలలో తగ్గించవలసి వచ్చింది కాబట్టి, షుమారు అదే కాలంలో బంకించంద్రుని మీద సాహిత్య వ్యాసాలను రచించ ప్రారంభించాడు. దానిలో కాంగ్రెస్‌ను 'Indian unpati nal Congress' అని పిలిచాడు. ఈ విధమైన వ్యాస పరంపర పశ్చిమ భారతాన్నంతా దిగ్భ్రమ చెందించి, నాటి కాంగ్రెస్ నాయకుల వెన్నుమీద చళ్లున చరిచింది.

ఈ కాలంలోనే ఇంకో రంగంవైపు కూడా దృష్టి సారించాడు. బెంగాల్ నుండి వచ్చిన జతీన్ బెనర్జీని, యు. పి. వాస్తవ్యుడుగా పరిచయం చేసి, బరోడా సైన్యంలో చేర్చాడు. 1900 లో అతనిని విప్లవోద్యమ స్థాపనకు బెంగాల్ పంపాడు. తరువాత అరవిందుని తమ్ముడు బరీంద్రుడు కూడా అన్న దగ్గరకే చేరాడు. అతనిని కూడా కొద్దికాలం తరువాత కలకత్తా పంపాడు. అంతేకాకుండా తాను స్వయంగా 1902 ప్రాంతాలలో బెంగాల్‌లో విస్తృతంగా పర్యటించాడు.అన్ని శాఖలనూ చూడటం, తాను స్వయంగా కొంతమందితో పరిచయాలు ఏర్పరచుకోవటం జరిగింది. తరువాత, ఈ సందర్భం లోనే, భారత పునరుద్ధరణానికి తన సర్వస్వాన్ని సమర్పించిన ఇరిష్ స్త్రీ, సోదరి నివేదిత, బరోడాలో అరవిందుని కలవటానికి వచ్చింది. అరవిందుని ద్వారా బరోడా మహారాజును కలిసి, విప్లవోద్యమానికి ఆయన సహాయసహకారాలను అర్థించడమే ఈ రాక ఉద్దేశ్యము. బరోడా మహారాజు తన నిర్ణయాన్ని వాయిదావేశాడు. కాని అరవిందుడు ఇటువంటి విష

యాలలో ఉత్సాహం చూపుతున్నందుకు ఆశ్చర్య పోయాడు.

ఈ సందర్భంలోనే, బంకించంద్రుని "ఆనంద మఠం" నుంచి గ్రహించిన స్ఫూర్తితో కాబోలు, అరవిందుడు "భవానీ మందిర్" పథకాన్ని రచించటం జరిగింది. ఇది సర్వసంగపరిత్యాగులైన యువ వీరులను నిర్మించే పథకం. దేశసేవ కొరకు వారు సర్వ సమర్పణం చేయాలి. ముఖ్యమైంది, దేశంపట్ల మాతృత్వ భావన. ఇది కార్యరూపం తాల్చకపోయినా, బ్రిటిష్ సి. ఐ. డి. అధికారుల దృష్టిని ఆకర్షించి, రవులట్ నివేదికలలో గూడా స్థానాన్ని పొందింది.

ఈ ప్రబోధాలతో దేశమంతా అట్టుడికినట్లుడక సాగింది. ఆనాటి ప్రభావ మెలాంటిదంటే రవీంద్రనాథ టాగూర్ 1904లో "స్వదేశీసమాజ్" అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. 1904—1905 ప్రాంతాలలో జపాన్ రష్యామీద తీసినదెబ్బ, ఈ దేశ ప్రజలకు సంతోషంతో ముంచెత్తింది. ఒక యూరప్‌ఖండ శక్తిని జపాన్‌బోటి ప్రాచ్యందేశం దెబ్బతీయ గలిగింది. అంతేకాక ఇటలీలోని దేశభక్తులు మేజనీ, గారిబాల్డీ, కౌంట్ కీవర్, విక్టర్ ఎమ్మాన్యుయల్‌ల జీవితాలు ఈ దేశస్థులను ఉత్తేజ పరచసాగాయి.

ఈ పరిస్థితులలో బెంగాల్ విభజన రూపొంద సాగింది. జార్జి నాథానియల్ కర్జన్ సమర్థుడైన పరిపాలకుడే. కాని బెంగాల్‌లో ఉవ్వెత్తుగా లేచిన స్వదేశీ ఉద్యమాన్ని భరించలేక పోయాడు. బెంగాల్ విభజన దీనికి సరియైన మందు అని భావించాడు. కాని నాటి బెంగాల్ ప్రజ దీనిని పూర్తిగా వ్యతిరేకించింది. వేలకువేల బహిరంగ సభలు జరిగాయి. వినతిపత్రాలు సమర్పించబడ్డాయి. 1951 ఆగష్టు 7 న కలకత్తా టవున్‌హాలులో జరిగిన బ్రహ్మాండమైన బహిరంగసభలో విదేశీవస్తుబహిష్కరణ, స్వదేశీ తీర్మానాలు చేయబడ్డాయి. మొదటిసారిగా "వందేమాతరం" నినాదమయింది. 1885 లో కాంగ్రెసు స్థాపించబడ్డా, అంతకుముందే 1882 లోనే "ఆనంద మఠము" నవల వ్రాయబడినా, 1905 లో బెంగాల్ విభజనతో బెంగాల్ ఆత్మలో నుంచీ, ఒక్కసారి విస్ఫులింగం లాగా ఈ గీతం బయటికొచ్చి ప్రచారమయింది.

బెంగాల్‌లో వినిపించిన ఈ శంఖనాదం వృథా కాలేదు. మహారాష్ట్రంలో అది ప్రతిధ్వనించింది. లోకమాన్య తిలక్ తన "కేసరి" పత్రికలో ఈ ఉద్యమాన్ని బలపరచాడు. లార్డ్ కర్జన్ బెంగాల్ విభజనకు ఏ దినాన్ని నిర్ణయించాడో, ఆ దినమే బెంగాల్ ప్రజల విభజన నిరసన దినోత్సవంగా జరప దలచుకుంది.

1906 మార్చిలో అరవిందుని తమ్ముడు బరీంద్రుడు "యుగాంతర్" బెంగాలీ వారపత్రికను స్థాపించాడు. 1906 ఏప్రిల్ 14 న బారిసాల్‌లో జరిగిన వంగరాష్ట్ర మహాసభలో అరవిందుడు పాల్గొన్నాడు. అశ్వనీ కుమార దత్ జన్మస్థల మిది. ఆయనే అధ్యక్షత వహించాడు. కాని సమావేశాలు నిషేధించబడ్డాయి. వూరేగింపుమీద లాఠీచార్జి జరుపబడింది. స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంలో ప్రప్రథమ లాఠీచార్జి ఇదేనేమో! ఈ తీవ్రమైనమార్పులతో, తన కార్యక్షేత్రము కలకత్తా అని గుర్తించిన అరవిందుడు, ఇక బరోడాలో ఉండలేకపోయాడు. వద్దన్న మహారాజు కోరికను కూడా మన్నించకుండా కలకత్తా చేరాడు. నాటికి ఆయన జీతం వైస్‌ప్రిన్సిపాల్‌గా రు. 750 లు సుమా!

* * *

అరవిందుని కలకత్తా జీవితపు రోజులు— భారత స్వాతంత్ర్య సమర చరిత్రలో మరపురాని రోజులు. సుబోధ మల్లిక్ విరాళంతో కలకత్తాలో నేషనల్ కాలేజి స్థాపింపబడింది. అదే మాసంలో "వందేమాతరం" పత్రిక స్థాపింపబడింది. రానురాను ఈ పత్రిక బాధ్యతలన్నీ అరవిందునిమీదనే పడ సాగాయి. ఈ పరిస్థితులలో అరవిందుని ఆరోగ్యం చెడింది. అయినా అలాగే అస్వస్థతతో బెంగాల్‌లో జరుగబోయే కాంగ్రెస్ మహాసభలకు ముందు, బెంగాల్ పర్యటన జరిపాడు.

1906 కలకత్తా కాంగ్రెస్ కొన్ని ప్రత్యేకతల కాంగ్రెస్. బెంగాల్ విభజనతో, 'వందేమాతరం' ప్రచారంతో బెంగాల్ కుతకుతలాడు తున్నది. ప్రజా హృదయం భగభగ మండుతున్నది. యువతరం కాంగ్రెసు అధ్యక్షునిగా లజపతిరాయ్‌నో, లోకమాన్యునో కోరుకుంటున్నది. కాని, అధ్యక్షవరణం

చేయవలసిన ఆహ్వాన సంఘం మితవాదుల ప్రాబల్యంతో నిండిఉంది. తిలక్ పేరు వీగిపోయింది. చివరకు లండన్‌లోని దాదాభాయ్ నౌరోజి పిలిపించబడ్డాడు. నౌరోజీ బెంగాల్ ప్రజా హృదయారాటాన్ని చూడగలిగాడు. అధ్యక్షోపన్యాసంలో 'స్వరాజ్య' నినాదాన్నిచ్చాడు. దాని అర్థం ఆయన దృష్టిలో ఎంత సంకుచితంగా ఉన్నా, బెంగాల్ ప్రజ ఆ నినాదాన్ని సంతోషంతో ఆహ్వానించింది. అరవిందుడు 'వందేమాతరం' వ్యాసాలలో విమర్శాత్మకంగా, ఆమోదించాడు. బాంబే కార్పొరేషన్ సింహం ఫెరోజ్‌షా మెహతా, తనకన్న పెద్ద సింహం జాగృత బెంగాల్ ప్రజలను చూశాడని వ్యంగ్యం విసిరాడు.

ఇంకొక విప్లవ దినపత్రిక, మతంరీత్యా క్రైస్తవుడైన బ్రహ్మబాంధవ ఉపాధ్యాయ సంపాదకత్వంలో వెలువడ సాగింది. అదే "సంధ్య". వివేకానందుని సోదరుడు భూపేంద్రనాథ దత్ ఒక వ్యాస రచనకు శిక్షకు పాత్రుడయ్యాడు. అరవిందుని సలహామీద వాదించ నిరాకరించాడు భూపేంద్ర నాథ దత్. తరువాత అరవిందుని మీదనే వారంటు జారీ అయ్యింది. ఈ కేసుతో అనుకోని విషయాలు బయట పడ్డాయి. ఇంతవరకు అరవిందు డెంత వాడైనా, బయటి ప్రపంచానికి ఉద్యమ నాయకుడుగా తెలియదు. కాని దీనితో యావద్భారత దేశానికీ— యువ బెంగాల్, జాగృత బెంగాల్" "ఆత్మ స్వరూపి", "వందేమాతరం" వ్యాసకర్త ఎవ్వరో తెలిసింది. అరవిందుని పేరు దేశమంతటా మార్మోగింది.

ఈ స్వాతంత్ర్య సమరంలోని చతురంగ బలాలు— స్వదేశీ ఉద్యమం, విదేశీవస్తు బహిష్కరణ, జాతీయవాదము, జాతీయ విద్య. ఈ సమర వాహినీ సర్వ సైన్యాధ్యక్షుడు అరవిందుడే కాని ఒక బలానికి తాను ప్రత్యక్ష బాధ్యత వహించాడు. అదే జాతీయ విద్య. ఈ అనుదిన రాజకీయాలలో నిమగ్నమయితే తన బాధ్యతను తాను సక్రమంగా నిర్వహించలేననే ఉద్దేశ్యంతో, ఆగష్టు 1907 లో తన ప్రిన్సిపాల్ పదవికి రాజీనామా సమర్పించాడు. ఆనాడు ఆయన విద్యార్థుల కిచ్చిన సందేశము— ఈ దేశపు ప్రసంగాలలో శాశ్వతంగా నిలిచేది, మరపురానిది, సర్వ కులాలకు వర్తించే సందేశము.

'వందేమాతరం' సంపాదకు డెవరు? ఈ విషయాన్ని ఋజువు చేసుకునేందుకు ప్రభుత్వం బిపినచంద్రపాల్‌ను సాక్షిగా పిలిచింది. కాని ఆయన సాక్ష్యం చెప్పటానికి నిరాకరించటంతో, కోర్టు ధిక్కారంక్రింద ఆయనకు శిక్ష పడింది. తరువాత అరవిందుడు ఈ కేసులో విడుదల చేయబడ్డాడు.

తరువాతి ఘట్టం సూరత్ కాంగ్రెస్. నిజానికి 1907 కాంగ్రెస్ నాగపూర్‌లో జరగాల్సింది. కాని అతివాదులను చూసి, గాభరాతో సర్ ఫిరోజ్‌షా మెహతా బోటివారు దానిని సూరత్‌కు మార్చారు. దీనికి నాందీప్రస్తావనగా మిడ్నపూర్‌లో బెంగాల్ రాజకీయ మహాసభలు జరిగాయి. మహాసభ దాదాపు రెండుగా చీలింది. అతివాదులంతా అత్యుత్సాహంతో సూరత్ ప్రయాణం కట్టారు.

సూరత్ సంఘటనలు నేడు అత్యంత ప్రసిద్ధాలు. డాక్టర్ ఘోష్ అధ్యక్షోపన్యాసం మొదలు పెట్టడంతోనే, తిలక్ అభ్యంతరం తెలుపుతూ వేదిక మీది కొచ్చారు. జరిగిన గందరగోళంలో, ఒక చెప్పు వేదికమీదికి విసరబడింది. దానితో సభ భగ్నమయింది. జాతీయవాదులంతా వేరే సమావేశం జరుపుకుని తీర్మానాలు చేసుకున్నారు. దీనితో అరవిందుడు అఖిలభారత నాయకుడయ్యాడు. బాంబే, పూనా, నాసిక, ధూలియాలలో పర్యటించి కలకత్తా చేరాడు. వెంటనే పాట్నాలో జరిగిన మహాసభలో పాల్గొన్నాడు.

తరువాతి రెండు మాసాలు అరవిందుని లేఖిని అత్యంత నిశితంగా పనిచేసింది. యావద్భారత సమస్యలు— ఆర్థికాలతో సహా— ఆయన దృష్టిని తప్పించుకోలేక పోయాయి. ఏప్రిల్ మాసంలో చంద్రనాగోర్ సమీపంలోగల ప్రాంతాలలో పర్యటన చేశాడు.

ఇంతలోనే దేశాన్ని యావత్తూ మార్చగల సంఘటనలు రూపొందాయి. కింగ్స్‌ఫర్డ్ కలకత్తాలో నాలుగు సంవత్సరాలు మేజస్ట్రేటుగా పనిచేసి, రాక్షసుడని ప్రసిద్ధిచెందాడు. తరువాత బీహార్‌లోని

ముజఫర్‌పూర్ జిల్లా జడ్జిగా పోయాడు. బెంగాల్ విప్లవకారుల సంఘం ఇతని మీద పగదీర్చుకో నిశ్చయించింది. కాని, దురదృష్టవశాత్తు, కింగ్స్ ఫర్డ్ బండి అనుకొని జరిపిన బాంబు ప్రయోగంలో ఇరువురు ఆంగ్లేయ స్త్రీలు మరణించారు. దేశం దిగ్భ్రమ చెందింది.

ప్రభుత్వం ఏది ఏమైనాసరే ఈ రహస్యాన్ని భేదించతలచుకుంది. అరవిందుని పేరుతోగల మురారిపూర్‌బాగన్ సోదా చేయబడి, అరవిందుని సోదరుడు బరీంద్రుడు, ఉలాస్కర దత్ వగైరాలు అరెస్టు చేయబడ్డారు. అరవిందుడు కూడా అరెస్టు చేయబడ్డాడు.

దీనితో అరవిందుని జీవితంలో సురో ఘట్టము ముగిసింది. తరువాతది అరవిందుని ఆలీపూర్ జీవితము అదే నిరంతర కార్యక్రమా లతో గూడిన ఆయన ఆనాటి జీవితానికి విశ్రాంతి "ఆశ్రమ వాసము" కూడా.

*　　*　　*

ఈ తతంగమే ముజఫర్‌పూర్ బాంబే కేసు. ఇందులోని న్యాయాధీశుడు అరవిందుని సహాధ్యాయి బీచ్‌క్రాఫ్ట్ కావటము ఇంకో వింత. అప్రూవర్‌గా మారిన నరేంద్రనాథ గోస్వామిని సత్యేంద్రనాథ బోస్, కన్హయ్యలాల్‌దత్‌లు కాల్చి చంపారు. అర విందుని విచారణ ముగిసే నాటికి నాలుగు యువ కిశోరాల ఆత్మాహుతి జరిగింది. ఖుదీరాంబోస్, ప్రఫుల్ల చాకీ, కన్హయ్యలాల్‌దత్, సత్యేంద్రనాథ్ బోస్‌లు. ఇరువురు అధికారులు విప్లవకారుల క్రోధా నికి గురిఅయ్యారు. పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్ ఆశు బిస్వాస్, పోలీసు డిప్యూటీ సూపరింటెండెంట్ శ్యామ్యూల్ ఆలమ్‌లు.

అక్టోబరులో ఆలీపూర్ సెషన్సు జడ్జిముందు ప్రారంభమైన ఈ కేసు షుమారు 3 నెలలు సాగింది. ఇంకొక కర్మయోగి చిత్తరంజన్‌దాస్ న్యాయవాదిగా పనిచేయ ప్రారంభించాడు. తన మన ధనాలను అరవిందునికి ధారపోశాడు. ప్రతిఫలాన్నెంతమాత్రం ఆశించ లేదు. కేసు పూర్తయేనాటికి ఆ మహామహు నికి మిగిలింది రు. 50,000ల అప్పు మాత్రమే.

అరవిందుని సోదరి సరోజిని కేసు నిమిత్తం ధన సహాయంకోసం చేసిన ప్రకటన ఫలితంగా దేశం లోని నలుమూలల నుండేకాక విదేశాల నుండి కూడా కొద్ది కొద్దిగా సహాయం లభ్యమయింది. చిత్తరంజనుని వాదం తొమ్మిది రోజులు అనర్గ ళంగా సాగింది. ఆయన ఆనాటి వాదం నేడూ మన చెవులలోమార్మోగుతుందనటం సత్యదూరం కాదేమో!

బీచ్‌క్రాఫ్ట్ అరవిందుడు నిర్దోషి అని తీర్పు చెప్పాడు. కాని ఉలాస్కర్‌దత్, బరీం ద్రులకు ఉరిశిక్ష విధింపబడింది.కలకత్తా హైకోర్టుకు అప్పీలుచేసి, చిత్తరంజనుడు తిరిగి వాదం సాగించి, ఆ తరుణ రత్నాలను ఉరికంబం నుండి తప్పిస్తాడు. దాని బదులు ద్వీపాంతరవాసశిక్ష విధింప బడింది.

తరువాత తరువాత ఈ వీరులు అండమాను దీవులలో పడిన బాధలు, 'స్వాతంత్ర్యవీర్' వినాయక దామోదర సావర్కార్ అధ్వర్యాన వారు సాగించిన వీరోచిత పోరాటము, అరవిందుని జీవిత చిత్రణలో అప్రస్తుతమైనా, భారత స్వాతంత్ర సమర చరిత్ర నాటకంలో, విప్లవాంకంలో స్వర్ణపుటలు .

విడుదల చేయబడిన అనంతరం కొంతకాలం అరవిందుడు తన పినతండ్రి కృష్ణ కుమార మిత్తర్ గృహంలో విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు. మిత్తర్ ఎక్కడ ఉన్నాడు? ఆగ్రా జైలులో మగ్గుతున్నాడు.

తరువాత అరవిందుడు ఉత్తరపరాలోని 'సనాతన ధర్మ సంఘం' వారి కోరికమీద అక్కడ ప్రసంగించాడు. 1909 మే 30న జరిగిన ఈ ప్రసం గం అరవిందుడు జెయిలు నుండి బయటపడిన తరువాత చేసిన ప్రథమ ప్రసంగం లాంటిది. మొట్ట మొదటిసారిగా తన ఆలీపూర్ జెయిల్ అనుభవా లను వివరించాడు. ఏవిధంగా జైలులో తాను కృష్ణుని, వాసుదేవుని, నారాయణుని సర్వవ్యాపిగా సర్వ జీవులలో ఇమిడి ఉన్నవానిగా చూడగలిగిందీ ఏవిధంగా ప్రథమంగా తాను గీతలో వర్ణింపబడిన సర్వసమర్పణభావాన్ని అర్థం చేసుకున్నదీ వివరి స్తాడు. తరువాత ఈ దేశపు స్వాతంత్ర్య సమర ఉద్దేశాన్ని, జాతీయవాద నినాదం వెనుకగల మహో త్తమ ఆధ్యాత్మిక భావాన్ని వివరించాడు. ఈనాడు ఆ ఉపన్యాసం చదివిన అధునాతనులకు అది కొరు

కుడు పడదు. ఏవిధంగా సనాతన ధర్మము జీవించ వలసిన ధర్మమో వివరించి తన ఉపన్యాసాన్ని ఈ విధంగా ముగిస్తాడు.

'... I say that, it is the Sanatana Dharma which for us is nationalism. This Hindu nation was born with the Sanatana Dharma, with it it moves and with it grows. When the San tana Dharma declines than the nation declines, and if the Sanatans Dharma were capable of perishing, with the Sanatana Dharma it would perish The Sanatana Dharma that is nationalism. This is the message I have to speak to you"

ఈ ఉపన్యాసాన్ని గురించి తెలుసుకొన్న కొంత మంది అరవిందునికి, సన్యాసివి కారాదా అని సలహా ఇచ్చారు. ఆజన్మసన్యాసి అయిన ఆ మహాపురుషునికి ఇంకొకరి సలహాలు అనవసరమేమో!

కొద్ది రోజులలో ఆంగ్లంలో 'కర్మయోగిన్' అనే వారపత్రికను స్థాపించాడు. జులై మాసంలో 'కర్మయోగిన్'లో 'నా దేశీయుల కొక బహిరంగ లేఖ'ను ప్రచురిస్తాడు. మోడరేట్ పార్టీ కొంతమంది వృద్ధ నాయకులపట్ల అతి గౌరవంతో బాధపడుతూ, వారేమి చేస్తున్నదీ తెలియకుండానే ఎలా తిరోగమన వాదులను బలపరుస్తున్నదీ వివరిస్తాడు. కాంగ్రెస్ ముందుగల సమస్యలను కూలంకషంగా వివరించి విమర్శించి సలహాల నిస్తాడు. అంతటి తీవ్రతలో కూడా, వీలైనచోటల్లా మోడరేట్ పార్టీతో సహక రించి ఐక్య కాంగ్రెస్ నిర్మాణానికి ప్రయత్నించ మంటాడు.

ఇది కేవలం సలహా మాత్రమే కాదు.

సెప్టెంబరులో హుగ్లీలో జరిగిన 24 పర గణాల రాజకీయ మహాసభలో పాల్గొన్నాడు. ఆహ్వాన సంఘము మితవాదుల చేతుల్లో ఉంది, తమ తీర్మానాలు వోడింపబడటంతోనే కాంగ్రెస్ నుంచే నిష్క్రమిస్తా మంటారు. ఐక్యతకోసం, తీర్మా నాలను కొద్దిగా సవరించి, తన అనుయాయులను వోటింగ్ వేళకు బయటకు పంపి, ఐక్యతను కాపాడాడు.

ఈ మాసంలోనే ఇంకొక బెంగాలీ వార పత్రిక "ధర్మ"ను ప్రారంభిచాడు.

1909 లో లాహోర్ కాంగ్రెస్‌కు ముందుగా బారిసాల్‌లో జరిగిన బెంగాల్ రాజకీయ మహాసభ లకు హాజరైనారు.

ఆ రోజులలో సోదరి నివేదిత బాగ్‌బజారులో నివసిస్తుండేది. అప్పుడప్పుడు ఆమెను కలుస్తుండే వాడు. ఒకసారి అలాంటి సమావేశంలో, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అరవిందుని నిర్బంధించి దూరంగా పంపేం దుకు ప్రయత్నిస్తున్నదనీ, వీలైతే అజ్ఞాతవాసం లోనికి పొమ్మని సలహా ఇస్తుంది. అలా అవసరం లేదని అరవిందుడు డిసెంబరు 1909 లో తిరిగి "నా దేశీయులకు" అని ఒక ఉత్తరాన్ని ప్రచు రించాడు.

దీనితో ప్రభుత్వ ధోరణిలో మార్పు వచ్చిం దని సోదరి నివేదితే అరవిందునికి తెలియజేస్తుంది. అయితే తాత్కాలికంగా ధోరణి మారిందిగాని, అర విందుని మీద దృష్టి తొలగలేదు. ఇంతలో జనవరి 24 న పట్టపగలు కలకత్తా హైకోర్టు ఆవరణలో షంసుల్లా అనే పోలీసు డిప్యూటీ సూపరింటెండెంటు ఒక బెంగాలీ యువకునిచేత కాల్చివేయబడతాడు. ఒకరోజు సాయంకాలం అరవిందుడు 'కర్మయోగిన్' కార్యాలయంలో ఉండగా, కార్యాలయం సోదాచేయబడి అరవిందుడు అరెస్టు చేయబడవచ్చునన్న సమా చారం అందుతుంది. ఏం చేయాలి అనే ప్రశ్న ఉత్పన్నమవుతుంది. అనుచరులు సతమతమవుతుంటే అకస్మాత్తుగా అరవిందుని అంతర్వాణి స్పష్టంగా వద్దు, చంద్రనాగూర్ పో అని ఆదేశిస్తుంది.

సందేహమెంత మాత్రం లేకుండా, పదినిమిషా లలో అరవిందుడు గంగానది ఒడ్డుకు చేరతాడు. పడవమీద చంద్రనాగోర్ చేరతాడు.

* * *

దీనికి ఏ విధంగా అర్థం చెప్పుకోవాలి? రాజకీయ రంగంలో మెరుపులా ప్రకాశించి, దేశీయుల భావ సరంపరలో విశేషమైన మార్పును కేవలం 4 సంవ త్సరాల కాలంలో తీసుకు రాగలిగిన త్యాగమూర్తి, మహామేధావి బాబూ అరవింద ఘోష్ ఇక భారత రాజ కీయ రంగానికిలేడు. అరవిందునికి బలహీనతను, పిరికి పిరికితనాన్ని అంటగట్టటం మన ఆలోచన ఏ నిమ్న

స్థాయికి దిగజారగలదో మాత్రమే సూచిస్తుంది. కీర్తినీ, పేరుప్రతిష్ఠలను ఆశించకుండా, మొదటి నుంచీ తెరవెనుకనే పనిచేసిన వ్యక్తి, కేవలం ఏకాకిగా సురేంద్రనాథబెనర్జీ బోటి వృద్ధనాయకులను ఎదుర్కొనిన ధైర్యశాలి, బరోడాలో చక్కటి జీతాన్ని, జీవితాన్ని ఈ ఉద్యమం కోసం ధారబోసిన త్యాగపురుషుడు అరవిందుడు అనేది మనం విస్మరింపగూడదు.

మరి ఎందుకిలా జరిగింది? అరవిందుని జీవితంలో యోగసాధనము, రాజకీయాలకూ సమన్వయం కుదరదని రోజువచ్చింది. పూర్తి జీవితాన్ని యోగసాధనకే వినియోగించమని ఆదేశంవచ్చింది అంతేకాని ఈ నిష్క్రమణ ఎంతమాత్రం నిస్పృహతోను, ఇక అంతా వ్యర్థము అనే ధోరణిలోనూ జరిగింది కాదు.

అయితే యోగసాధన ఏమిటి? ఆదేశం ఏమిటి అంటామా? అలాంటివారికింక అరవిందుని భావి జీవితం లేనేలేదు సుమా!

* * *

చంద్రనాగోర్‌లో అరవిందుడు కేవలము 40—45 రోజులు మాత్రమేఉన్నాడు. తరువాత తిరిగి అదే ఆదేశానుసారం పాండిచేరికి పయనమయ్యాడు. మిత్రుల సహాయంతో కలకత్తాలోనే దిగి డూప్లే స్టీమరు మీద పాండిచేరికి పయనమయ్యాడు. నిజానికి సురేష్ చక్రవర్తి (మోని) పాండిచేరి వచ్చిఅక్కడ శ్రీనివాసాచారి, ప్రముఖ తమిళకవి సుబ్రహ్మణ్య భారతులను కలిసి ఈ విషయం వివరించినపుడు వారామాటలు నమ్మలేదు. అపనమ్మకంతోనే, 4 ఏప్రిల్ 1901 న పాండిచేరి రేవుకు పోయారు. సరిగ్గా సాయంకాలం 4 గంటలకు డూప్లే స్టీమరునుండి దిగిన అరవిందుడు పాండిచ్చేరిలో కాలుపెట్టాడు.

ఈ విధంగా అరవిందుని జీవితంలో, భారతీయ సంస్కృతీపరిణామచరిత్రలో నూతన అధ్యాయం ప్రారంభమయింది. (సశేషం)

ఉదాహరణ వాఙ్మయము–విమాత్న విషయములు

శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రబంధములు, చంపువులు, ఖండ కావ్యములు, శతకములు, నవలలు, నాటకములు మొదలుగాగల శాఖలవలెనే ఉదాహరణమును నది యొక శాఖ. ఇది విభక్తి ప్రత్యయముల భాసింపజేయుచు రాగాంగతాళాంగముల తోడి స్తుతిరూపకమైన యొక లఘు కృతి. ఒక విభక్తి కొక కళిక యొకయుత్కళికగా నెనిమిది విభక్తుల కిరువదినాల్గు పద్యములు సార్వ విభక్తిక మొకటి కవికృతనామాంకితము అనునది యొకటి గలిగి మొత్తము యిరువదియారు పద్యముల కావ్యముదాహరణము. ప్రతి విభక్తికి ఒకే పద్యము ఒకే కళిక ఒకే యుత్కళిక నియతములు. పద్యములు రాగాంగములు, కళికోత్కళికలు తాళాంగములు.

ప్రాచీనములగునవి ప్రసిద్ధములగు త్రిపురాంతకోదాహరణాది కావ్యములు ఏడు మాత్రమే కలవు. ఈ శతాబ్దమున 1938 నుండి 1970 వరకు వ్రాయబడినవి పదునైదుదాహరణములు. ఈ యిరువదిరెండు కావ్యముల నొకచో గూర్చి "ఉదాహర వాఙ్మయము" అనుపేర నొక గ్రంథమును శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు ప్రకటించి యున్నారు. వారీ కావ్యరీతిని పరిశోధించి కొన్ని నియమావళుల నేర్పాటు చేసిరి. వానిలో నైదవ నియమముగా పదమూడవ నియమముగా చంపకోత్పల శార్దూల మత్తేభ విక్రీడితాదులే ప్రయుక్తములగునుగాని తక్కిన పద్యములు ప్రయుక్తము గావనియు, సార్వ విభక్తికముగా శార్దూల మత్తేభముల నొకటి యుండవచ్చుననియు వ్రాసియున్నారు.

ఇట్లు రాగాంగ తాళాంగముల గూడి విభక్తుల భాసింపజేయు నీ లఘుకృతి మార్గదేశి కవితల మిశ్రమమై కనిపించుచున్నది. రాగాంగములుగా మార్గ రీతి వృత్తములు, తాళాంగములుగా దేశిరీతి రగడలు వాడబడి, అవియే యొరవడిగా నిలచి లక్షణకారులచే గ్రహింపబడి నిర్దేశింపబడుచున్న వను విషయము శ్రీవారి గ్రంథమువలన తెలియబడుచున్నది.

ఏబది యారక్షరముల పరిమితి గలిగిన భాషలో నేడు కావ్యములు మాత్రమే వ్రాయబడుటకు గల కారణమేమి? ఇది ప్రజలలోని కేల ప్రాకలేదు? ప్రధాన కారణము స్తుతి రూపకమై యుండుట. రెండవది విభక్తులు, కళికోత్కళికల రాగ తాళాంగ నియమము. మూడవది నవీన సాహిత్యమునుచు నేడు వచ్చుచున్న "సద్వానముల"పై మోజు పెరిగి కవితారీతుల మరచుట. ఇట్లుగా నీరీతి ప్రజలకు దూరమైపోయినది. పై సంకలనము వెలువరించి శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు సాహిత్యులకు నాంధ్ర భాషకు మహోపకార మొనరించినారు. వారి సదాశయమున కనుబంధముగా ఉదాహరణ వాఙ్మయము ప్రజల భాషలోనికి సరసుల రస హృదయములలోనికి కవుల కలముల లోనికి వర్తింపజేయుటకై మా యీ వ్యాసము. అయినను కూడ విస్మరించి కవిత వ్రాయవలయుననుచున్న రచయితలకు మా యీ వ్యాసము పనికి రాకపోవచ్చును. గాని ప్రాచీనతపై గౌరవము వర్తమానముపై సభిమానము భవిష్యత్కవితారీతులపై నమ్మకము గల వారికి మా యీ కృషి యుపకరించునని విశ్వాసము.

ప్రధాన కారణముగానున్న కావ్య విషయమగు స్తుతి; స్తుతి చేయు చోటులనెల్ల నింద సేయుట

కవకాశమున్నదిగదా! అట్లే జాలి చూపుటకు నస హ్యము చూపుటకు భయపడుటకు ప్రేమ చూపుటకు కూడ నవకాశము లున్నవి. కావున విభక్తి ప్రత్యయముల భాసింపజేయుటయే ప్రధానముగాని స్తుతియో, నిందయో, హేళనమో, అభినందనమో ఆ యా కవుల యిచ్ఛానుసారముగా వ్రాయుటకు వీలున్నది. పోగా, డు, ము, వు, లు ప్రథమా విభక్తి కనుక నామవాచకముగా ఏ దేవుని గురించియో మనుజుని గురించియో వ్రాయబడవలయునని యని పించును. సర్వనామములుగా వీనిని స్వీకరించి అతడు వనము, ఆవు అన్న విషయములపై వ్రాయుట కభ్యంతరముండునా? ఇది ఆ యా రచయితల ఇచ్ఛాను సారముగా స్వీకరించదగు కవితా వస్తువు; రసములు నట్లే!

రెండవ కారణము రాగాంగ తాళాంగముల నియమము. తెలుగు వారికి పెద్ద పద్యములపై మమ కార మెక్కువ కాబట్టి రాగాంగములుగా మార్గ వృత్తములు మాత్రమే నిరేశింపబడుట కారణమగుచున్నది. రాగాంగములు గాదగిన గీత, ఆటవెలది, కంద, సీస పద్యములు దేశ కవితా రీతులలో నున్నవి. వానిని తక్కిన ప్రబంధాది శాఖ లన్నిట రాగాంగ పద్యముల కిచ్చిన స్థానమే యిచ్చి మన వారందరూ ఆదరించి నారు. కాబట్టి దేశ పద్యములతో దేశి రగడలతో గూడ నొక యుదాహరణము వ్రాయవచ్చును. ఈ విధముగా నుదాహరణముల నొక క్రొత్తదైన అచ్చ దేశ్యోదాహరణము రాగాంగమూ తాళాంగమూ దేశి కవితగా వ్రాయవచ్చును. సార్వ విభక్తికమునకు చిన్న పద్యములు చాలవనుకొన్నచో అయిదు ఆరు పాదములు గీతాదుల వ్రాయుట కభ్యంతరముండదు గదా! అయినను నాల్గు పాదముల నెన్మిది విభక్తుల గూర్చుటకును మన సాహిత్య మనువుగనే యుండును.

మార్గదేశి రాగతాళాంగ మిశ్రమోదాహరణ మున నించుక మార్పుతో ప్రబస్తరింపబడి, రాగాంగ ముల దేశి కవితా ప్రదేశమున, నొకనూత్న యుదాహరణము కల్పింపబడినది. రెండవ యంగమగు తాళాంగ మున మార్గకవిత్వము ప్రవేశించినచో నింకొక రెం డుదాహరణములు దేశిమార్గ మిశ్రమము, అచ్చ మార్గోదాహరణము ననునవి సిద్ధించును.

తాళాంగములనగా నొక లయను గలిగి యొక తాళమున కనువుగా కూర్చబడు దేశిరగడలు. ఈ రగడలు తొమ్మిది విధములు. ఈ తొమ్మిదియును, తాళమునుబట్టి నాలుగు రకములుగా భాసించు చున్నది.

1) హయ ప్రచార రగడ 2) తురగవల్గనము 3) విజయమంగళము		ఈ మూడును రూపక తాళమును గలిగినవి.
4) మధురగతి 5) హరిగతి		ఈ రెండును ఏకతాళమును గలిగినవి.
6) ద్విరదగతి 7) విజయభద్రము		ఈ రెండును జంపె తాళము గలిగినవి.
8). హరిణగతి 9) వృషభగతి		ఈ రెండును త్రిపుట తాళమును గలిగినవి.

కొన్ని రగడల కొన్ని లఘువుల కలిపియు కొన్నిట లఘువుల తగ్గించియు నాయా తాళముల సాధింపదగునని లక్షణ గ్రంథములచే తెలియు చున్నది. తాళాంగమున రెండు విభాగములున్నవి. ఒకటి కళిక రెండవది యుత్కళిక. కళిక యనగా రగడభేదము. పై జెప్పిన తొమ్మిది రగడల దేనినైన కళికగా వ్రాయవచ్చును. ఉత్కళిక యనగా కళికలో సగము. ఒక విభక్తికి ఒకే కళిక ఒకే యుత్కళిక నియతములు. ఈ తాళాంగములు దేశికవితలు. వీనిలో వాడబడు గణములు ఛందస్సు వివరించుటకు మున్ను ఈ వ్యాస ధ్యేయమైన మార్గ తాళాంగ ముల ప్రస్తావనచేసి తరువాత దేశి మార్గ తాళాంగ ముల సామ్యము జూపునపుడు ఛందో విషయముల వివరింతును.

ఒక యక్షరమునుండి ముప్పదియా రక్ష రముల వరకు ప్రస్తరింపబడిన మార్గ చ్ఛందమున నున్న వృత్త రీతుల నేదో యొక వృత్తమేదో యొక రగడకు సంబంధించియుండవలయునుగదా! వృత్త నిర్మాణము నాల్గు పాదముల నొకే రీతిని గురు లఘువుల నిల్పుట. ఇవి దేశ కవితలోని రగడలోని సూర్యేంద్రగణముల నిచ్చ వచ్చినట్లు వాడఁకొను సౌలభ్యముతో సమానము కాకపోవచ్చునుగాని అందు నిహితమైయున్న లయను మాత్రము ద్రోసిరాజ

నదు. కావున లయాన్విత వృత్తముల పరిశీలించి నచో నీ క్రింది వృత్తములు కన్పించును.

1. సుగంధి, 2. మానిని, 3. మంగళమహాశ్రీ, 4. మత్తకోకిల (ఇంకనూ లయాన్వితములున్నవి.) వానిని సమయానుకూలముగా చర్చింతుము. ఈ నాలుగు వృత్తములు రగడ భేదములు భాసించ నాలుగు లయలను కలిగి ఉన్నవి. వానిని వరుసగా జూపింతుము.

1. a) హయప్రచార రగడ: "ఋతు విరామ మినుల
నల్పు; రతుక నొక్కయంఘ్రి
చెల్పు"

b) తురగ వల్గనము: ఇరవుల న్హయ ప్రచార
మినుమడించి కృతుల జెప్పు;
మరు విదూరి తాగ్ని వరణ
తురగ వల్గ నాఖ్య నొప్పు.

c) విజయమంగళము : తురగవల్గనంబు రెంటి
తోడ విజయమంగళంబు..

మూడు మాత్రలు గలిగినలయ పై మూడింట తెలియబడుచున్నది. యతిప్రాసలు గలిగి రెండు పాదములు గలిగినది రగడ.

ఇదే లయను భాసించు సుగంధి వృత్తమును జూడుడు —

"జంట జంట సుస్వరాలు సాగిపోవు రీతిలో
నుంటచే సుగంధి వృత్త ముజ్వలించు నీ యెడన్'

చివరలో నొక లఘువు లోపించిన రెండు తురగవల్గనములయి రెండు సుగంధి వృత్తములు వ్రాసిన నొక కళిక పూర్తియగును. "మరియు" అను శబ్దముతో కళికను మొదలిడుటయును నొక నియ మము. అదే అర్థమునిచ్చు "ఇంక" అను పదములో వ్రాయవచ్చును. కానిచో మొదటి గురువును రెండు లఘువులుగా మార్చి "సౌగంధి" వృత్తము వ్రాయ వచ్చును. సౌగంధి—

"మరియు ధైర్య సాహసాంకమార్గమూను
సైన్యముల్
మర తుపాకి పాతువాండ్ర మట్టి జేయు
సైన్యముల్"

సుగంధి: "నేలమీద నీటిలోన నింగిపైన సైన్యముల్
కాలరాచి పాకునోట గడ్డిపెట్టు సైన్యముల్"

ఇట్లుగా తురగవల్గన రగడతో తుల్యమగు సుగంధి వృత్త కళికలు నిలిపి వ్రాయవచ్చును. ఉత్కళికలు అర్ధవృత్తము ప్రాసయతితో నిలిపిన తాళాంగము పూర్తి యగును.

"లక్షలాది కాందిశీక
పక్షమూను శక్తియై
కక్షబూను పాకునుండి
రక్షసేసి బాంగ్లలో
దుష్ట భక్షణమ్ము సేసి
శిక్ష రక్షణమ్మునన్
కష్టపడ్డ సైన్యమిద్ది
తుష్టిపడ్డ సైన్యముల్

కళికలు ఏ పాదమున కాపాదమే యొక వాక్యము. ఉత్కళిక ఎనిమిది పాదము లొక వాక్య ముగా నుండుట నియమము.

(2) నాలుగు మాత్రల విరుపునకు చెందిన రగడలు రెండు "నాలుగు మాత్రలు నాటిన గణములు నాలుగు రెంటికి నవి విరమణములు"

ఇది మధుర గతి రగడ. జగణము నిషేధము.

"నలసభగగ ముల లోపల నేదైనను నెనిమిది నాల్గిటిపై విరమము; గలసిన హరిగతి చెలువగు కృతులం గవివరులౌనని చెప్పిన నియమము"

దీనితో తుల్యమగు వృత్తము మానినీవృత్తము. ఏడు భగణములపై గురువు. చివర రెండు లఘువులు లోపించిన హరిగతి రగడ.

మాలిని : 'పాటను టాంకుల శాబరు జెట్టుల
భస్మముజేసిన సైన్యముచే
బాటలు కాల్వలు వంతెన లిండ్లను
బాగొనరించిన సైన్యముచే'

కవిరాజ విరాజితము

'మరియును సోదర బాంగ్లా జనమ్ముల
మాన్యత దెచ్చిన సేనలచే

చెరపకురా చెడిపోదువు సూక్తిని
చెప్పిన భారత సేనలచే''

ఇందు యతి మైత్రి యొకసారియే పాటింపబడినది. మరిరెండు అప్రసిద్ధములగు వృత్తములు. భాస్కర విలసితము: ''చెల్లెలి విజయున కిచ్చిన వానిం
చేరెడు నటుకులు గొని తినువానిం

తస్వీవృత్తము: దూడలతో కాపరులను గుహలో
దొంగిలిదాచి న విధి నది లింపన్
కూడుక తద్రూపములయి పసులుం
గోపవధూటులు మురిపెమునందన్''

ఇని రెండు కూడ నాలుగు మాత్రల నాటిన గణముల నెనిమిది గలిగి హరిగతి రగడగా భాసించు వృత్తములు.

ఇట్లుగా హరిగతి, మధురగతి రగడలతో తుల్యమగు మానినీ, వృత్తకళికలు భాస్కరవిలసితము, తస్వీవృత్తకళికలు మార్గోదాహరణముల వ్రాయ వచ్చును.

దీని యుత్కళిక ప్రాసయతి గూడిన నర్ధ వృత్త మిట్లుండును.

పాకు నియంతల పాలిటి మిత్తిగ
దూకిన భారత వాహినిచే
చీకుల చింతల బాంగ్ల జనమ్ముల
శోకము బాపిన సేనలచే
ఆరని ద్వేషము నంతము సేయుచు
దారుణ మాపిన వాహినిచే
గౌరవ భావము నిల్పిన సేనను
పౌరుల తీర్చిన సేనలచే.

(3) అయిదు మాత్రలచే విరుగు రగడలు రెండు.

''కరమొప్పు పంచ లఘు గణ చతుష్టయముచే
విరమంబు రెంటిపై ద్విరదగతి పేరిచే''
ద్విరదగతి రెట్టింప విజయభద్రము చెల్లు
విదురపూజితపార వేద సన్నుత నామ
ధరచక్రకార్ముకగ దాఖడ్గ ధారణా
తాపించ సమగాత్ర దళితదైత్యస్తోమ!''

అని లక్షణము తెలుపుచున్నది. దీనితో తుల్యమగు లయ కలిగిన వృత్తములు లయగ్రాహి మంగళమహాశ్రీ, వనమయూరీ వృత్తములు. వాని లయలో కూర్చబడిన మనీషాశుభాంగ వృత్తములు.

శుభాంగ—చెండుటలు, శత్రువుల చీల్చుటలు
వాహినుల యందున్
కొండలను గుట్టలను గూల్చుటలు
వాహినులయందున్

శోభాంగ—మరియు గనవనుయ్యెడిని మాన్యతలు
సైన్యముల యందున్
వెరపెరుగుకే యరుల వేయుటలు
సైన్యములయందున్

ఈ వృత్తముల కళికలుగా ద్విరదగతి, జయభద్ర రగడల వోలె కూర్చి వ్రాయనగును.

దీని ఉత్కళిక యిట్లుండును.

ఆకసము కంపిలగ
దూకుచు విమానముల ప్రేల్చన్
పాకులకు బాకులయి
భీకరత శత్రువుల గొల్చన్
చాటె యరి జంపగల
పాటవము సైన్యముల యందున్
పోటరుల సైన్యముల
ధాటె మన సైన్యములయందున్

(4) ఏడు లఘువుల విరుపు గలిగినవి రెండు రగడలు

''నరహరి పదియు నాలుగు లములు
కరియతి హరిణ గతికి నెలవులు''

''ఇరువది ఎనిమిది లఘువులు
పదియేనిట విశ్రాంతిని గూర్చిన;
నిరవగు వృషగతి పద్మాధిప యిది
విను మాదరమున ముదమున''.

ఈ హరిణగతి, వృషభగతి రగడలకు తుల్య లయాత్మక ధ్రువకోకిల వృత్తములు. చివర రెండు లఘువులు లోపించిన మార్గ తాళాంగములు.

ధ్రువకోకిల:

''మరియు కుక్కలు పాడుగోలలు
మాను సైన్యము వల్లనే
విరిసి మోదమునిండ కన్నులు వెల్గ సైన్యము
వల్లనే''

మత్తకోకిల:

''వచ్చె కీర్తులు భారతాంబకు వాయు సైన్యము వల్లనే
పుచ్చె పాకుల పాపకర్మము భూబలమ్ములవల్లనే''

దీని యుత్కళిక యిది.

''కాలుగాలిన పిల్లులై పరు
షాలు పల్కిన నాయకుల్
మూల మూలల దాగినక్కుచు
జాలి వీడిన భీరులన్
చేతి కందిన శత్రుకోటిని
గోత పూడ్చక ధర్మముల్
నీతి తప్పని మేటి సైన్యము
ఖ్యాతి సైన్యమువల్లనే''

ఈ వృత్త కళికలు తాళాంగముగా మార్గ తాళాంగములు నిలుపవచ్చును. ఇపుడు ఉదాహరణ ముల స్థూల రూపమును విభక్తి ప్రత్యయములు రాగాంగతాళాంగములను మార్గ దేశి కవితలతో ప్రస్తరింపబడిన రూపములు చూచుడు.

1. రాగ తాళాంగ మార్గదేశి మిశ్రమోదాహర ణము: దీనియందు రాగాంగములుగా చంపకోత్పల శార్దూల మత్తేభములు తాళాంగములుగా రగడ లుంచి వ్రాయబడదగునది. ఇది ప్రాచీనము.

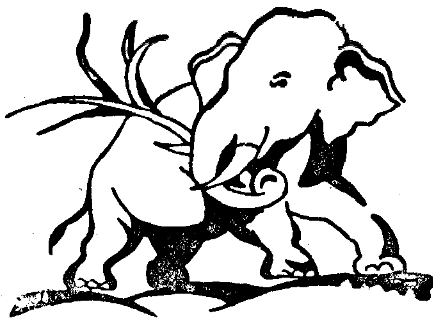
2. రాగ తాళాంగ దేశ్యోదాహరణము: రాగాంగ ముగా దేశకవితలోని గీత, కంద, ఆటవెలది, సీసము లను తాళాంగములుగా రగడలు నిలిపి వ్రాయునది. క్రొత్త రీతి యుదాహరణము.

3. రాగ తాళాంగ మార్గోదాహరణలు: రాగాంగ ములుగా చంప కోత్పల శార్దూల మత్తేభములు;తాళాంగ ములుగా సుగంధి, మానిని శుభాంగ మత్తకోకిలాది వృత్తముల నుంచి వ్రాయునది. ఇదియును క్రొత్త రీతి యుదాహరణమే!

4. రాగ తాళాంగ దేశ మార్గ మిశ్రమోదాహర ణలు: రాగాంగముగా దేశికవితలోని గీత, కంద, ఆట వెలది, సీసములను; తాళాంగముగా సుగంధి, మానిని, శుభాంగ మత్తకోకిలాది వృత్తములు నిలిపి వ్రాయు నది. ఇదియును నూత్నమైనదే!

రాగతాళాంగముల దేశిమార్గములతో ప్రస్త రించుకొనుచు పోయినచో పైవానితోపాటు రాగ తాళాం గములు నాలుగు, తాళరాగాంగములు నాలుగు మొత్తము పదునారు వచ్చును. కాని రాగాంగములు పద్య కావ్య ములే యగును. తాళరాగాంగగములు సంగీత రీతికి విరుద్ధము, తాళాంగములు పూర్తి లయాన్విత వృత్త ములే అయి రాగ తాళ లక్షణము లోపించుట నీపై మూడు ప్రస్తారములు వదలివేయబడుచున్నవి.

దీనిలో ప్రస్తావించిన రగడలు, వృత్తముల లక్షణములు అప్పకవీయమునుండి గ్రహింపబడినవి. మార్గకళికల యుదాహరణములు నూచే వ్రాయబడిన సేనామార్గోదహరణమునుండి ఇవ్వబడినవి.

గ్రంథ విమర్శలు

పైగంబరకవులు — యుగచైతన్యం—2

(వచనకవితా సంపుటి. పేజీలు 43; వెల రూ. 1—00 ప్రతులకు : కిరణ్ బాబు; 2/18 బ్రాడీపేట; గుంటూరు—2)

దిగంబరకవుల తరువాత వచన కవిత్వంలో మరొక సాహిత్య సమాజం పైగంబరులది. ఈ నాడు తెలుగుసాహిత్యంలో అనేకమంది యువకవుల కవితా సంకలనాలు వెలువడుతున్నాయి. అయితే తదితర కవితా సంకలనాలకి, పైగంబరకవుల కవితా సంకలనాలకి తేడాఉంటి. పైగంబరకవులు ఐదుగురు. ఎం. కె. సుగమ్‌బాబు, కమలాకాంత్, కిరణ్ బాబు, వోల్గా, దేవీప్రియ. ఈ ఐదుగురూకలసి ఒక సమూహంగా ఏర్పడి ఒకే భావనతో కవిత్వాన్ని చెబుతున్నారు. ఇతర సంకలనాల్లో అయితే ఎవరిభావంవారిదేగాని మరొకరితో ఐక్యత ఉండాలన్న నియమం ఉండదు. వారి ధ్యేయాన్నిగురించి సంకలనం మొదట్లో ఇలా అంటారు. 'ఇది మా పైగంబరకవుల రెండవ సంకలనం యుగచైతన్యం. ప్రజా హృదయస్పందన, వారి జీవితం, పోరాటాలే మా కవితకు ఇతివృత్తం, ప్రాణం. పీడితవర్గ మానవుడు యిందు నాయకుడు. అతని ముందడుగే కవితాదేశం! మార్క్సియన్ సోషలిజమే ధ్యేయం'. పై అభిప్రాయాల్నిబట్టి పైగంబరులు కమిటెడ్ కవులనే అనుకోవాలి. ఇహ వీరి కవిత్వం సంగతి. ఈ నాటి సాంఘిక వ్యవస్థలో సామాన్యునికి ఉన్న గౌరవాన్ని ప్రశ్నార్థకంగా చెబుతున్నాడు.

'జూలో పెంచే జంతువుకన్నా
మ్యూజియంలో దాచిన శిలకన్నా
బొటానికల్ గార్డెన్సులోని మొక్కకన్నా
మంత్రిగారి యింటి కుక్కకన్నా
మంత్రిగారి కన్నా
మనం హీనులమా ?' (సుగమ్‌బాబు)

చివరి రెండు పాదాల్లోనూ పాలకవర్గంలోఉన్న హీనత్వం, పాలితవర్గంలోఉన్న ఔన్నత్యం విశదమవుతున్నాయి. సామాన్యునికి ఒక హెచ్చరిక చేస్తున్నాడు.

'మళ్లీ చరిత్రగుండెల్లో జిల్లేళ్లను సృష్టించకు
ఇంకా పులులకు, తోడేళ్లకు ప్రాణంపోయకు'

అని అంటూ కర్తవ్యతాబోధచేస్తున్నాడు.

'దుర్మార్గం సింహాసనం క్రింద
విప్లవం డైనమైట్ ప్రేల్చాలి'

(సుగమ్‌బాబు)

అభ్యుదయకవులు ఆశావాదాన్ని బోధించారు. ఇవాళకంటె రేపే ఎంతో బాగుంటుందని చెప్పారు. ఈనాటి వచన గేయకవి ఈ ఉత్త ఆశావాదంతో ఏం ప్రయోజనం లేదని చెబుతున్నాడు.

'ఎప్పుడో మన బ్రతుకు టడవిలో
పండువెన్నెల కురుస్తుందని
ఎప్పుడో మన బ్రతుకు ఎడారిలో
నిర్మల గంగా ఝరులు ప్రవహిస్తాయని
ఎప్పుడో మనఇంటి ముంగిట్లోకి
క్రాంతి కాగడాలు నడచివస్తాయని
....
బ్రతుకుపై ఆశల ఎండమావులు
పెంచుకుంటూ
నాజమ్మల్లా
రోజులు గడిపేస్తే ప్రయోజనంలేదు
వాస్తవాన్ని గ్రహించి
నిజమైన బ్రతుకుకోసం బరితెగించాలి'

(కిరణ్ బాబు)

పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థని, ఆ వ్యవస్థకు పునాది రాళ్ళుగాఉన్న ధనికవర్గ మనస్తత్వాన్ని వీళ్ళు తీవ్రంగా ద్వేషిస్తున్నారు. రాబోయే సామాజిక విప్లవానికి ఈ వ్యవస్థ దాని తాలూకు మనస్తత్వమే కారణమని వీళ్ళు నొక్కి చెబుతున్నారు.

'మీరు పెడుతున్నది ద్వేషాల విషపుబుసలు
మీ జీవితాలకు చరమ గీతాలు
మీరు కొరుక్కుతింటున్న సామాన్యుల జీవితాలు
మీరు నిర్మించిన దుష్ట వ్యవస్థను
కూకటివ్రేళ్లతో పెకలించే చైతన్య భూతాలు
మా నిశ్శబ్ద హృదయాలయంలో
మీరుచేసిన ప్రతి దౌర్జన్య నినాదం
మళ్లీ మీకర్ణపుటాల్లో ప్రణయనాదమై
ధ్వనిస్తుంది
మీ ధ్వంస మనస్తత్వం లోంచే
మిమ్ము సర్వనాశనం చేసే
మహోగ్ర మానవతా విప్లవశక్తి జనిస్తుంది.'
(దేవిప్రియ)

పాత విలువలకీ, నమ్మకాలకీ ప్రాధాన్యంపోయి క్రొత్త విలువలకీ నమ్మకాలకీ స్థానం లభిస్తున్నపుడు సమాజంలో పాతకి క్రొత్తకి సంఘర్షణ తప్పదు. ఈ సంఘర్షణయొక్క స్వరూప స్వభావాలు ఆయా జాతుల మనస్తత్వ వైవిధ్యంమీద ఆధారపడిఉంటాయి. ఈ దేశంలో ఇంతకుపూర్వం అనేక రకాలైన భావవిప్లవాలు వచ్చాయి. వాటిప్రభావం ఈ నాటి తరంపై ఉన్నా లేకపోయినా ఈనాటి భావవిప్లవం వేరు. అది రక్తస్పర్శతో కూడిన విప్లవం; హింసని హింసతోనే ఎదుర్కోవాలనే విప్లవం; ఈ విప్లవ భావాన్ని సమర్థిస్తూ ఈ నాడు కొంతమందికవులు కవిత్వాన్ని రాస్తున్నారు. దానిఛాయ ఈ సంకలనంలో కనబడుతూంది.

పంటచేలో కలుపుమొక్కలు తక్కువగాఉండి ఫలితాన్నిచ్చే మొక్కలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. అయితే ఫలితాన్నిచ్చే మొక్కల కందవలసిన ఆహారాన్ని కలుపు మొక్కలు పీల్చి బలవటంవల ఫలి తాన్నిచ్చే మొక్కలకి దెబ్బతగులుతుంది. అలాగే సమాజంలోకూడా సమాజ సంపదని సృష్టించేవర్గం ఎక్కువగా ఉండి ఆ సంపదని అనుభవించేవర్గం తక్కువగాఉండి ఈ అత్యల్ప సంఖ్యాకులు అధిక సంఖ్యాకులను బానిసలుగా చేసుకుని జీవించడం జరుగుతోంది. అల్పసంఖ్యాకులైన వర్గాన్ని అధికసంఖ్యాకులు జయిస్తారనే సత్యాన్ని వీళ్లు గొప్పగా చెప్పారు.

'నీ కుటిలనీతి విషవృక్షం,
కూకటి వేళ్లతో కుళ్లగించే
ఒక్కొక్కరూ ఒకభీకర కరవాలంలా,
మెరుస్తూ—

నిలువెల్లా విష భరితమైన
నీ కొమ్మలూ— రెమ్మలూ—
విరిచి విజయభేరి మ్రోగిస్తారు
మా మానవతా సుక్షేత్రంలో
కలుపుమొక్కల్ని నారు ఉండనివ్వరు.'
(కమలాకాంత్)

యుగచైతన్యంలోని వచనగేయా లన్నింటినీ పరిశీలిస్తే వీళ్లందరిలోనూ ఒక ఆర్తి ఉందని తెలుస్తుంది. అయితే ఈ ఆర్తికి కవితాపరంగా వెలువరించే టప్పుడు కవిత్వానికి సంబంధించిన కొన్ని శిల్ప రహస్యాలు వీళ్లు తెలుసుకునుండాలి. విషయాన్ని నగ్నంగా చెబితే తాత్కాలికంగా బాగున్నప్పటికీ శాశ్వత విలువల్నించి అది దూరమవుతుంది. కవిత్వం చదవంగానే 'ఏదో పరవాలేదు' అని అనిపించడం తేలికేగాని 'ఎంత బాగా చెప్పాడు!' అనిపించడం కష్టం. ఆ ప్రయత్నం వీళ్లు యికముందు చేస్తారని భావిస్తాను.

ఫణి

(కవితా సంపలనం; సంకలన కర్త:— కె. యస్. వి. నరశింహం 35 పేజీలు: వెల: రు. 0—75 పై. ప్రతులకు :— ప్రత్యూషసాహితి. 124 జి. యస్. మా స్ట్రీట్: తిరుపతి.)

ఇది వచనకవితా సంకలనం. వచనకవిత్వం ఎవరైనా రాయవచ్చు అదే అభిప్రాయం ఈ నాడు

ఎక్కువ ప్రచారంలోఉంది. దీనికి నియమాలు గట్రా ఏమీలేవు. కాబట్టి ఎవరికితోచింది వారు రాసేస్తే అది కవిత్వం అవుతుందని ఈ ప్రక్రియ నెత్తిమీద అక్షింతలు వేసేవాళ్ళు చాలామంది ఉన్నారు. వాళ్ల అభిప్రాయానికి బలం సమకూడాలంటే—ఇలాంటి సంకలనాలు బాగా ఉపకరిస్తాయి.

ఈ సంకలనంలోని కవులందరికీ ఏదో ఒకటి చెప్పాలనే తహ తహ ఉన్నది. దానికి తగిన ప్రతిభగాని, వ్యుత్పన్నతగాని ఉన్నట్లు కనబడదు. వాళ్ల చెప్ప దలచుకున్న అభిప్రాయాన్ని వచనపుముక్కలుగా విరిచి వచనకవిత్వంగా పేర్చారు.

'మానవత్వాన్ని మంచినీ మరచిపోతున్నాడు
అసూయా జుగుప్సలను మరువ నంటున్నాడు
మదమాత్సర్యాలను అదుపులో ఉంచలేక
పోతున్నాడు
కుత్సిత క్రోధాలను జయించలేక పోతున్నాడు
యుద్ధజ్వాలలకు ఆజ్యంపోస్తూనే ఉన్నాడు.
శాంతి తత్వాన్ని కాల రాచేస్తున్నాడు
మానవాళి మనుగడకే ముప్పు తెస్తున్నాడు.'

ఈ పాదాల్లో కవిత్వానికి కావలసిన పదార్థం కాగడా పెట్టి వెతికినా కనబడదు. ఒక వాక్యంక్రింద మరొకవాక్యాన్ని పేర్చడం తప్ప ఇంకొక విశేషమూ ఏంలేదు. అట్లాగే మరొకగేయం—

'గడ్డురోజులు గడ్డురోజు
లనుకుంటూ గల్లీ మొదట్లోకొచ్చి
నిలబడి పోయాడు మధ్యతరగతి
సగటు జీవి—
జీవిత పద్మవ్యూహం సరే
ఇప్పు డిల్లు చేరడమెలా ?
గల్లీ అంతా పంకవ్యూహం
నల్లమబ్బు తొక్కిసలాడే
ఆకాశానికీ నాజూకునగరానికీ
నడుమ ఉక్కుఖడ్డీలు
దిగుతున్నట్లు వాన'

ఈ పైపాదాలు వచనకవితా రూపంలో విరచబడ్డాయి. అయితే ఈ పాదాలు విరుపువల్ల ఏదైనా లయ సాధింపబడినదా ? అంటే శూన్యం. సాధారణమైన వచనానికి ఈ పాదాలకి ఏమాత్రం భేదంలేదు. ఈ పాదాల్నే వచనంలోరాస్తే చదవడం కష్టంకాదు· 'గడ్డురోజులు గడ్డురోజు లనుకుంటూ గల్లీమొదట్లో కొచ్చి నిలబడిపోయాడు మధ్యతరగతి సగటుజీవి.జీవిత పద్మవ్యూహం సరే ఇప్పు డిల్లుచేరడ మెలా ? గల్లీ అంతా పంకవ్యూహం. నల్లమబ్బు తొక్కిసలాడే ఆకాశానికీ, నాజూకు నగరానికీ నడుమ ఉక్కుఖడ్డీలు దిగుతున్నట్లు వాన'. 'ఖడ్డీ' ముద్రారాక్షసమో కవి స్వకీయమో తెలియదు.

'గంగాతటిపై చేపలవాడూ
అమెరికాలో బూట్ పాలిషర్
రష్యాలో సర్కస్ మనిషి'

మొదలైన పాదాలు—

'చైనాలో రిక్షావాలా
చెక్‌దేశపు గని పనిమనిషి
ఐర్లండున ౘడకళాసి'

అనే శ్రీ శ్రీ పాదాలకి వికృతిగా కనబడుతున్నాయి.

'ఈ ధరసమస్తం ధనవంతుల హస్తగతం
ఈ వ్యవస్థసమస్తం అన్యాయాక్రమసర్వస్వం'

అనే పాదాలు 'నీజాతి చరిత్ర సమస్తం/ పర పీడన పరాయణత్వం' అనే శ్రీ శ్రీ దేశచరిత్రలులోని పాదాలకి ప్రతిధ్వనులుగా కనిపిస్తున్నాయి.

మొత్తంమీద ఈ సంకలనంలోని కవులందరిలోనూ నేటి వ్యవస్థమీద ద్వేషం, మరో వ్యవస్థమీద నమ్మకం ఉన్నట్లుగా కనబడుతోంది. వారికి నమ్మకం ఉన్న వ్యవస్థ ఎలాంటిదో వాళ్లకి స్పష్టంగా తెలియడంలేదు. అందుచేత భావంలో అస్పష్టత ఏర్పడింది. భావంలో అస్పష్టత, చేతపట్టిన ప్రక్రియలో నైపుణ్యం లేకపోవడం—ఈ రెండూ కలిసి ఈకవితా

సంకలనానికి కవిత్వపువిలువల్ని సంతరించలేక పోయాయి. ముందు ముందు ఉత్తమమైన కవితా సంకలనాలని ప్రత్యూష సాహితివారు ప్రచురిస్తారని ఆశ.

దీ ప శి ఖ

(కవితా సంకలనం)

(రామా చంద్రమౌళి; పేజీలు 72; వెల రు. 1–75 పై. ప్రతులకు : ఆర్. గిరి, ఇంటి నెం. 14/964; గిర్మాజీపేట; వరంగల్లు—2)

వచనగేయం రాయడం చాలా సులువైన పని అని కొందరి నమ్మకం. అలాగే ఒక మంచి వచన గేయం రాయడం చాలా కష్టమైనపనిఅని దానిలోని మెళుకువలు తెలిసినవారి అభిప్రాయం. గొప్ప వచన గేయాలూ వస్తున్నాయి; ఎందుకూ పనికిరాని వచన గేయాలూ వస్తున్నాయి. ఉత్తమం, అధమం ఎప్పుడూ ఉంటాయి. ఈ రెండిటికీ మధ్యస్థస్థితికూడా ఉంటుంది. అది సాధారణకవిత్వం. ఆ కోవకు చెంది నదే ఈ కవితా సంకలనం. ప్రకాశకులు ప్రారంభంలో 'మానవ శ్రేయస్సుకొరకు నవసమాజ నిర్మాణం కొరకు ముందుకు పరుగెత్తి పాలికేక వేయాలనే పవిత్రాశయంతో మేము మా ప్రథమ కానుకగా శ్రీ చంద్రమౌళిగారి వాణిని అఖిలాంధ్ర పాఠక లోకానికి సగర్వంగా వినిపిస్తున్నాం' అని చెప్పుకున్నారు. 'మాన సికంగా కలిగిన భావావేశాన్ని, సందేశాన్ని ఈ మానవాళిలోకి వెదజల్లాలనే తహతహతో చిన్నవయస్సు లోనే నేనీ ధైర్యాన్ని చేసినా. భావప్రకటనానైదుష్యంలో అస్తవ్యస్తత ఎక్కడ ఆవరించిందోనన్న అను మానం అక్కడక్కడ మెదులుతోంది. అయితే జంకడం అనబడేది అసమర్థతకు చిహ్నం. కాబట్టి ముందడుగే వేశాను' అంటున్నారు రచయిత మనవిలో.

ఈ కవికి ఈ వ్యవస్థమీద, ఈ సామాజిక న్యాయంమీద కావాలిసినంత కసి మొదలైనవి ఉన్నాయి. అయితే అతనుకోరే వ్యవస్థ స్వరూపం ఏమిటో ఈ సంకలనంలో వెల్లడికాలేదు. ఈ నాగరికతమీద ఈయ నకు నమ్మకంలేదు.

'ఈ ప్రపంచం నాగరికత
ముసుగు కప్పుకుని మళ్లీ
పాతరాతియుగంవైపు పరుగిడుతోంది'

అంటున్నారు. ప్రోగ్రెస్ అనే ఖండికలో—

ఇది ప్రగతికాదు...మానవ వికృతి
ఇది అభ్యుదయంకాదు...విషవీచికామయం
ధర్మ ప్రభంజనం జరిగిపోయింది
పాపవిహారం సాగిపోతోంది
పదేండ్ల ప్రపంచపు ప్రోగ్రెస్
మైనస్ మార్కులతో పూర్తిగా మలినమై
పోయింది'

అని అంటూ ఆధునిక సమాజ జీవితంయొక్క వైఫల్యాన్ని, సాంఘికనీతి, నియమాలకు సంబంధిం చిన అన్యాయాన్ని చెబుతున్నారు.

అయిదేండ్లు కొకసారివచ్చే ప్రజాస్వామిక ఎన్ని కలమీద చక్రగమనం అనే ఖండిక మంచి సెటైర్. ప్రతి ఎన్నికలోనూ మనం చూస్తున్నది వాస్తవికంగా చిత్రించగలిగా రీయన.

'ఎప్పుడూ పండులు పొర్లాడే
మా చీకటి సందులో
తెల్లనిఖద్దరు లాల్చీలు తిరుగుతున్నాయి
దుర్గంధ భూయిష్ఠమైన మావీధిలో
సుగంధ మారుతాలు ఒక్క
రోజుకోసం కిరాయి కొచ్చాయి
హృదయాల్లో స్పందన చస్తోన్న క్షణాల్లో
నీరవంలో నిరీక్షించే మావాడ
సారాయి వాసనలో మునిగిన
భజంత్రీలతో భళ్లుమంటోంది.'

ఈ కవిలో సిద్ధాంత పరమైన అస్తవ్యస్తత ఎక్కువగా కనబడుతుంది. ఈ నాటి అన్యాయానికి ఈయన హృదయం చలిస్తుందేగాని దాని పరిష్కార మార్గం ఈయనకు తెలియదు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆశావాదం నుంకొకప్పుడు నిరాశావాదం ఇలా ఈయన మానసిక వ్యవస్థ ద్వైధీభావ సంఘర్షణలో ఉంటుంది.

'మానవజగత్తు నొక మహిమాన్విత
మహత్తుగా మారుద్దామని
భూగోళా న్నొక బంగారుముద్దగా చేద్దామని
అందుకే అందని ఈ పువ్వుమట్కు
అఖండ దీక్షతో ఈ అనంత పరిభ్రమణ
మహా సంకల్పంతో ఈ మహాప్రస్థానం'

అంటూ తనలోఉన్న ఆశావాదాన్ని వ్యక్తంచేస్తూనే;

............జ్వాల ఎలా నిలుస్తుంది ?
అందుకే అభాగ్యుడిబతుకు అప్లుష్టదీపశిఖ'

అనే నిరాశావాదంలోకి జారిపోతున్నారు.

'పగిలిన గుండెల ముక్కలలోనుంచి
ఎర్రని రౌద్రబింబాన్ని పుట్టిస్తాను
సువర్ణశకానికి చరిత్ర ప్రారంభిస్తాను
ఆగామియుగానికి 'అ, ఆ'లు రాస్తాను'

అని ధైర్యంగా పలుకుతూ —

'భరించరాని భవిష్యత్తును గాంచి
తిమ్మిరెక్కిన కళ్లు మూతపడుతున్నాయి
వికీర్ణభూతాన్ని చూచి నిలబడనా ?
ఆశలను పెంచుకుని అడుగు ముందిడనా...?'

అనే సంశయ వాదంలోకి పలాయనం చిత్తగిస్తున్నారు. జీవితంమీద సమగ్రమైన అవగాహన లేకపోవడమే దీనికి కారణం.

మొత్తంమీద ఈ సంకలనం చాలా మంచి సంకలనం అని చెప్పలేం కాని వచనగేయస్వరూపానికి అపభ్రథకలిగించే సంకలనం మాత్రంకాదు. ఇంకొంచెం సాధన, కృషి, అవగాహనఉంటే ఒక స్థిరదృక్పథంతో ఈ కవి ముందు ముందు గొప్ప వచనగేయాలు రాయ గలడని ఈ సంకలనం బుజావుచేస్తున్నది. పోతే ఈ కవి వొత్తులమీద తగినంత శద్ధ చూపాల్సిన అవసరం ఉంది. ప్రభలి, రౌధ, బింధువులు, అనాధిగా, ఘర్జిస్తున్నాయి మొదలైనచోట్ల ఈ వొత్తులు దోషాలు. ఒకచోటఅయితే అచ్చుతప్పు అనుకోవచ్చు. ఇకమీద రచనలలో ఈ జాగ్రత్త తీసుకుంటారని ఆశిస్తాను.

బసవ వచనామృతం

(అనువాదకులు : శ్రీ బాడాలరామయ్య; వెల 0—25 పై. బసవ సమితి; బసవ సదనము; శ్రీ సర్పభూషణమఠం; బెంగుళూరు 9)

వీరశైవ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన కావ్యమిది. వీరశైవ మత ప్రాచుర్యానికి బసవేశ్వరుడు రచించిన వచనములను కన్నడమునుండి తెలుగులోనికి శ్రీ బాడాల రామయ్యగారు అనువదించారు. ఈ అనువాదమునుగూర్చి స్వర్గీయ శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు మున్నుడిలో ఈ విధంగా చెబుతున్నారు.

'పూర్వానువాదములకన్న నిది యన్నివిధముల మిన్నయై విశిష్టత నందియున్నదనియు, కన్నడమునందలి బసవన్నగారి నుడికారము, లాలిత్యము, ఇంపు సొంపులు నెంతమాత్రమూ చెడకుండా వీరు తమ యనువాదము నతి సమర్థతతో చక్కగ నిర్వహించిరని నిరాఘాటముగా నివేదించుచున్నాను.'

అనువాదమునకు ఒక ఉదాహరణ. మున్నుడిలోనిది.

'నాదప్రియ శివనెంబరు
నాదప్రియ శివ నల్లయ్యా
వేదప్రియ శివనెంబరు
వేదప్రియ శివనల్లయ్యా.'

ఈ మూలమునకు అనువాదము—

'నాదప్రియుడు శివుడౌనే
వేదప్రియుడు శివుడౌనే.'

శ్రీ బాడాలు రామయ్యగారు అనువాదమునందు సులభశైలిని వాడారు. వీరశైవ మతంయొక్క ప్రధానోద్దేశం కులవివక్షతలేని భక్తి జ్ఞానమార్గం కాబట్టి ఆ మతం ప్రజల్లోకి ప్రాకటానికి సులభ శైలి, ప్రజల వాడుకభాష అవసరంఅని ఆనాటి కవులే గుర్తించారు. దానికి అనుగుణంగానే చక్కని శైలిలో ఈ వచనామృతం అనువదించ బడింది.

త్రివేణి

(కవితా సంకలనం)

(ప్రభంజన్; శాంతమూర్తి; భావశ్రీ; వెల రు. 1-00 లు. ప్రతులకు : అంచల లక్ష్మీనారాయణ; 8—2—22 బి; పంజగుట్ట; హైదరాబాద్ 4.)

స్పందన సాహితీ ప్రచురణలలో ఇప్పటికిది మూడవది. సాహిత్యాన్ని సరసమైన ధరకు అందజేయాలనే వీరి సంకల్పం అవశ్యం అభినందింప వలసిందే. అయితే, సంకలనాన్ని ప్రచురించేముందు ధర కంటెకూడా నాణ్యత విషయంలో జాగ్రత్త వహించ వలసిన అవసరండుంది. అలాంటి జాగ్రత్త ఏదీ ఈ ప్రచురణకర్తలు తీసుకున్నట్లు కనబడదు. సర్వశ్రీ ప్రభంజన్, శాంతమూర్తి, భావశ్రీ వీరు ముగ్గురూ సాంకేతికవిద్యలో ఉత్తీర్ణులై, యంత్రకర్మాగారాల్లో పనిచేసేవారైఉండి సాహిత్య రచనాభిలాషు లవటంవలన సమాజానికి ఏదోఒక సందేశం ఇవ్వాలనే ఆకాంక్షతో వచనకవిత్వం పేరున సంకలనాన్ని సమకూర్చారు.

కవులుగా పెద్దకీర్తిని ఆశించక పోయినప్పటికీ రాబోయే తరాలకి వారసత్వంగా ఒక కవితా సంకలనాన్ని అందించేటప్పుడు దానివెనుక ఉండవలసిన కృషిగాని, ప్రతిభగాని ఈ సంకలనంలో కనబడవు. ఏదో సంకలనాన్ని ఎలాగోలాగ బయటకు తీసుకు రావడమే ప్రధానోద్దేశమైతే అట్టి సంకలనం కావ్యసంకలనాల సంఖ్యను పెంచడానికి పనికొస్తుందే కాని గుణానికి ఉదాహరణగా నిలవదు.

ప్రభంజన్‌గారి ఈ క్రిందిపాదాలు చూడండి.

'సంఘంఅంటే ఏమిటో తెలుసా ?
నగంచచ్చిన మనుష్యుల కూటమి
పరువంటే ఏమిటో తెలుసా ?
పారేసిన పుల్లిస్తరి కాదా—!'

ఈ పాదాల్లో కవిత్వానికి పనికొచ్చేగుణం ఏమన్నా ఉందేమో ఆయనకే తెలియాలి. ఇది వచనంగా రాస్తే వచ్చేనష్టం ఏమిటి? అని పాఠకుడు ప్రశ్నిస్తే సమాధానం శూన్యం.

'చెల్లాపోయిన ధర్మాలను
కుళ్ళిపోయిన సమాజాన్ని
సమూలంగా సమాధిచేస్తాను'

అనటం ఆధునికకవిత్వ లక్షణం. ప్రత్యేకత ఏమీ లేదు.

'కావ్యవస్తువును గురించీ, కవిత్వ లక్షణాన్ని గురించీ ఎన్నో వాదోపవాదా లున్నాయి. ఫలానా కవిత్వం రాయాలి అని అనుకోకపోయినా ముందుగా మంచికవిత్వం సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను' అంటున్నారు శాంతమూర్తిగారు. సంప్రదాయం అమృతమని దాన్ని వొలక పోసుకోవద్దని హితవు చెబుతున్నా రీయన. రెండుదీపాలు అనే ఖండికలో ఉన్నవారికి లేనివారికి మధ్యగల భేదాన్ని వివరిస్తున్నారు.

'ఆ దీపం దీనికేసి చూడదు
ఈ దీపం దానికేసి చూడలేదు
ఆ దీపం నవ్వులలో వెలిగిపోతుంటే
ఈ దీపం చీకట్లో మలిగిపోతోంది.'

'పాత రోతకాదు; కొత్తంతా వింతకాదు; పాతలోని తేట తెల్సుకో; కొత్తలోని చెత్త వదలుకో'. ఇది భావశ్రీగారి సిద్ధాంతం. గురజాడవారి పాత కొత్తల మేలు కలయికమీద ఈయనకు ఆరాధనభావం ఉండి ఉండాలి.

'పూర్ణ నపుంసక ఉత్తర వీర కోటిలో
జీర్ణజరాక్రాంతమై మిగిలినదేశంలో సం
పూర్ణతగల పురుషుడు పుట్టాలోయ్'

అని అంటున్నారు వీరు 'నాయకుడు కావాలి' అనే ఖండికలో. రెండవపాదాన్ని 'సం' అనే అక్షరంతో ముగించి మూడవపాదాన్ని 'పూర్ణత'తో ప్రారంభించడం వలన సాధించిన ప్రయోజనం ఏముంది? వచన కవిత్వంలో పాదాలవిరుపు ప్రధానమైన విధానం. ఇలా పాదాలను విరిచినందువల్ల సాధింపబడేది వికృతేగాని సహజస్వరూపంకాదు.

మేఘాలమీద అనే ఖండికలో సామాజికమైన దురవస్థని చిత్రించారు.

'నీవుపోయే దారిలో మా
నిదురవోయిన నాయకులు కనిపించినపుడు
మూగజీవుల కన్నీటి జల్లులో
మేలుకొలిపి వెతల కథలు
తెలుపుమోయి మేఘమాల'

ఇత్యాదులు చదవడానికి బాగుండే పాదాలు. ఈ సంకలనంలో వచనకవిత్వంయొక్క ఖ్యాతిని ఇనుమడింపజేసే శక్తి ఏమాత్రంలేదు. ఇకమీదట వీరురాసే వచన కవితా ఖండికల్లో కృషి, ప్రతిభ ద్యోతక మవుతాయని ఆశిద్దాం.

సమతాదీపాలు

(వచనకవితా సంకలనం)

(చొప్పకట్ల చంద్రమౌళి; పేజీలు 80; వెల రు. 2—50 లు; ప్రతులకు: చొప్పకట్ల చంద్రమౌళి; వేములవాడ; కరీంనగర్ జిల్లా)

ఈ సంకలనంలో మొత్తం ఇరవయితొమ్మిది వచనగేయా లున్నాయి. ఈ గేయా లన్నింటిలోనూ ఈ నాటి సమాజస్వరూపం ప్రతిబింబిస్తున్నది. సమకాలీన సమాజాన్ని చిత్రించడంలో శ్రీ చంద్రమౌళి గారికి చాకచక్యం తగినంత పరిణతస్థితిలో లేకపోవడం సంకలనంలో స్పష్టంగా కనబడుతుంది.

సమతాదీపాలు అనే ఖండికలో—
'చచ్చాడనుకొని మనం
చిచ్చుబుడ్లతో వర్ధంతిపండుగ
చేస్తున్న రాక్షసుడు
మానవ కవచాలు ధరించి
శతసహస్ర నరనారీ హృదయాలలో
ఎదనుండి ఎదను విడదీసే
చీకటి చాకులను వహించి
స్కంధావారం చేస్తున్నాడు'

లాంటిపాదాలు ఈ సంకలనంలో ఎక్కువచోట్ల కనబడవు. పై పాదాలుకూడా ఒకసారి చదవడానికి బాగున్నాయేకాని మళ్ళీ మళ్ళీ చదివించే పాదాలుకావు. చెప్పేవిషయం సమకాలీన కవు లందరికీ ఒక్కటే అయినపుడు ప్రతికవీ తనవస్తువుకి క్రొత్తరూపాన్నిచ్చేందుకు ప్రయత్నంచెయ్యాలి.

'ఓటు అప్పచెప్పేదాకా
మోటారులోనే త్రిప్పుతారట
అపిమ్మట వారి కారు గీరలచారలలో
మీ ఉజ్వల భవిష్య రేఖలు కనిపిస్తాయట'

'బహూపరాక్' అనే ఖండికలో కనిపించే ఈ పాదాల్లో ఉన్న వ్యక్తీకరణ విధానం గొప్పది.

'త్రిశంకు స్వర్గం' కుటుంబ నియంత్రణను గురించి రాసిన గేయం. 'రాలిన ధృవతార నెహ్రూపై ఎలిజీ' 'ఒకే భారత హృదయం' అనే ఖండికలో ఐక్యతాభావం ధ్వనిస్తుంది. 'దొంగను పట్టుకోండి'లో వ్యక్తిస్వార్థం వ్యక్తమయింది. పైచెప్పిన గేయాలు ఈ సంకలనంలో బాగున్నగేయాలు.

శ్రీ చంద్రమౌళిగారికి అంత్య ప్రాసలంటే ఇష్టంలా కనబడుతోంది.

'ఇంటిముందరి మేడలమీద నీళ్లకు కక్ష
జానెడుపొట్టనే తనకు శ్రీరామరక్ష'
'ఉపాధ్యాయుని శుభోదయ కావ్యం
ఇలా తలపోయడమే ఇప్పటికి భావ్యం'

మొదలైన పాదాలు కవిత్వాన్ని వికృతం చెయ్యడానికి బాగా పనికివస్తాయి.

'అడగకుండానే సహాయం చేసేవాడు చవట
నిజాన్ని కుండబద్దలు కొట్టినట్లు
చెప్పేవాడు బ్రెరరిసు

మొహమాటం లేకుండా
అవినీతిని బహిరంగంగా
నిలదీసి అడిగేవాడు అసమర్థుడు.'

ఇత్యాదులైన 'తాజా నిర్వచనాలు' కవిత్వంగా రాయకపోయినా ప్రమాదంలేదు.

శ్రీ చంద్రమౌళిగారు ఆధునికులైన గొప్ప కవుల్ని బాగా చదివారన్నది ఈ సంకలనం చదివిన ప్రతి పాఠకునికి అర్థమవుతుంది. వ్యుత్పన్నతరక్తంలో కలిసి ప్రతిభగా వికసించాలేగాని ప్రతిధ్వనిగా మారకూడదు.

శరచ్చంద్రికలో — శ్రీ శ్రీ ఇలా వచ్చావేం వెన్నెలా ! ఎలా వర్ణించను నిన్ను ? అంటాడు. చంద్రమౌళిగారు చంద్రుని నివేదికలో 'ఇలా వచ్చావేం మానవుడా ! ఎలా ప్రశ్నించను నిన్ను?' అంటారు. 'గజానివో గాంధారికొడుకు గాంధీగారి దేశంలో' అన్నాడు తిలక్. 'గాంధీజీ ఆశించిన సమతారాజ్యం గాంధారి సంతానంవలన అవుతుంది పూజ్యం' అంటూ రీయన. 'దొంగను పట్టుకోండి' అనేగేయం తిలక్ 'పరారీ అయిన వ్యక్తికోసం' అనే గేయం అడుగు జాడలలో నడిచింది.

సమాజపరమైన బాధల్ని, అక్రమాలని, అన్యాయాలని తీవ్రంగా వ్యక్తం చేయాలనే ఆవేదన చంద్రమౌళిగారి కున్నది. ఈ ఆవేదనతోపాటు కొంత ప్రతిభనికూడా జతచేసి ముందు ముందు ఇంతకంటె మంచి వచనగేయాలు రాస్తారని ఆశిద్దాం!

మాదీ మీ ఊరే

(కవితా సంకలనం)

(రచయిత : సి. వి. కృష్ణారావు, పేజీలు: 38; వెల రు, 1-00 లు; ప్రతులకు : సృజన; పోస్టు బాక్సు నెం. 67, వరంగల్-2.)

ఒక కవియొక్క అనేక కావ్యఖండికలు ఒక సంకలనంగా రూపొందినపుడు కావ్యఖండికలు వేటి కవి ప్రత్యేకమె నప్పటికీ చదివేవ్యక్తికి అన్ని కావ్య ఖండికలలోనూ కవియొక్క జీవన సిద్ధాంతభావన ఒకటి స్పష్టంగా కనిపిస్తూ ఉంటుంది. ఇది ఉత్తమ కవితా సంకలనం సంగతి. సి. వి. కృష్ణారావుగారి ఈ సంకలనంలో భావైక్యత, ఒక జీవన సిద్ధాంతం, ఒక కమిట్‌మెంట్ కనబడుతూ ఉంటుంది. పూసల్లో దారంలా ఈ సంకలనంలోని అన్ని కావ్యఖండికల లోనూ ఒక ప్రత్యేకభావం వ్యక్తమవుతుంది. ఈ నాడు వచనగేయాలు రాస్తున్న చాలమందికి జీవితం మీదగాని, వ్యవస్థమీదగాని దృఢమైన అభిప్రాయాలున్నట్టు కనబడదు. కారణం రచనమీదున్న తీవ్ర కాంక్షతప్ప తద్వారా ఆశించే ప్రయోజనంయొక్క స్వరూపం వాళ్ళకు తెలియకపోవడమే. సి. వి. కృష్ణారావుగారు తన సిద్ధాంతాన్ని ఈ విధంగా చెబుతున్నారు. 'ఈ చిత్రమైన ప్రపంచంలో అనామకుడు చక్రవర్తి కావాలనుకుంటున్నాడు. ఎవరూ చూడకుండా దర్బారు చౌకీదారు రాజుగారి సింహాసనంమీద కూర్చుని మీసాలు మెలేస్తాడు. ఈ మూఢుణ్ణి చీకటి తప్ప ఎవరు చక్రవర్తిగా గుర్తించారు ? అందుకని సింహాసనాన్నే విరగడన్నండి, తరతమ భేదం తెలియకుండా పోతుంది.' అయితే సంకలనంలోని గేయాలన్నింటిలోనూ సమకాలీన సమాజంయొక్క దౌర్భాగ్య స్థితిమాత్రమే వర్ణించబడింది. దానికి పరిష్కార మార్గం గేయాల్లో ఎక్కడా చెప్పలేదు. సంకలనానికి ముందు రేపటి సమాజాన్ని ఈ కవి ఊహించిన పై ఊహలోమాత్రమే పరిష్కారం సూచింపబడింది.

'రైతుకొడుకు రామయ్యవారు
శెట్టికొడుకు శీతయ్యవీరు
రాజకొడుకు యువరాజుమీరు
ఎవరికొడుకు వీ డేవడోనని
ఎందరో ఎరుగరు నన్ను
మాదీ మీఊరే మహరాజ కుమారా.'

అంటూ సంఘవ్యవస్థలో ఒక సామాన్య వ్యక్తియొక్క అనామకత్వాన్ని వర్ణిస్తారు. ఆస్తి, ఇధి కారంఉన్న వ్యక్తి మరణానికీ, అది లేనివ్యక్తి మరణానికీ ఉన్న భేదాన్ని—

'మీ బాబుగారి తాత
శివరాత్రికి మరణించిన పూజ్యుడు
మా ముత్తాతల మరణాలకు
అసలు తిథులేవో తెలియవు'

అన్నపాదాల్లో గొప్పగా వ్యక్తంచేసారు.

'మా బ్రతుకుల్లో చిత్రాలు
మీ తివాచీలపై కళాకారులు చెక్కిరి'

అనే పాదాలు ధ్వనిప్రధాన మైనవి. తివాచీలు గొప్ప వాళ్ల ఇళ్లలో క్రిందపరుస్తారు. వాటిమీదనుంచి విలువైన మనుషులు నడుస్తుంటారు. ఆ తివాచీలమీద కొందరి బ్రతుకుల చిత్రాలు చెక్కబడ్డాయి అంటే - వాళ్ల బ్రతుకులు ఆ చిత్రాల్లో లాగే ఒకవర్గం కాళ్ల క్రింద నలిగిపోతున్నాయని అర్థం. వీళ్లకికూడా ఆలోచన ఉంది; ఆవేశంఉంది. ప్రయోజనం మాత్రం శూన్యం.

'మునుపిచ్చిన జాగాలోనే
మురిగిన ఈగల్లాగా
మనుగడ మనకెక్కడ గాదని
మనమూ మానవులమేనా అని
మంచిఅనే మృగతృష్ణలో
మన్నుతున్నవాణ్ణి'

ఇది అనామకుని ఆలోచన. 'మాదీ మీ ఊరే మహారాజ కుమారా' అనే ఖండికలో సామాన్యుని జీవితంలోని దీనస్థితిని ఈ కవి చక్కగా చెప్పారు.

'వంతెనక్రింద బరువుమోసే స్తంభాలు' అనే ఖండికలో ఈ వ్యవస్థ గమనానికి కారకులైన శ్రామిక జనంయొక్క జీవన వైఫల్యాన్ని ధ్వనింపజేశారు.

'వాంతెనక్రింద బరువుమోసే స్తంభాలు
వూడుపుకు సగమరిగిన చీపురుపుల్లలు
మడిమ అరిగి ఉంగటం తెగినచెప్పులు
అంగడిలోవాడి పారేస్తే
నలుగురి మడిమలక్రింద నలిగినపూలు.'

వీళ్లంతా సమాజంలో పీడింప బడుతున్న వాళ్లు. వంతెన సమాజమైతే దానిమీద నడిచిపోయే వారంతా పై వర్గాలవారు. సమాజం తలక్రిందులవకుండా కాపాట్టానికి క్రిందివర్గాలవారు శ్రమ పడుతూ ఉంటారు. శ్రమ వీళ్లది; ఫలితం పై వర్గాలవారిది. సగమరిగిన చీపురుపుల్లలు, ఉంగటం తెగిన చెప్పులు, మడిమలక్రింద నలిగే పూలు అన్నవి శ్రామికవర్గ జనాభాకి సంకేతనాలు.

సమాజం తిరగలిగా, దాంట్లో పీడితజనం బియ్యపుగింజలుగా ఏవిధంగా నలిగిపోతున్నారో 'ప్రతిప్రాణి' అనే ఖండికలో వివరించబడింది.

'ప్రతిదినం తిరగలిలా తిరుగుతోంది
ప్రతి మధ్యాహ్నం సూర్యుడు నిప్పులు
గక్కుతున్నాడు
ప్రతిరాత్రి తమస్సు శపిస్తోంది
ఏ సమస్యాతీరక ఏ ప్రవృత్తులకు
రాజాలముకాక
చిక్కుబడ్డదారం చిక్కులు విడదీయలేక
రక్తనాళాలు అనుక్షణం ఆకలి జపిస్తుంటే
తిరగలి బొడ్డుచుట్టూ
ప్రదక్షిణ చేస్తున్నవి గింజలు'

మానవత్వం, అమానుషత్వం రెండూ ఒక చోటనే ఉన్నాయంటారు. సి. వి. కృష్ణారావుగారు. ఉండవలసిన పద్ధతిలో ఉంటే మానవత్వం, అలా కాకపోతే అమానుషత్వం. వ్యక్తినిబట్టి సమాజం నడుస్తుంది. సమాజంలోని వ్యక్తులందరూ కష్టసుఖాల్లో భాగస్వాములైతే అది నిజంగా సమాజం. కష్టం ఒకవర్గానిది సుఖం మరొక వర్గానిదైతే అది సమాజంకాదు. దానిపేరేదో అదే నిర్ణయించుకోవాలి.

'కుళ్లుకాలవ పగిలినప్పటి లా
లోభీతి వెలికివచ్చి వెక్కివెక్కి ఏడుస్తోంది
సమాజం తనవ్యవస్థ సరిదిద్దుకోలేక
తనకుతానే నామకరణం చేసుకోక తప్పలేదు
జుట్టు దువ్వుకోనప్పుడు దయ్యమని
తనకుతానే పిలుచుకోక తప్పలేదు.'

ఇకరాలదు కన్నీరు అనే ఖండికలో జీవన వైఫల్యంయొక్క పరాకాష్ఠస్థితిని చెప్పారు.

'ఎన్నిరెక్కలు విరిగి పోయినయి
ఎన్నినాల్కలు ఎండిపోయాయి
ఎన్నిడొక్కలు అంటుకుపోయాయి
ఎన్ని రెప్పలు మూతపడ్డాయి.'

ఇలా ఈ వ్యవస్థయొక్క దౌర్భాగ్యాన్ని ఈ సంకలనంలో ప్రతి ఖండికలోనూ ఈ కవి అత్యంత తీవ్రంగా వ్యక్తంచేశారు. ఈ సమాజానికి వంశపారం పర్యంగా సంక్రమించిన కుష్ఠురోగంయొక్క స్వరూపాన్ని వర్ణించడానికి బూతులే కవిత్వంగా రాయ నవసరంలేదని సి. వి. కృష్ణారావుగారు ప్రతి అక్షరం లోనూ ఋజువుచేశారు. వచనగేయాన్ని ఒక కవితా ప్రక్రియగా అంగీకరించే సహృదయులు, ఈ సమాజాన్ని మార్చాలనే దృఢసంకల్పంగల సాహిత్య పాఠకులు, ఈ సమాజాన్ని మార్చడానికి, దీనిమీద ఏవగింపు కలిగించడానికి కవిత్వంలో బూతులుతప్ప మరో మార్గంలేదని విశ్వసించేవాళ్లు ఈ సంకలనాన్ని శ్రద్ధగా చదవవలసిన అవసరం ఎంతైనాఉంది.

—టి. ఎల్. కాంతారావు

Printed and Published For Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Nageswara Rao at the Andhra Patrika Press, 6 & 7 Thambu chetty Street, Madras-1. Editor : S Sambhu Prasad.